

Муҳаббат ва ҳаётдаги ҳақиқий севги муносабатлари қувончи кўпинча бизга етишиб бўлмас эртақдай туюлади. Лекин ҳар биримиз севиш, севилиш ва ўз ҳаётимизда шундай муносабатлар яратишга лаёқатлимиз. Табиатда ва ҳаётда ҳамма нарсада ўрнини топган умумий қонунлар мавжуд ва бу қонунлар замирида ҳақиқий муҳаббат сирлари бор. Бу қадимий донишмандлар, бугунги ҳурматли шифокорлар ҳамда бутун жаҳондаги руҳшунослар айтган абадий тамойиллардир.

Ушбу мўъжаз китобчадаги ўнта амалий услуб ҳаётингизда энг асосий инсонни излаб топиш, атрофингиздаги одамлар билан меҳрга тўла муносабатларни йўлга қўйишда қўл келади.

Ёлғиз, ҳафсаласи пир бўлган йигит сирли кекса хитой бошчилигида шахсий қалб оламига ҳайратланарли саёҳат бошлаши ҳақидаги бу қизиқарли ҳикоя оилада, ишхонангизда, тасодифий кишилар ва яқинларингиз билан муносабатдаги муаммоларни ҳал этишда сизга яқиндан кўмаклашишига ишончимиз комил.

*Оламдаги энг яхши ва ажойиб нарсаларни кўриш
ва эшитиш мумкин эмас... лекин уларни юрак билан
ҳис этадилар.*

Хелен Келлер

Адам ЖЕКСОН

МУҲАББАТНИНГ ЎНТА СИРИ

*Ҳаётингизни ўзгартирадиган донишмандлик ва
муҳаббат ҳақида замонавий зарбулмасал*

ТОШКЕНТ
«DAVR PRESS» NMU
2013

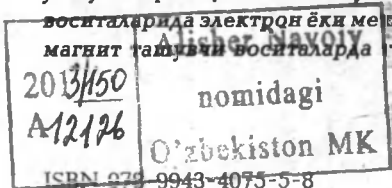

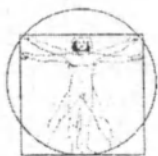
Бу оламда ҳар бир инсон севиш ва севилиш бахтига муяссар бўлади, албатта. Бунинг учун нималарга эътибор қаратиш лозимлигини билиб олиш учун ушбу китобни ўқиб чиқиб, кўрсатилган тамойилларга амал қилишнинг ўзи кифоя. Қалбингизга оқиб кирган гўзал туйғулар туфайли дунё кўзингизга ўзгача кўринади.

N1 31802
291

Барча ҳуқуқлар амалдаги қонунларга асосан ҳимояланган.

"DAVR-PRESS" нашриёт-матбаа уйининг ёзма рухсатисиз ушбу нашрни қисман ёки тўлиқ ҳолда бошқа оммавий ахборот воситаларида электрон ёки механик кўринишда кучириб босиш, магнит таътирчи воситаларда тарқатиш қатъий тақиқланади.

Биз барчамиз, эҳтимол, ёруғ оламда муҳаббат ва меҳрга тўла муносабатларга жуда ташнамиз ва шундай муносабатларга интиламиз. Бироқ шунда ҳам нега шунча одамлар изланишда, умид қилиб, лекин тилаганини камдан-кам топиб, ёлғизликда яшайдилар? Агар биз ҳаммасидан ҳам кўпроқ муҳаббатни истарканмиз, нима учун ажралишлар сони ва оила бузилишлар мисли кўрилмаган миқдорда ўсмоқда? Нима учун одамлар билан тўлиб-тошган шаҳарларда кўплар ўзларини шунчалар ёлғиз, шунчалар яккаланган ҳис қиладилар? Балки биз муҳаббатни бошқа жойдан излаётгандирмиз?

Кенг тарқалган тасаввурларга қарамасдан, муҳаббат — бу тақдир ёки омад натижаси эмас, у «келиб-кетавермайди», биз уни яратамиз... ва ҳар биримиз уни яратишга лаёқатлимиз. Ҳар биримиз севиш ва севилиш қобилиятига эгамиз, ҳар биримизда муҳаббат асосий ўринда бўлган муносабатларни йўлга қўйиш лаёқати бор. Ҳозир қандай яшаётганимиз муҳим эмас — ёлғизликдами ёки тузоққа тушган каби бебахт, ўлик муносабатлар биланми. Умр ўзгариши керак, айнан биз уни ўзгартиришга қодирмиз.

Бошқа кўп зарбулмасаллардан фарқли равишда, ушбу китобнинг кўп қаҳрамонлари, гарчи уларнинг исмлари, албатта, ўзгарган бўлса-да, реал инсонлар ҳисобланадилар. Уларнинг ҳикоялари худди мени илҳомлантиргани каби сизга ҳам илҳом бағишлашига ва ҳаёт қандай бўлиши керак бўлса, шундай қувонч, мўъжизалар ва меҳрга лиммо-лим бўлиши мумкинлиги тўғрисида эслатиш учун хизмат қилишига умид қиламан.

Адам ЖЕКсон
Хартфордшир, июль 1995

ТҮЙДАГИ МЕҲМОН

Сиз, ҳойнаҳой, уни пайқамасдингиз; қолган икки юз нафар меҳмонлардан ҳеч бири унга эътибор бермасди. У хонанинг узоқ бурчагидаги столда якка ўзи утирарди. Бу ўттиз ёшлардаги, буйлари, гавда тузилиши ва кўриниши ўртача, хонадаги бошқа кўпчилик эркаклар каби қора смокинг кийган йигит эди.

Лекин ёлғиз утиргани боис ўзига бошқалардан жуда ажралиб тургандек туюларди. Таом ейиш чоғи у билан бир стол атрофида ўтирган меҳмонлар энди рақсга тушишарди, у эса табиатан анча уятчан эди. Бу ерга бир ўзи, бирон қизсиз келганди. Шу боис рақс тушмай, стол ёнида қолиб кечани кузатишга аҳд қилди.

Бу ҳар қандай ўлчовларга кўра, маблаг аямай ташкил этилган жуда зўр тантана эди. Шампанли коктейлдан кейин олти хил таом тортилди. Таомлар орасидаги танаффус чоғида меҳмонлар етти мусиқачидан иборат жаз ансамблининг қувноқ мусиқаси остида рақсга тушардилар. Жойнинг ўзи ҳам анчайин ажабтовур — шаҳар марказидаги энг зўр меҳмонхоналардан бири — «Қироллар зиёфат зали» эди. Шундай қойилмақомликларнинг барчасига қарамай, йигитча барибир бўлаётган ҳодисалардан шодланмасди. У ҳеч қачон унчалик киришимли бўлмаган. Кўнгилхушлик қилишни, бир хонада икки юзта нотаниш кишилар билан бўлишдан кўра бошқачароқ тасаввур этарди. Хонадаги у таниган ягона инсон бир неча йил кўришмаган, ҳозир куёвлик либосидаги эски оғайниси эди. У ўзининг бу ерга таклиф этилганидан ҳатто ҳайрон бўлганди.

Йигит дустига қаради. У қайлигини бағрига босганча рақсга тушарди. Биргаликда шунчалик бахтиёр кўринардиларки, йигитчанинг уларга ҳаваси келди. Ҳзи билан ҳам қачонлардир шундай бўлармикан, дея ўз-ўзига савол берди.

«Нимага шундай бўлиб чиқади, — уйлади у ўзича, — бошқалар уйланади, оилали ва бола-чақали бўлишади, мен эса бирон қиз билан муносабатларни бир неча ойдан ошиқ тутиб туролмайман?» Учрашиб туриши мумкин бўлган қизларни топиш унга қийин эмасди — муаммо умри бўйи биргаликда яшашни истаган ўша ягона аёлни топишда эди.

Баъзан шу ҳақдаги фикрнинг ўзи уни тушкунликка соларди. Хаёлида, агар у узоқ ва муҳим муносабатлар қуришга лаёқатли эмас экан, демак ўзи билан нимадир жойида эмас, деган фикрлар чарх урарди.

Гоҳида эса ўзига шунчаки омадим юришмаяпти, дерди. Балки ўртоқлари айтганидек, буларнинг барчаси — тасодифий ишдир. Муҳаббат юдузлар томонидан ёки битилган, ё йўқ. Азалдан битилганни ўзгартириш учун ҳеч нима қилишнинг иложи йўқ — у бир куни ё келади, ёки йўқ.

Икки йил илгари фақат бир воқеа бўлган, ўшанда у ростакамига севиб қолгандек кўринганди. Лекин, ҳатто шу кечмиш ҳам атиги уч ой давом этди. Ўшанда унга таскин беришнинг ҳеч иложи бўлмади, у буткул тушкун аҳволда қолди, бир неча ҳафта овқат ҳам еёлмади, ухломмади ҳам. Шу воқеадан кейин у ҳеч кимга ва ҳеч қачон ўзини бунчалик қийнашга йўл қўймасликка қатъий аҳд қилди.

Хонадаги ҳамма жуфтларни кузатиб ўтирибди: баъзилар қўл ушлашиб ўтиришибди ва кулишмаяпти. Бошқалари рақс тушиб, қўшиқ айтишмаяпти. У ўзига, яхшиси бўйдоқ қолганим маъқул, деди. Ахир ҳақиқий муносабатларнинг давомлилиги кам учрайдиган ҳол эмасми? Қанча одамлар бирга қоладилар? Агар у бўйдоқлигича қолса, жилла қурса, ажралиш ва йўқотиш аламини тотишга тўғри келмайди. Унинг мустақиллиги ўзида, у эркин, қайга ва қачон хоҳласа бориши мумкин.

Лекин хонани нигоҳи билан кузатиб чиққан йигит фикрлари йўналишини алғов-далғов қилиб юборган, унга муҳаббатнинг борлигини, узоқ давом этувчи ва ҳақиқий севги муносабатлари барибир мавжудлигини эслатган нарсани кўриб қолди — рақс майдончаси марказида кексайиб қолган жуфтлик бор эди, улар бир-бирини бағрига босганча рақсга тушишар ва бир-бирининг кўзларига боқиб жилмайишарди. Жуфтликнинг қандай рақс тушаётганини кузатар экан, у ўзига ўзи савол берди: балки, қандайдир мўъжиза рўй бериб, қайдадир уни қутаётган малак бордир?

УЧРАШУВ

– Бу ерда ёлгизмисиз?

Йигитча қайрилиб қараб, ёнида кекса хитойни кўрди. У бўйи баланд бўлмаган, сочлари оқарган, тепакал ва жилмайганида юзини яшнатиб юборувчи жигарранг кўзли одам эди. Хонадаги кўпчилик эркаклар каби унинг ҳам эгнида қора смокинг ва оқ кўйлак, бўйнига капалакнусха қора бўйинбоғ боғланганди.

– Ҳа, ёлгизман, – деб жавоб берди йигитча ҳам қарияга жилмайганича.

– Мен ҳам, – деди чол. – Ёнингизга ўтирсам, майлими?

– Марҳамат, меҳмоним бўлинг, – жавоб берди йигитча.

– Ажойиб тўй бўляпти, шундай эмасми?

– Агар сизга шундай нарсалар ёқса... – деди йигитча.

– Нима, сизга тўй тантанаси ёқмаяптими? – сўради чол.

– Биз яшаётган замонда буларнинг барчаси кулгили томоша, шундаймасми? – деди йигитча стулга суяниб олиб.

– Айнан нима? – сўради чол.

– Никоҳ.

– Агар икки инсон бир-бирини севмасалар, никоҳ бу кулгили томошадир, – деди чол.

– Севги! – хитоб қилди йигитча. – Севги нима ўзи? Одамлар доимо севадилар ва совийдилар. Улар гоҳо бир-бирига садоқатлилар, гоҳида эса бир-бирларини кўришга тоқати йўқ. Агар мендан сўрасангиз, – деди йигитча, –

муҳаббатни шундай баланд қадрлашлари бекор, у фақат алам ва азоблар келтиради.

– Сурбет булиш осон, – жавоб берди чол, – лекин ишонтириб айтаманки, ҳаётда муҳаббатга нисбатан сурбетларча муносабатда булишдан ортиқ катта хато бўлиши мумкин эмас.

Йигитча чолга ўтиларди.

– Нимага? – сўради у.

– Гапимга ишонинг, – деди чол, – умрингиз поёнига етган чоғида қандайдир аҳамиятга эга бўлган ягона нарса — бу сиз берган ва олган муҳаббатдир. Нариги дунёга сафар қилишда ўзингиз билан олиб кетишингиз мумкин бўлган нарса — бу муҳаббат. Бу дунёда сиз қолдирадиган ягона қимматбаҳо нарса муҳаббатдир. Бошқа ҳеч нима. Ўз умрида жуда кўп қийинчиликларни осон енгиб ўтиб, бахтли бўлган кўп кишиларни танийман, лекин муҳаббатсиз ҳаёт кечирган одамни ҳали учратганим йўқ. Мана шулар боис, муҳаббат — бу умрингиз энг буюк ҳадяси, – тушунтирди чол. – У умрга маъно киритади. Айнан шу туфайли ҳаёт яшаш учун арзийди.

– Бунга унча ишоналмайман, – дея мингирлади йигитча орқасига ўтирилганча.

– Нимага? – сўради чол.

Йигитча жавоб беришдан олдин биров жим қолди.

– Биласизми... Назаримда, севиб қолиш — бу романтик афсонадир. Ҳаммамизни қачонлардир кимнидир учратамиз ва севиб қоламиз, деб ишонтирадилар. Лекин бу камдан-кам рўй беради. Мабодо рўй берса ҳам, узоққа бормайди.

– Ҳа... тушунаман, – деди қария. – Албатта, сиз бутунлай ҳақсиз. Севиб қолмоқ — бу романтик афсона!

Йигитча қарияга томон ўтирилди.

– Тухтанг-чи, – деди у. – Назаримда...

– Бизга муҳаббат ўзидан ўзи келмайди, – сўзида давом этди чол жилмайганча. – Уни биз яратамиз ва ҳар биримиз бунга лаёқатлимиз. Одамлар «севиб қолдим» деб ҳисоблаб, хатога йўл қўядилар. Бир куни кўчадан кетиб бораётиб, кимнидир кўриб қоладилар-у «воҳ!» деб ошиқу беқарор бўладилар, деб хаёл қилишади. Лекин бу муҳаббат эмас.

– Ие, бўлмасам нима? – сўради йигитча.

– Жисмоний майл, ҳавасдир. Фақат муҳаббат эмас! Албатта, ўзаро жисмоний майлдан муҳаббат ривожланиши мумкин, лекин ҳақиқий муҳаббат фақат жисмоний бўлиши мумкин эмас. Севиш учун, ҳақиқий севиш учун инсонни англаш зарур, уни яхши билиш ва ҳурмат қилиш даркор. Унинг омон-эсонлиги ҳақида чин дилдан қайғуриш керак. Бу худди олмали пирога ўхшайди.

– Бу билан нима демоқчисиз? – сўради йигитча.

– Сиз нима деб ўйлайсиз, олма пирогини фақат томоша қилиш билан унинг таъмини билиш мумкинми? – деди чол.

– Менимча, йўқ. Уни еб кўрган маъқул.

– Албатта. Бошқача айтганда, уни ташқи жиҳатдангина эмас, балки ичидан қандайлигини билишингиз зарур, гапимга қўшиласизми?

– Ҳа.

– Худди шу нарса инсонларга ҳам тааллуқдир, – тушунтирди чол. – Фақат ташқи кўринишига қараб, қандайлигини аниқлашнинг иложи йўқ. Кимнидир ҳақиқатда севиш учун унинг ички оламини — табиати, руҳи ва қалбини кўриш керак. Кўз билан кўринмайдиган шундай нарсалар бор. Бош ҳарф билан ёзилажак Муҳаббатга энг муҳими, фақат қалб кўзи билан қараш мумкин.

Мана шунинг учун ҳам узоқ муддатли севи муносабатлари тасодифий эмас, улар шунчаки рўй бермайди, бу омад натижаси эмас. Улар парвариш қилинади ва яратилади.

– Қандай қилиб? – жавоб талаб қилди йигит.

– Мен бола вақтимда онам муҳаббатнинг олтин қоидасини ўргатган эди, – тушунтирди чол. – «У жуда ҳам оддий, – дерди у, – агар сени севишларини хоҳласанг, ўзинг уларни яхши кўргин».

Ҳар биримизда севиш, севилиш ва ўз ҳаётимизда ҳақиқий муҳаббат муносабатларини яратиш қобилияти бор. Айнан шу боис, мабодо кимлардир усиз яшашни афзал кўриши ниҳоятда аянчлидир.

– Қандай қилиб шундай дея оласиз? – эътироз билдирди йигит чолга угирилиб. – Қандай қилиб кимлардир муҳаббатсиз яшашни афзал кўриши мумкин?

Қария йигитчанинг кўзларига тик қаради ва жавоб берди:

– Айрим кишилар айрилиш ва йўқотиш вақтида юзага келувчи аламни бошидан кечирмаслик учун севмасликни афзал кўрадилар.

Йигитча бу сўзларни тинглаётганда юзлари қизариб, томогига бир нима тиқилаётганини сизди. Қария унинг фикрларини уқиб олаётгандек; унга жуда ноқулай бўлиб қолди.

– Сизни ишонтираманки, – деди қария, – муҳаббат учун ҳар бир кишида имконият мавжуд, лекин бунда танлай билиш ҳам керак бўлади.

Чол қўшни столда ҳаяжонланиб баҳслашаётган жуфтликка имо қилди.

– Мана, қаршингизда яхшигина мисол: икки киши муҳаббатда ютиб чиқишни эмас, баҳсда галаба қозонишни афзал кўрадилар. Умр танловга тўла. Биз ўзимиз танлашимиз мумкин: ҳақ бўлиб чиқамизми ёки севимли бўламизми; биз танлашимиз мумкин: кечириш ёки ўч олиш; ёлғиз бўлишми ёки жамоа ичидами — буларнинг қай бирини танлашимиз ўзимизга боғлиқ. Умрида муҳаббати йўқ кишилар купинча, англаб ёки англамасдан, ўз ҳаётий вазиятларини ўзлари танлайдилар.

– Одамлар ўз ҳаётий вазиятларини ўзлари танлайдилар? – саволмуз такрорлади йигитча.

– Албатта. Умрингизнинг қайси даврида бўлманг, ҳаётдаги вазиятингиз қандайлигидан қатъий назар, сиз уни танлаганингиз туфайли у шундай. Сиз ёлғизмисиз, йўқми, бахтли ёки бахтсизмисиз, бунинг сабаби фақат битта — буни ўзингиз танлагансиз. Ва буни ўзгартиришга фақат ўзингиз қодирсиз!

Кўпчилик одамлар мабодо бошқа кимдадир топсалар, умрларида муҳаббат бўлиши мумкин дея ҳисоблаб, янглишадилар. Улар ҳаётда ўша танҳо инсон

пайдо бўлгандагина севгини бошдан кечираман, деб ҳисоблайдилар. Аслида эса, улар муҳаббатни аввал ўзларида топмагунларича, атрофдаги кишилардан уни ҳеч қачон топмайдилар.

Биз ҳаётга нимани берсак, ундан ушани оламиз. Муносабатлар бизга муҳаббатни бермайди, балки биз муносабатларга муҳаббатни киритамиз. Биз севишни урганган чоғимизда, ҳеч шубҳасиз, муҳаббатга лиммо-лим муносабатлар туғилади. Мана шу боис ҳар бир киши севиш ва суюкли бўлиши мумкин. Ҳаётини шароитлари қандай бўлишидан қатъий назар, ҳар бир киши ҳақиқий меҳрли муносабатларни ярата олади.

– Балки шундайдир, – деди йигит, – лекин сизга мос келадиганини учратишингиз учун барибир омадли бўлишингиз керак, тўғрими? Демокчиманки, яъни сизни ўзига тортадиган бўлиши керак.

– Омад бу ерда ҳеч қандай роль ўйнамайди, – деди чол.

– Яхши, демак, тақдир.

Қария кулимсиради.

– Тақдир сизга кўмак қўлини узатиши мумкин ва одатда шундай бўлади ҳам, лекин ўзингиз ҳам роль ўйнашингиз даркор. Хона бурчагида ёлғиз ўтирганча биров билан учрашингиз маҳол, бунинг содир бўлиши учун ўрнингиздан туришингиз керак.

– Бу ҳар доим ҳам бунчалар оддий эмас, – эътироз билдирди йигит.

– Ҳеч ким буни оддий демаяпти ҳам, – жавоб берди чол. – Агар сиз муҳаббат истасангиз, ўз қўрқувларингизни йиғиштириб, ҳаёт сизга бераётган имкониятлардан фойдаланишингиз зарур.

– Бу қандай имкониятлар экан? – сўради йигитча.

– Менинг мамлакатимда қачонлардир тунда фаришта бир инсон ҳузурига келиб, уни келажакда кутаётган буюк ишлар тўғрисида сўзлаб бергани ҳақида эски ҳикоят бор. Унинг башоратича, бу инсон жуда катта бойликлар топиши, жамиятда хизмат қилиб юксак мавқега эришиши ва ажойиб аёлга уйланишига имкони бўлади.

Шу одам бир умр ваъда қилинган мўжизаларни кутиб яшайди, лекин ҳеч нима содир бўлмади ва охир-оқибатда ёлғизлик ва қашшоқликда ўлиб кетади. Жаннат эшигига етган чоғида кўп йиллар муқаддам ҳузурига келган фариштани учратиб қолади ва унга ёзгиради: «Сен менга беҳисоб бойликлар, жамиятда юксак мавқе ва ажойиб хотин ваъда қилгандинг. Бутун умрим давомида кутдим... Лекин ҳеч нима содир бўлмади».

«Сенга буни ваъда қилмаганман, – жавоб берди фаришта. – Мен сенга бойлик, жамиятда баланд мавқе ва хотининг бўлиши мумкин бўлган ажойиб аёл билан учрашиш имкониятини ваъда қилган эдим, сен эса уни ўтказиб юбординг».

У одам ўйга чўмибди:

«Нима ҳақда гапираётганингни тасаввур қилмаяпман», – дебди у.

«Эсингдами, бир вақтлар сенда канцелярия корхонасининг қалтис коммерция гоёси бўлган, лекин омадсизликдан чўчиб, ҳаракат қилмадинг-а?» – сўради фаришта.

У одам бош ирғади.

«Сен уни амалга оширишдан бош тортганинг эвазига бир неча йил ўтиб, бу гоё бошқа инсонга берилди, у эса ўзини тўхтатмоқчи бўлган қўрқувларга йўл бермади ва агар эсингда бўлса, энг бой кишилардан бирига айланди. Яна, хотирангда бўлса, – деди фаришта, – жуда қаттиқ зилзида шаҳарни ларзага келтириб, кўп уйларни вайрон этганди ва минглаб кишилар вайроналардан чиқолмай қолишди. Сенда тирик қолганларни топиш ва қутқариш имконияти бор эди, лекин ўзинг бўлмаганингда талончилар уйингга кириб, бор мол-мулкингни ўгирлаб кетишларидан қўрқиб, ёрдам сўраб чақирган кишиларга эътибор бермай, уйингда қолдинг».

У одам ўзини номусга қўйган қилигини эслаб, бош ирғади.

«Бу юзлаб одамларнинг ҳаётини сақлаб қолиб, шаҳарда тирик қолганларнинг ҳурматини қозонишинг учун ажойиб имкониятинг эди», – деди фаришта.

«Ва ўша аёл, сарғиш сочли ажойиб аёл сенга ёқарди-ку, ёдингдами? Сен ўша вақтгача ва кейин кўрган бошқа

бирорта аёлга ўхшамасди, лекин сендек одамга турмушга чиқиш учун ҳеч қачон рози бўлмайди, деб ўйладинг ва рад этилишдан қўрқиб, унинг ёнидан ўтиб кетдинг».

У одам яна бош силкиди, лекин энди унинг кўзларида ёш қалқарди.

«Ҳа, дўстим, — деди фаришта, — у сенинг хотининг бўлиши мумкин эди, у билан кўп ажойиб фарзандлар кўриш бахтига муяссар бўлардинг ва у билан умрбод ҳақиқий бахтиёрликда яшашинг мумкин эди». Ҳаммамизни ҳар куни шунга ўхшаш имкониятлар қуршайди, улар орасида севиш имконияти ҳам бор, лекин кўпинча шу воқеадаги кишига ўхшаб, биз улардан фойдаланишимиз учун қўрқувнинг халақит беришига йўл қўямиз.

— Қўрқувга? — саволни такрорлади йигитча.

— Ҳа. Қўрқув. Биз ўзгалар томон юз утиришларидан қўрқиб бормаймиз, ўз ҳиссиётларимиз ҳақида устимиздан кулишларидан чўчиб гапирмаймиз, биз ўзимизни ўзгалар ихтиёрига топширмаслигимиз ҳам йўқотиш алаmidан қўрқиш туфайлидир.

Ўзи ёқтирган қизлар билан уларнинг йўқ, дейишларидан қўрқиб гаплашолмаган барча воқеалар йигитнинг ёдига тушди. У бой берилган барча имкониятлардан хафа бўлиб, чуқур тин олди.

— Лекин, — давом этди чол, — бу воқеадаги ўша одамдан кўра бизда бир устунлик бор.

— Қандай устунлик? — мингирлади йигитча.

— Биз ҳали ҳаётмиз. Бу имкониятлардан фойдаланишни бошлашимиз мумкин. Ўз шахсий имкониятларимизни ярата оламиз.

Йигитча кекса хитой гапираётган гапларнинг кўпи ўзига тўғридан-тўғри алоқадорлигини кўриб турарди. У ҳақиқий севги муносабатларини омад чопиши ёки тақдир иши деб ҳисобларди. Ёки шундай одамни учратасан, ё йўқ. Кимнидир пайқайсан, у сенга дарҳол ёқиб қолади ва севиб қоласан. Бу айнан шундай содир бўлади, деб ўйларди, энди чолни тинглаб, ундай эмаслигига ишонди.

Кекса хитой ўрнидан турди.

— Ўзинг севишни ўрганмагунингча ҳақиқий севги муносабатларини яратиб бўлмайди. Севадиган бўлишинг билан кетидан, албатта муносабатлар ҳам келади.

– Ҳар бир инсон севишни ургана олади, дея таъкидлайсизми? – деди йигитча.

– Албатта, – кулимсиради қария. – Севмоқ — оламда энг табиий бўлган ҳолатдир, ўзини севиш, бошқаларни севиш ва ҳаётни севиш. Қандай шароитлар бўлишидан қатъий назар, умр қандай ҳолатда бўлмасин, ҳар биримизда севиш, севилиш ва ҳақиқий муҳаббатдан роҳатланиш лаёқати бор. Фақат унинг сирларини билиш зарур.

– Бу қандай сирлар?

– Ҳақиқий муҳаббат сирлари.

– Ҳақиқий муҳаббат сирлари? – такрорлади йигит. – У нима ўзи?

– Ҳақиқий муҳаббат сирлари илк бор одамларга минг йил муқаддам қадимги донишмандлар томонидан маълум қилинган. Бу ўнта тамойил ёрдамида умрингизда шунчаки муҳаббат эмас, шундай лиммо-лим севги яратиш мумкинки, у бутун ҳаётингиз давомида сизни тарк этмайди.

– Ҳазиллашаяпсиз, шекилли? – деди йигитча. – Сиз ҳар бир одам муҳаббатни ва севгига тўлиқ муносабатларни топади, деб таъкидлайсизми?

– Йўқ. Мен ҳар бир инсон муҳаббатни ва ҳақиқий севги муносабатларини ярата олади, деб таъкидлайман, – жавоб берди қария.

– Нима учун бунга ишонасиз? – сўради йигит.

– Агар кафтларимни бир-бирига урсам, қарсак овози чиқадими? Бу столни итариб юборсам, у суриладими? Барча нарсаларни бошқарувчи тўлқинларни ҳаракатга келтиришдан тортиб, қуёш ботишигача табиат қонунлари, универсал қонунлар мавжуд. Олимлар бу қонунлардан кўпини кашф этдилар — физика қонунлари, ҳаракат қонунлари, жисмларнинг ўзаро тортишиш қонуни. Лекин бошқа қонунлар ҳам бор — инсон табиатига тааллуқли, саломатлигига ва... муҳаббатга тааллуқли қонунлар бор.

– Муҳаббатга тааллуқли қонунлар? – хитоб қилди йигитча. – Агар сиз айтгандек, шундай «қонун»лар бор бўлса, у ҳолда нима учун улар тўғрисида ҳеч нарса билмаймиз?

– Чунки баъзан ҳаётда ўз йўлимизни йўқотиб қўямиз. Баъзан изтиробга тушамиз ва ҳафсаламиз пир бўлади, унутамиз ва бизга эслатиш зарур бўлади.

– Муҳаббатсиз ҳаётда, – деди кекса жентльмен, – олам гоят совуқ ва зерикарли жой бўлиб кўринарди. Аммо муҳаббат туфайли жумлаи жаҳон жаннатга айланади. Америкалик буюк ёзувчилардан бири Торнтон Уайлдер шундай деб ёзган: «Тирик инсонлар ўлкаси ва ўликлар мамлакати бор, улар орасидаги кўприк муҳаббат... тирикликнинг ягона усули, ягона маъноси». Ҳақиқий муҳаббат сирларига амал қил! Ўз оламинг ҳамда ўз умрингни тўла ўзгартирибгина бу маънони топасан.

– Қандай қилиб? – сўради йигитча.

Қария кулимсиради ва бир варақ қоғоз узатди. Йигитча қоғозга диққат билан тикилди, лекин унда фақат унта исм ва телефон рақами ёзилганини кўрди. У қоғозни ўгириб, яна нимадир борлигига умид қилди, лекин нариги томони тоза эди.

– Бу нима? – деди у ва нигоҳини қоғоздан узди, аммо... чол гойиб бўлганди. Йигит ўрнидан туриб, хонани кўздан кечирди, у ҳатто тузукроқ қараш учун стулга чиқиб кўрди, лекин қария ҳеч қаерда кўринмасди. У чолнинг қайтиб келишини кутди, орадан ярим соат ўтиб эса, энди бу оқшом кекса хитойни кўрмаслигини англади.

Кетишдан олдин йигит келин ва куёв билан хайрлашди. Уни таклиф этганлари учун миннатдорчилик билдирди, уларга энг яхши тилаклар тилади ва кекса хитойни биронталари танишларини сўради. Янги келин-куёв таклиф этилганлар рўйхатида ҳеч қандай хитой йўқлигига ишончлари комиллигини айтишди. Йигитча хитой, ҳойнаҳой, официант бўлса керак, деган хулосага келди. Чиқаётиб, бош официантдан унинг қўл остидаги официантлардан бири бўлган кекса хитойни қаердан топиш мумкинлигини сўради. Аммо бош официант ҳам бундай одам тўғрисида ҳеч қачон эшитмаганини ва қўл остида ишламаганини айтди.

Йигитнинг қизиқиши тобора ошганди. Кекса хитойнинг ўзи ким эди?

2009/150 A12126	Alisher Navoiy ortgandi. Кекса nomidagi O'zbekiston MK
--------------------	---

Биринчи сир

ФИКР ҚУВВАТИ

Эртаси куни йигитча рўйхатдагиларнинг барчасига қўнғироқ қилиб чиқди. У асабийлашарди ва ўзига бутунлай нотаниш кишиларга қўнғироқ қилиб, улардан «Ҳақиқий Муҳаббат сирлари» тўғрисида сўраётганидан жуда хижолат бўларди. Лекин уларнинг барчаси гап нима ҳақида бораётганидан бохабарлиги ва қўнғироқ қилганига чин дилдан хурсанд бўлганликлари уни гоятда ажаблантирди. Бу кишиларнинг ҳар бири билан кейинги бир неча ҳафта давомида навбатма-навбат кўришишга келишиб олди.

Йигитча рўйхатдаги биринчи киши билан учрашишга, айниқса қизиқарди. Доктор Хюга Пачиа нафақага чиққан, академик давраларда инсоний муносабатлар бўйича ўзининг очиқчасига баҳслашишлари билан танилган социология фани профессори эди. Бу мавзу бўйича у бир нечта бестселлер (энг харидоргир китоблар) ёзганди ва уни радио ҳамда телевизион интервьюларга тез-тез чақириб туришарди. Доктор Пачиа фикрларининг маъноси шундан иборат эдики, инсоният илмий ва иқтисодий тараққиёт кетидан қувиб, ҳаётнинг энг муҳим томонига эътиборни сусайтирди. У Кри ҳиндуларининг қадимий башоратларидан бот-бот парчалар келтирарди:

Энг сунгги дарахт кесилган чоғдагина,
Энг сунгги дарё заҳарланганидагина,
Энг сунгги балиқ тутилганидагина,
Фақат ушандагина пулни еб бўлмаслиги маълум
бўлади.

Доктор Пачиа олтмиш беш ёшлардаги киришимли, барваста киши эди. Унинг елкалари кенг, сочлари оппоқ, чеҳраси худди ёш боланики каби беғубор инсон эди ва йигирма йилга ёшроқ кўринарди. У йигитни қучоқ очиб кутиб олди ва узоқ кутган дўстидай бағрига босиб кўришди. Йигитча ўзини қандай тутишни билмасди. У мутлақо нотаниш кишилар билан қучоқлашишга одатланмаган эди. Тўғрисини айтганда, у ҳеч кимни, ҳатто ўзининг яқин қариндошларини ҳам қучишга одатланмаганди. Саломлашиш ҳам одатда, қўл сиқиб кўришиш билан чегараланарди.

– Сиз қария билан кеча кўришдингизми? – деди доктор Пачиа, йигитни ўтиришга таклиф этаркан. – Хуш, унинг аҳволлари қандай? – сўради у.

– Менимча, жуда зўр, – жавоб берди йигитча ўтираркан. – У ким ўзи? Қайдан келган?

– Мен ҳам сиздан ортиқ билмайман. У билан фақат бир марта кўришганман ва бунга ўттиз йилдан кўпроқ вақт бўлди. Лекин у менинг дарс бериш услубим ва ҳаётга муносабатимни буткул ўзгартирди.

Мен уни дорилфунунда дарс бера бошлаган чоғимдан кўп ўтмай учратганман. Ушанда мени бешинчи курсдагиларнинг олтита гуруҳига раҳбар этиб тайинлашганди. Семестр бошланганидан уч ой ўтиб, талаба қизларнинг бири кўринмаётганини пайқадим. У келишган, қувноқ, идрокли ёшгина қизча эди. Унинг ишларида ҳамиша нозик ҳиссиётлари намоён бўларди. Дарсларга икки ҳафтача келмади; ёнида ўтирадиган талабалардан қизнинг қаердалигини сўрадим. Ишонасизми, улар бу ҳақда билмасликлари бир нави, бундан ҳатто хавотирга ҳам тушмагандилар. Шунингдек, қизнинг исмини ҳам билишмасди!

Уша куни дарслардан кейин маъмурнинг ҳузурига бориб, талаба қизнинг қаердалигини ва нима учун дарсларга келмаётгани сабабини аниқламоқчи бўлдим. «Кечирасиз, хабарингиз бор, деб уйлабман», — деди маъмур мени четга тортаркан. У мени ўз хонасига бошлаб кирди ва талаба қиз икки ҳафта олдин ўз жонига қасд қилганини маълум қилди. Бу навниҳол ёшгина қиз ўн қаватли уйнинг тоmidан сакрабди.

Мен қабулхонада янгиликдан карахт бўлиб утирарканман, шундай қобилиятли толибани ўз жонига тажовуз этишга нима мажбур этди, дея ўзимга савол берардим. Қанчалик узоқ ўтирганимни билмайман, ёнимда биров борлигини сездим.

— Ким экан? — сўзини бўлиб сўради йигит.

— Кекса хитой, — деди доктор Пачиа. — У нимадан безовталанаётганимни сўради. Мен воқеани сўзлаб бердим. У бир неча сония жим қолди ва мен томон ўгирилиб, мен ҳеч қачон унутолмайдиган гапни айтди:

«Биласизми, — деди у, — биз талабаларни ўқиш, ёзиш, қушиш ва айиришга ўргатамиз, бизга яхши таълим асоси бўлиб туюладиган нарсалардан сабоқ берамиз-у, лекин энг асосий нарсага... қандай севиш кераклигига мутлоқ эътибор бермаймиз».

Унинг сўzlари мен учун момақалди роқдай таъсир этди. Буни ички сезги билан ҳис қилардим, лекин сўз билан ифодалолмасдим. Биз муҳаббат ва ҳаёт ҳақида сўзлашдик. Бу қариядан ҳақиқий Муҳаббат сирлари тўғрисида — ўз умрингиз ва атрофдагилар ҳаётига муҳаббат киритишга ёрдамлашувчи унта абадий тамойиллар ҳақида илк бор эшитдим.

— Бу «сирлар» ростдан ҳам ёрдам беришига ишонасизми? — унинг сўзини бўлди йигитча.

— Ҳа, улар менга ёрдам берди ва юзлаб шогирдларимга ҳам кумақлашганини ҳаммалари тасдиқлаши мумкин, — тушунтирди доктор Пачиа.

— Гуё ақл бовар қилмайдигандай туюлади, аммо булар амалга ошса, ҳаддан зиёд яхши, — деди йигитча. — Агар бу шунчалар оддий бўлса, нима учун барча инсонлар улардан фойдаланмайдилар?

– Бу яхши савол, – жавоб берди доктор Пачиа. – Ҳар бир кишининг қалб тубида ҳаммадан кўпроқ муҳаббат истаги бор. Эҳтимол, биз бу ҳақда шунчаки унутамиз. Бошқа мақсадлар — лавозим эгаллаш, пул ва бойликка эришиш учун йўлдан огиб кетамиз. Ором олиш ва кўнгилхушликларга интиламиз, умримиздаги энг муҳим нарсаларни эса назардан қочирамиз — муҳаббатдан муҳимроқ нима бўлиши мумкин?

Йигитча ёндафтарчасига нималарнидир ёзарди, доктор Пачиа эса сўзлашда давом этарди.

– Кекса хитой кетишдан аввал ўнта исм ва телефон рақамлари ёзилган бир варақ қоғоз берди. Кейинги бир неча ҳафта давомида бу одамларнинг ҳар бири билан учрашдим ва улар менга муҳаббатга тўлиқ ҳаётнинг оддий, амалий услубларини ўргатишди. Бу усуллар кўмагида узоқ муддатли, севгига тўла муносабатлар қуришни ўрганиш мумкин. Ҳақиқий Муҳаббатнинг ўнта сирининг барчаси бирдай муҳим, лекин улардан ҳаётимга энг кўп таъсир кўрсатгани... фикр қуввати бўлди.

– Фикр қуввати? – такрорлади йигит.

– Ҳа. Бу оддий, лекин баҳслашиб бўлмайдиган далил: биз нима ҳақда ўйласак, шундай бўламиз. Агар фикрларингиз жоҳилона бўлса — сиз жаҳл гирдобидасиз, агар фикрларингиз шодон бўлса — шодлик ҳиссини туясиз, агар фикрларингиз бахтли бўлса — бахт туйғусини ҳис қиласиз... ва мабодо фикрларингиз муҳаббатга тўла бўлса — муҳаббатни ҳис қиласиз. Фикрларингизни ўзгартирсангиз, ҳиссиётларингизни ўзгартирасиз. Бу жуда оддий.

Йигитча қошларини чимирди.

– Буни гапириш осон, лекин амалга ошириш бунчалик енгил бўлмаса керак.

– Сиз ҳақсиз, бу доим ҳам осон эмас. Айнан шунинг учун шундай нақл бор: «Шаҳарни енгган киши буюқдир, лекин ўзини енгган киши ҳақиқатда буюқдир». Бунинг имкони бор. Биз ҳаммамиз ўз фикрларимизни танлаймиз, ammo болалик чоғимизданоқ бизни нотўғри фикрларни танлашга ўргатишган. Бизни ўзгаларни қоралашга,

биздан фарқи бор инсонларга аввалдан аҳд қилинган янглиш муносабатда бўлишга ўргатишган. Болаларни диндаги ёки танасининг рангидаги фарқ қизиқтирмайди, улар шунчаки одамларни кўрадилар. Болани сўйинг ва бола ҳам сизни сўяди, чунки бунда кишилар табиатига хос бир-бирини севишдай жиҳат бор. Муаммо шундаки, боланинг муҳаббатни идрок қилиши асосан, унинг ота-онаси томонидан белгиланади.

– Нимани назарда тутмоқдасиз? – сўради йигитча.

– Ахир ота-оналар ўзаро ва фарзандлари билан қандай муносабатда бўлишлари боланинг муҳаббатни идрок этишининг асосини яратади. Агар болаларга доимо бақариб ва уриб турсалар, улар муқаррар равишда ўзгаларга бақариш ва уни уриш яхши кўрган кишилар йўл қўйиши мумкин бўлган хулқ экан, деб ҳисоблайдилар. Мана шу сабабдан ҳам кўпинча муҳаббат аслида нималиги ва ўзгаларга муҳаббат билан муносабат қандай бўлишини қайта ўрганиш даркор. Муҳаббат хусусидаги ўз қарашлари ва тамойилларини ўзгартирмоқ даркор.

– Лекин йиллар давомида тарбияланган нарсани қандай ўзгартириш мумкин?

– Ўз тамойил ва қарашларингизни, яъни ўз фикрларингизни ҳам позитив тасдиқ (аффирмациялар) кўмагида ўзгартиришдан бошлаш керак.

– Позитив тасдиқ деганингиз нима?

– Позитив тасдиқ — бу сиз шакллантирган ва овозингизни чиқариб ёки ичингизда айтадиган гапингиз, агар у етарли даражада тез-тез такрорланаверса, фикрларингиз ва қарашларингизни ўзгартиради. Масалан, агар бардавом севги муносабатларини қуролмасангиз, қўйидаги тасдиқлардан бошлашингиз мумкин: «Мен бошқаларни севиб, ўз ҳаётим муҳаббатини яратмоқдаман. Бугун кимники учратсам, уларнинг ҳар бирига меҳрли муносабатда бўламан».

«Муҳаббатга тўлиқ муносабатлар менда осон пайдо бўлади». Ёки: «Мен умримнинг муҳаббатини яратишга қодирман».

Агар рисолаги жуфт ёки яқин дўстингизни топишингизга ишонмасангиз, «Менинг рисоламдаги жуфтим ҳаётимда керакли замон ва маконда пайдо бўлади», – дейишингиз мумкин.

Аффирмациялар уй-фикрлар ва онг ортидаги қарашларни ўзгартиради, фикрлар ҳаракатларни белгилайди, ҳаракатларни хулқ-атвор шакллантиради, хулқ-атвор эса тақдирни белгилайди.

– Позитив тасдиқни ҳаракатга келтириш учун уни қанча муддат давомида такрорлаш даркор? – сўради йигитча бундай усулга қизиқиб қолиб.

– Имкон қадар тез-тез. Айрим кишилар ҳатто бу тасдиқларни ёзиб оладилар ва кўринарли жойларга, масалан, автомобиллари ёки музлатгич эшигига доимо кўриб туриш ва ўқиш мақсадида илиб қўядилар. Кунига энг камида уч бор: эрталаб уйғонган заҳоти, кундузи ва кечқурун уйқуга ётиш олдидан бир мартадан такрорлаган маъқул.

– Шундай қилиб, фикрларни ўзгартириш учун фақат тасдиқларни такрорлаш зарурми? – сўради йигитча.

– Йўқ. Тасдиқлар онг ортидаги қарашларни ўзгартиришга ёрдамлашади, лекин шу билан бирга, сиз муҳаббат нималиги ва бировни севиш қандайлигини англаб, фарқлаб олишингиз зарур. Бу жуда равшан туюлса-да, тажрибам кўрсатишича, анча кам кишилар бунга эътибор берадилар. Масалан, шу саволга сиз қандай жавоб берардингиз?

Йигитча доводи раб қолди.

– Ҳимм... анави... қандай айтсам... бировни севиш — у ҳақда қайгуриш, унга зарур пайтда ёнида бўлиш, унга ёрдам бериш демақдир.

– Жуда соз, – деди доктор Пачиа. – Бошқача сўз билан айтганда, унинг учун энг кўп яхшиликлардан келиб чиққан ҳолда ҳаракат қилиш. Лекин агар аввал унга нима зарурлиги тўғрисида ўйлаб олмасангиз, биров ҳақида шундай қайгуриб, унга ёрдам бера оласизми?

– Йўқ. Ҳойнаҳой, йўқ.

– Демак, агар биз кимнидир ёки ниманидир севишни истасак, аввало, у ҳақда ўйлаш ҳамда эҳтиёж ва истакларини ҳисобга олишимиз асосийси ҳисобланади.

– Иш бошлаган чоғимда, – дея гапини давом эттирди доктор Пачиа, – соддалигим боис муаллимлар ўз фанидан: математика, физика, география ёки социология бўладими, сабоқ беришлари керак, деб ҳисоблардим, лекин тез фурсатда шуни билиб олдимки, яхши ўқитувчи бирор фандан дарс бермайди, балки уларни ўргатади. Ҳар бир талабанинг ўзига яраша талаблари, ўз даражаси, тушуниш усуллари бор. Яхши муаллим буларни ҳисобга олади, акс ҳолда талабалар зерикадилар ва уларнинг ихлоси қайтади.

Худди шулар умрга ҳам тааллуқли: агар ҳақиқий севги муносабатларини истасанг, бошқа инсонлар нимага эҳтиёжмандлигини ҳисобга олиш даркор. Бундай қилиш учун эса улар ўрнига ўзингни қўйишинг, оламга улар нуқтаи назари билан қарашинг керак. Масалан: кўплар ўзларини муҳаббатсиз муносабатлар тузоғига тушгандек ҳис қиладилар ва жуфтлари уларни севмаслигидан шикоят қиладилар, лекин агар инсон ўзидан: «Нима сабабдан мен учун у ёки бу ишни қилмаяпти?» – деб эмас, «Жуфтим учун нима қилишим мумкин?» – деб сўраса, жуфти уни севишини дарҳол сезади ва бу инсонни янада кўпроқ яхши кўради.

– Биласизми, – сўзини давом эттирди доктор Пачиа, – ҳаммаси ўйларингиздан бошланади — муҳаббатга тўла фикр-ўйлар, муҳаббатга тўла ишлар ва муҳаббатга тўла кечинмалар сари етаклайди.

– Ҳа, лекин бир муаммо бор, – деди йигитча. – Фикру ўйлар меҳрли муносабатларни тополмайдилар ва яратолмайдилар.

– Ҳойнаҳой, ажабланарсиз, – жавоб берди доктор Пачиа, – лекин айнан шунинг акси, сизнинг фикру хаёлларингиз нафақат бундай муносабатларни топишда кўмаклашади, балки орзуингиздаги аёл ҳаётингизда пайдо бўлган чоғда, уни таниб олишингизга ҳам ёрдамлашади.

– Бунинг қандай имкони борлигини тушунолмаёпман, – деди йигит.

– Ахир ҳар бир одам абадий давом этувчи ўша ўзгача муҳаббатни топиш умидидадир, шундайми?

Йигит бош ирғади.

– Хўш, уша ягона ўзгача муҳаббатингиз ким ўзи?

– Билмайман. Муаммо ана шунда, – деди йигит. – Шунақа суюклигим йўқ.

– Бор, – жавоб берди доктор Пачиа, – ишонтириб айтаман, бор. Шунчаки, сиз уни ҳали учратмадингиз. Йигитча ён дафтарчасига нималарнидир ёзарди, доктор Пачиа сўзини давом эттирарди.

– Ҳаётда ва узаро муносабатларда муҳаббат курашга айланмаслиги керак; тўғри, унинг устида ишлаш зарур — агар муҳаббатни истасанг, уни яратиш керак. Назаримда, ҳақиқий Муҳаббат сирларининг бутун моҳияти айнан ана шунда; уларнинг барчаси севгини яратиш учун ўша муҳим нарсалар устида иш олиб бориш зарурлигини эслатадилар.

– Тўғри фикрларни танлаш — шу нарсалардан бирими?

– Худди шундай! Севиш ва севилиш лаёқати, давомли ҳақиқий севги муносабатларини яратиш ва рисолангдаги жуфтни ўзингга жалб этиш — буларнинг барчаси фикрлаш қувватидан бошланади.

Шу оқшом йигит доктор Пачиа билан учрашганда ёзган ёзувларини яқунлади.

Ҳақиқий Муҳаббатнинг биринчи сир — фикр қуввати.

- ◆ Муҳаббат фикрдан бошланади.
- ◆ Биз нима ҳақда ўйласак, шундай бўламиз.
- ◆ Муҳаббатга тўлиқ фикрлар муҳаббатга тўла ҳаёт ва севгига лиммо-лим муносабатларни яратади.
- ◆ Позитив тасдиқлар ўзимиз ва ўзгалар тўғрисидаги қарашларимиз ва фикрларимизни ўзгартириб юбориши мумкин.
- ◆ Агар бировни севмоқчи бўлсанг, унинг эҳтиёжлари ва истакларини ҳисобга олмогинг керак.
- ◆ Рисолангдаги жуфт ҳақидаги фикрлар уни учратган чоғингда танишга ёрдам беради.

Йигит ўзининг рисоласидаги жуфти — унинг ташқи кўриниши, шахси, нимани ёқтириши-ю ёқтирмаслиги, эътиқодлари қандай бўлиши мумкинлигини хаёлига келтира бошлади. У кузларини юмганида аниқ сиймо намоён бўлди; у ниҳоятда жозибадор эди, бўйи ўзидан хиёл пастроқ, тилла-жигарранг сочлари елкасига тушган, йирик яшил кўзли ва мафтункор табассумли қиз. У гарчи унчалик жиддий бўлмаса-да, ақлли, мулойим ва раҳмдил эди. У жониворларни суяр, теварак-муҳит ҳақида қайғурар ва ҳаётнинг оддий қувончларини ёқтирарди. Масалан, ўрмонда сайр қилиш ҳамда қишнинг совуқ кунларида гулхан ёнида ўтиришни суярди.

Йигит бу сифатларни қогозга ёзди. Стулга суянганича ёзганини яна қайта ўқиб чиқди.

— Ҳимм, — тўнгилади у, — қанийди энди фақат... — у варақни тахлади ва китоб жавонига оҳиста қўйди.

Иккинчи сир

ҲУРМАТ-ЭҲТИРОМ ҚУВВАТИ

Йигитчанинг рўйхатидаги иккинчиси доктор Милли Хопкинс эди. Доктор Хопкинс шаҳар дорилфунунида руҳшунос профессор бўлиб — у дорилфунун тарихида профессор этиб тайинланган биринчи аёл эди. У таниқли муаллима бўлиб, талабалар ҳам, ходимлар ҳам уни яхши кўрардилар ва ҳурмат қилардилар.

Унинг овоз оҳангидан йигитча қўнгироқ қилгани учун хурсандлиги аён эди. У келаси куни учрашишга озроқ фурсат топишини билдирди. Улар соат 5⁰⁰ да дорилфунунда доктор Хопкинс хонасида кўришишга келишдилар.

Узининг 64 ёшига қарамасдан, доктор Хопкинс биринчи курс талабаси каби гайратли ва кўтаринки руҳда кўринарди. Йигит кекса хитой тўғрисида эслатган чоғида унинг овози тетикроқ ва тўлқинлангандай чиқди.

У унча баланд бўлмаган, белидан пасти кенг, келишган жуссали, оқ блузкаси устидан кийган тўқ-кўк костюми ўзига ниҳоятда ярашиб тушган аёл эди.

У елкасигача тушган қўнғир-тилларанг сочларини бошига кўтариб, қистириб қўйганди. Гарчи чехрасини ажин қоплаган бўлса-да, истарали, очиққўнғил ва дўстона эди.

— Кекса хитой билан йигирма йилча аввал учрашганман, — деди у йигитчага. — Ушанда мен бутунлай бошқача одам — дайди-гиёҳванд эдим.

Ажабланганидан йигитнинг жағи осилиб қолди.

– Ҳойнаҳой, ҳазиллашаётган бўлсангиз керак, тўғрими? – сўради у асабийлашиб.

– Мутлақо ундаймас, – жавоб берди у. – Мен гиёҳванд моддаларни кўп истеъмол этганим боис касалхонага кўп марта тушардим, кейин яна кўчага қайтардим, ҳаммаси бир бошдан яна такрорланарди.

Кунлардан бирида касалхона каравотида уйғонган чоғимда, ошқозон-ичакларимни яна бир бор ювишган ва қўлимни ушлаганича ёнимда доктор ўтирарди. Унинг меҳрибон юзи майин эди ва менга чин кўнгилдан қайгурганча юмшоқ оҳангда сўзларди. У менга нисбатан шахс сифатида қандайдир қизиқиш билан қараган биринчи одам эди. Шунча йиллар мобайнида кимдир мен билан юзма-юз одамдай гаплашарди. Шу боис кекса хитойни ҳеч қачон унутолмайман.

Биз узоқ суҳбатлашдик. Мен унга аввал ҳеч кимга айтмаганларим — оилам, болалигим, кўчаларда ўтган умрим тўғрисида сўзлаб бердим. Ҳаммасини айтдим. Биласизми, у билан шуларнинг барчаси ҳақида дардлашиб, енгиллашдим, ўзимни яхшироқ сездим. Қария менга ёрдам берадиган дўстлари борлигини айтди. Уларнинг исми ва телефон рақамларини берди. Улар билан учрашганим учун Худога шукрона билдираман, чунки янгитдан қандай яшай бошлашни менга кўрсатиб бердилар.

– Сиз ҳақиқий Муҳаббат сирларини назарда тутяпсизми? – сўради йигитча.

– Ҳа. Умримда муҳаббат бўлмаганининг асосий сабабини билдим. Мен ўзимни яхши кўрмаганман. Шу сабабли ҳақиқий Муҳаббатнинг иккинчи сири... ҳурмат қуввати мен учун гоят муҳим бўлди.

Қаранг, ҳеч кимни ҳурмат қилмаганман. Агар ҳурмат қилмасанг, суймас экансан. Кимнидир ёки ниманидир севиш учун аввал уни ҳурмат қилиш керак. Авваламбор ўзингни ҳурмат қилишинг даркор. Агар ўзингни ҳурмат қилмасанг, демак, ўзингни севолмайсан ҳам; агар ўзингни севмасанг, ўзгаларни севишинг мушкул.

Йигит нималарнидир ёзар, Милли эса сўзини давом эттирарди.

– Мендаги энг катта муаммо шундан иборат эдики, ўзимни севмасдим ҳам, ҳурмат қилмасдим ҳам.

– Нима учун?

– Бунинг негизи болалигимда, деб уйлайман, – тушунтирди Милли. – Мен ноқонуний тарзда тугилган бола эдим. Уч ёшга тўлганимда онам турмушга чиқди. У мендан доимо номус қилар, угай отам ҳам менга номаълум сабабларга кўра, кўрарга кўзи йўқ эди. Эсимда, олти ёшлигимда онам сингилларимни қучаётганида мени ҳам қучоқлашини истадим. Уларнинг ёнига югуриб бордим. Тўсатдан орқамга келиб тушган зарбдан ерга йиқилдим. Тепамда турган угай отамнинг қаҳрли юзини ҳеч унутмайман, у деди: «У энди менинг болаларимнинг онаси, сен валади зиносан, тур, йўқол!»

– Онангиз нима деди? – сўради йигитча.

– Онам мутлақо ҳеч нима демади. У менга умуман ҳеч қандай эътибор бермай, худди мен йўқдай, сингилларим билан шуғулланарди. Ота-оналарнинг шунчалар жоҳил бўлишларига ишониш қийин, тўғрими? Лекин менинг ота-оналаримдан ҳам кўпроқ зулм келтирган кишиларни учратганимни тасдиқлайман. Мени тез-тез калтаклардилар, деёлмасам ҳам, муҳаббатдан ҳам, эркаланишдан ҳам насиб этмаган. Нима бўлганда ҳам, ўз ота-онам менга заррача эътиборсиз, ўзларидан нари итараверардилар.

Ўзимни ташландиқ, абгор, суюмсиз ҳис қилардим, шу боис ҳаётни ёмон кўрардим. Бу кенг тарқалган муаммолигини биласиз. Кўп кишилар ўзларини қадрламайдилар. Уларга ўзларининг ташқи кўринишлари, овози ёки ақл даражаси ёқмайди ва шу сабабли ўзларига нисбатан ҳурматни йўқотадилар ҳамда бошқалар билан солиштирганда ўзларини номукамал деб ҳисоблайдилар. Мана шу сабабдан мен ўзга киши муҳаббатини ҳис этишимдан олдин, ўзимни қадрлай билишга ва севишга ўрганишим керак эди.

– Ўзингизни қадрлашга қандай ўргандингиз? — сўради йигитча. – Бу осон бўлмагандир?

Милли кулимсиради.

– Сиз ҳақсиз. Бу доим ҳам осон бўлмайди, лекин амалга ошиши мумкин. Ўзгалар сен ҳақингда нима дейишидан қатъи назар, ўз қадрингга етишни ўрганиш керак. Ер юзида

ҳар бир кишининг ўз ўрни борлигига ишониш керак. ҳар биримиз ноёбмиз. Масалан, ҳеч замонда айнан сиздай инсон бўлмагани ва бундан кейин ҳам бўлмаслигини яхши биласиз. Фақат шунинг учунгина ҳар қандай умр кечираётган инсон, — у бойми ёки қашшоқми, оқми ёки қорами, эркакми ёки аёлми, — ҳурмат қилинишга лойиқ. Диний мазҳаблардан бирида ажойиб қадимий гап бор: «Бир кўнгилни халос этган бутун оламни қутқаради». Бунинг маъноси, ҳар бир киши бебаҳо, унинг танасининг ранги, қайси динга мансублигидан қатъи назар, ҳар бир инсон яшаш ҳуқуқига эгадир.

– Буларнинг барчаси назарий жиҳатдан яхши эшитилади, лекин амалда бошқачароқ кўринади, — деди йигитча.

– Албатта, барча нарса ҳақида шундай дейиш мумкин, — жавоб берди Милли. — Лекин бунинг иложи йўқ дегани эмас-ку. Менки буни эпладим, ишончим комилки, ҳар бир киши удалайди. Лекин ўзингизда ва ўзгаларда қадрлашингиз мумкин бўлган чизиқни топиш даркор.

– Нималар деяпсиз? — сўради йигитча.

– Бизнинг миямиз — бу ақл бовар қилмас машинадир, ҳатто бугун, ҳозирги замон тиббиёти тараққиёти чоғида ҳам унинг имкониятларининг фақат кам қисминигина биламиз. Миянинг бемисл қобилиятларидан бири — ҳар қандай қўйилган саволга жавоб топишдир. Шунга кўра, масалан, ўзингиздаги қайси жиҳатларни қадрлайсиз ва севасиз, дея ўзингизга савол берсангиз, миянгиз жавоб беради. Аслида кекса хитой менга айнан шу саволни берди. Аввалига ўзимдаги ҳеч қайси жиҳатларни қадрламаслигим ва ёқтирмаслигимни айтдим.

Шунда у деди: «Биламан, лекин ҳар ҳолда бирон нима бордир, бор бўлса, у нима?»

Мен бу ҳақда бироз ўйлаб турдим ва миямга бир қанча нарсалар келди. Ақлим бутунлигини билардим, мактабда энг яхши ўқувчи эдим, ёлғизликда тирик қолишга муваффақ бўлганим учун ўзимни қадрлардим, шунчалик мушкул аҳволда қолганимга қарамасдан, ҳеч қачон ҳеч кимни тунаб, бировни алдаганим йўқ. Аста-секин ўзимга тузукроқ муносабатда бўла бошладим.

Йигитча ёндафтарчасига нималарнидир ёзиб, доктор Холкинга нигоҳини қаратди.

– Узингиздаги қайси сифатлар туфайли қадрлашингиз ва яхши кўришингизни сўраш – узингизга нисбатан ҳурмат ҳиссини пайдо этиш ва ривожлантириш услубидир. Нима бўлмасин, у менга аниқ ёрдам берди. Агар менга ёрдами тегибдими, демак, ҳар бир кишига кўмаклашади. Шу сабали «Ўзимдаги қайси жиҳатларни қадрлайман?» деб сўрасангиз, миянгиз жавобларни беради.

– Борди-ю бермаса-чи?

– Ҳар доим нимадир бўлади ва кўпинча ақлга бир нечта нарса дарҳол келади. Масалан, балки сиз ҳалоллигингиз, ишингиз борлиги ёки мунтазам равишда жисмоний машқлар бажаришингизни қадрларсиз. Узингизда қандай бўлмасин, ҳурмат қиладиган нимадир топинг. Яна ўзга кишилар, айниқса, сиз ёқтирмайдиган одамлар тўғрисида ҳам ўзингизга шундай савол бериш фойдали.

– Нимага энди? – сўради йигитча.

– Чунки ақлингиз уларнинг сизга ёқмайдиган жиҳатларга эмас, балки сиз қадрлайдиган фазилатларига марказлашади. Бу рўй берган чоғда уларга муҳаббат билан муносабатда бўлишни ўрганасиз.

– «Муҳаббат билан» деганда нимани назарда тутаяпсиз?

– Уларга нисбатан меҳрибонлик ва эътибор билан муносабатда бўлишни. Кўп кишилар бошқалар билан худди менсимагандек муомала қилишларини кўпинча пайқаб қоламиз, – давом этди доктор Хопкинс, – аслида эса ҳаммамиз ягона Яратгандан пайдо бўлганмиз. ҳаётда йўл қўйиш мумкин бўлган энг ёмон хатолардан бири — бу айрим олинган бир инсоннинг кучини тўғри баҳоламаслиқдир. Ҳар бир одам оламни ўзгартиришга қобилиятли ва у ўзича ҳақиқатдан ҳам уни озроқ ўзгартиради. Биз ҳар бир одамни қадрлаб ҳурматласак, у билан бошқача муомала қила бошлаймиз.

Ёдимда, кўчаларда сарсон-саргардонликда юрган чоғимда, бир куни уй йўлагига ухлаб қолибман. Тунда уйғониб кетиб қарасам, бир полициячи юзимга сийиб турибди.

– Нима? – хитоб қилди йигитча. – Бундай қилишга қандай ҳадди сизди?

– Ҳойнаҳой, у мен каби шундай уйсиз кишиларга фақат нафрат ҳиссини туйган бўлса керак, – деб жавоб берди доктор Хопкинс. – У менга нисбатан инсон сифатида ҳеч қандай ҳурмат сезмаган. Тепамда туриб, устимдан кулганини ҳеч қачон унутолмайман. Унинг учун бу қилиги ажойиб ҳазил эди.

Жаҳондаги кўп муаммолар ўзимизга, ўзгаларга, ҳаётга нисбатан ҳурматимизни йўқотганимиз туфайли вужудга келишига аминман. Натижада бизда муҳаббат йўқолади. Бунинг оқибатларини бутун жаҳон бўйлаб кўриш мумкин — араблар ва яҳудийлар, қора ва оқ танлилар, протестант ва католиклар — агар биз фақат бир-биримизнинг эътиқодларимизни ҳурмат қилганимизда, бир-биримизни яхши кўра бошлардик.

Ўз шахсий қадрингизни англаган чоғингизда сиз ўзга кишилар қадрини тушуна ва ҳурмат қила оласиз. Ва бировни ҳурмат қилган чоғингизда, уни яхши кўра бошлайсиз. Масалан, мен ўзимни ҳурмат қилиш ва севишни ўрганган чоғда бошқа кишилар билан муомала қилиш ёқадиган бўлди. Мен инсонларда ҳурматга лойиқ жиҳатларни излаганимда, уларга нисбатан муносабатим ўзгарар ва уларга муҳаббат билан қарашим осонлашар экан.

Йигитча нималарнидир ёзаркан, ўзича жилмайиб қўйди. Бу шу қадар оддий ва шунчалар оқилона экан, лекин у авваллари муҳаббат ва севги муносабатларини яратишда ҳурмат роли хусусида ҳеч қачон ростдан ҳам ўйламаган экан.

– Лекин, менга шуни айтинг-чи, – қизиқиб сўради у. – Кўчада яшаб юриб, қандай қилиб профессор бўла олдингиз?

Доктор Хопкинс кулимсиради.

– Кекса хитой рўйхатидаги бир аёл роҳиба бўлиб чиқди. У ажойиб инсон эди ва менга ёрдам бериш учун жуда кўп иш қилди; у мени кўчадан олиб, маҳаллий монастырда яшашимга жой топиб берди. У ерда яшашим эвазига уй ишларини бажаришга келишдик: овқат пиширардим, боғда ишлардим, тозалардим. ҳамма ишни бажарар эдим. Биринчи кунданоқ мени роҳиба опалардан бири, уларнинг оиласи аъзоси каби қабул қилишди. Улар

ҳеч қачон мени пасткаш пиёниста ёки тубан аёл деб ҳисобламаганлар; улар учун мен шунчаки ёрдам бериш зарур бўлган яқин киши эдим ва улар кўмаклашардилар. Мен учун бу янги тажриба эди — ҳаётимда илк бор ўзимни кимгадир керакли деб ҳис қилдим.

Айни шу роҳиба менга ўқишимни давом эттиришни маслаҳат берди. Менга ажойиб ақл инъом этилганини, ундан фойдаланишим зарурлигини айтди. Шу пайтгача ҳеч ким мени рағбатлантирмаган эди. Кечки мактабга бордим. Монастирда менинг ҳаракатларимни ҳамма қўлаб-қувватларди ва етти йилдан кейин биринчи даражадаги имтиёзли диплом олишга муваффақ бўлдим. Кейинги йил магистр даражасини олдим, уч йилдан кейин эса доктор даражасини беришди. Бу ҳаётимда энг ажойиб ва эсда қоладиган кун бўлди. Монастирдаги барча опа-сингиллар тадбирга келишди ва менинг исмимни чақирганлари, диплом олиш учун саҳнага чиққан дақиқани ҳеч унутолмайман. Менга диплом топшираётганларида томошабинлар томонга ўтирилдим; йигирма чоғли роҳиба табассум қилиб, қарсак ва ҳуштак чалишарди. Саҳнадан тушаётганимда аудиториянинг нариги чеккасида турган яна бир кишига кўзим тушди. Бу кекса хитой эди, у қўларини кўтарди ва менга қарсак чалди, унинг чеҳрасида табассум барқ урарди.

Шу куни кечқурун йигитча Милли Хопкинс билан учрашув чоғида ёзганларини хулосалаб қўйди:

Ҳақиқий муҳаббатнинг иккинчи сир — ҳурмат қуввати.

- ◆ Бировни севиш учун аввал уни ҳурмат қилишни урганинг.
- ◆ Авваламбор ўзингизни ҳурмат қилишингиз керак.
- ◆ Ўзингизга ҳурмат уйғотиш учун ўзингиздан: «Ўзимдаги қайси хислатларни қадрлайман?» деб сўранг.
- ◆ Ўзгаларга, ҳатто сиз ёқтирмайдиган кишиларга ҳурмат уйғотиш учун ўзингиздан: «Уларнинг қайси жиҳатини қадрлайман?» деб сўранг.

Учинчи сир

ҲАДЯ ҚУВВАТИ

Жералдина Вияямс хонимнинг бахт ва муҳаббат учун кураши онасидаги заҳмдан оёқларисиз ва фақат биргина қўл билан туғилган чоғданоқ бошланган эди. У олтмишинчи йилларда талидомид фожиасида абжаги чиққан минглаб гўдаклардан бири эди. Ҳомиладор аёлларга ичишга буюрилган тинчлантирувчи восита уларнинг фарзандларида даҳшатли жисмоний бузилишлар вужудга келишига сабабчи экани маълум бўлди.

Ўз ногиронлар аравачасида ўтирган Вияямс хоним протезланган қўлини кўришиш учун узатган чоғда йигитча ўзини ноқулай сезди.

– Қўнгиругингиздан шундай қувондимки, – деди Вияямс хоним, йигитчанинг ноқулай аҳволдалигига эътибор бермай, уни ўз хонасига бошларкан. – Кекса хитой билан учрашганимдан бери ун йилдан куп вақт ўтса-да, бу учрашувни худди кечагидек хотирлайман.

Вияямс хоним йигитчани диванга ўтиришга ишора қилди ва аравачасини унинг рўпарасига ўрнатди.

– Мен уни ёз оқшомида боғда учратгандим. Бу коллежда рақс кечаси бўлаётган кун эди. Қуёш ботар чоғида, шу аҳволимда ота-онамдан бошқа ҳеч ким мени яхши кўрмаслигини уйлаб ўтирганимни эслайман. Қачонлардир биров мени рақсга таклиф этишини шунчаки тасаввур ҳам этолмасдим. Шунда йиглаб юбордим.

Тўсатдан мендан ҳол сўраётган эркак кишининг товушини эшитиб қолдим. Нигоҳимни ердан узиб, ёнимда турган кишига қарадим... у кекса хитой эди. У кўз ёшларимни артиб олишим учун даструмол берди ва ёнимдаги ўриндиққа ўтирди. У мен томон қўлини чўзиб, қўлимдан оҳиста тутди ва деди:

– Балки сизга ёрдамим тегар?

– Менга ҳеч ким ёрдам беролмайди, – дедим тўнгилаб.

– Нега энди? – сўради у.

– Менинг муаммоларимни ҳал этишга қодир ҳеч ким йўқ, – дедим.

– Менинг мамлакатимда, – деди у, – ҳар бир янги муаммо ўзи билан бирга умрни бойита олувчи каттароқ ҳадя келтиради, деб ҳисоблайдилар.

– Сизни ишонтириб айтаманки, мендаги муаммода умримни бойита оладиган ҳеч нарса йўқ, – дедим.

– Бир дўстим бор, – деди у, – жуда ажойиб инсон. Ун йил аввал мотоциклда кетаётган чоғида бирдан рўпарасидан юк машинаси учиб чиқди. Тўқнашмаслик учун қайрилишнинг ҳеч имкони топилмай, ҳаётини асраб қолиш мақсадида машинанинг ёнидан сиқилиб ўтмоқдан ўзга чораси бўлмаган. Машина биқинидан сирғалиб ўтиб, йўлда кетаётганида бензобак қопқоғи очилиб кетиб, лаҳзада олов ичида қолади. Уч кундан сўнг ҳушига келиб уйғонганида танасининг 70 фоизи учинчи даражада куйгани оқибатида аччиқ огриқлар унга азоб берарди. Унинг юзи бадбашара бўлиб қолди, бармоқлари куйган, белидан пастини қимирлатолмасди.

Лекин унда кўпчиликда бўлмаган жиҳат — буйсунмас руҳ бор эди. Ҳатто унинг хотини ташлаб кетганидан кейин ҳам, — у билан яшашни истамагани туфайли, уни «куйган мажруҳ» деб атарди, — умр кечиришни давом эттиришга матонат топди ва охир-оқибатда миллионер бўлди. Бу махлуқ каби бадбашара одам ногиронлар аравачасида ўтирар, ҳатто бармоқлари ҳам куйиб кетган эди. Бундан-да ортиқроқ майибликни тасаввур этиш қийин. Танишларидан ҳеч бирови унинг меъёрдаги умр кечириши ёки бунинг устига, ўз муҳаббатини топишига

ишонмасди. Албатта, у қаҳри қаттиқ, ўз тақдирдан хафа ва жаҳддор бўлиб кетади, – дердилар улар. Ахир нима ниятда умр кечира олсин? Биласизми, уларнинг ҳаммаси янглишдилар. У қаҳри қаттиқ ҳам бўлмади, аламзада ва жаҳддор ҳам бўлмади, чунки қалби аввал ҳам қандай бўлса шундай қолганини биларди. Унинг интила олиши мумкин бўлган орзулари қолди ва уларга интилди. У жуда муваффақиятли бизнесменга ва уни танийдиган барчага илҳомлантирувчи манбага айланди. Ҳатто ундан-да кўпроги, яъни ўзининг орзусидаги аёлни учратди ва унга уйланди!

Мен кекса хитойга ўтиридим.

– Шундай киши ростдан ҳам борми? – деб сўрадим.

– Бу одам ҳаётига оддий ва тўғри муносабатда бўларди: ҳаётни ёки ўлимни танлаш мумкин. У ўлимга тайёр эмасди.

Шунда чолдан дўсти муҳаббатини топишнинг қандай йўлини амаллаганини сўрадим. Қария гўё бу ўз-ўзидан бўлгандай деди:

– Ҳар қандай инсон каби. У ҳақиқий Муҳаббат сирларига амал қилган.

– Ўшанда мен илк бор бу сирлар тўғрисида эшитдим; кекса хитой айтганидек, ўнта тамойил ёрдамида ҳар бир инсон ҳаётига нафақат оддий муҳаббатни, балки беҳад кўп муҳаббатни киритиши мумкин.

– Тўғри бўлиб чиқиши учун қулоққа жуда ёқимли эшитилади, – деди йигитча.

– Мен ҳам шундай деб ўйлагандим, лекин бу сирлар менга амалда ёрдам берди. Агар улар менга кўмаклашган бўлса, демак, ҳар бир инсонга ёрдами тегиши аниқ.

Ҳаётимга энг кучли таъсир этган сир... ҳады қуввати бўлди.

– Ҳады? – такрорлади йигитча.

– Ҳа. Мен учун ҳады — бу барча сирлар орасида энг ажойиб, ахир у шунчалар оддий — агар муҳаббат олишни истасангиз, уни фақат ҳады қилишингиз мумкин. Қанча кўп ҳады этсангиз, шунча кўп ўзингиз оласиз.

– Сўзларингиз маъносини унчалик англолмаяпман, – деди йигитча ўзининг доимий ҳамроҳи бўлган

ёндафтарчаси ва ручкасини олиб. – Мисол келтира оласизми?

– Сиз бировга табассум билан қарасангиз, одатда нима рўй беради?

– Менга ҳам жилмаядилар, – жавоб берди йигитча.

– Агар кимнидир қучоқласангиз, у ҳам албатта сизни бағрига босади. Яхши сўз, совға, телефон қўнғироғи, мактуб... Нима бўлса ҳам, инсонга у ҳақда қайгураётганингизни кўрсатсангиз, у сизга қайтиб келади.

– Лекин ҳар бир киши ҳам шундай жавоб бермайдику, – деди йигитча.

– Ҳар бир киши эмас, лекин кўпчилик. Муҳаббат бумерангга ўхшайди, у доимо ўзингизга қайтиб келади. Балки ҳар доим ҳам сиз берган кишидан қайтмас, лекин барибир у ўзингизга қайтади.

Доимо шуни эсда тутиш керакки, моддий мулк ва пулдан фарқли равишда, бизда муҳаббат захирасининг чек-чегараси йўқ. Биз уни ҳадя этганда, йўқотмаймиз. Аслида муҳаббатни йўқотишнинг ягона усули ичимизда — бу уни бошқаларга бермаслик.

– Лекин айрим кишиларни яхши кўриш бу вақтингиз ва қувватингизни беҳуда совуриш билан тенг, – деди йигитча.

– Нима учун? – сўради Виямс хоним.

– Чунки кўп кишиларнинг ичи нафратга тўла. Уларнинг қалби бўм-бўшдек.

– Ижозатингиз билан сиздан шуни сўрасам, – деди Виямс хоним. – Мабодо сизда ажабтовур гуллайдиган ўсимликлар ва гулларнинг уруги бўлса, уларни қаерга экардингиз? Ажойиб ўрмонларгами, яшнаган қалин кўм-кўк майсазорларгами ёки бий далагами?

– Нимага шама қилаётганингизни унчалик тушунолмаяпман, – деди йигитча.

– Айтмоқчиманки, қандай ерга кўпроқ уруғ қадаш зарур ва қандай ерда уруғлар сезиларли натижа беради?

– Бий далада.

– Яшанг. Агар уруғлар муҳаббат бўлса-чи, улар кўпроқ қаерда керак? Муҳаббатга тўла юраклардами ёки ёлғиз, қаҳри қотган, муҳаббатга ташна қалблардами?

– Нима демоқчилигингизни энди тушундим, – деди йигитча. – Лекин бу ҳар доим ҳам бунчалик оддий эмас-да.

– Табассум қилиш учун хумрайишга қанча куч зарур бўлса, шунча қувват сарфлайсиз; дўстона қўллаб-қувватловчи сўз айтиш учун танқидий фикрга қанча вақт кетса, шунча вақт зарур. Бошқаларга муҳаббатли муносабатда бўлишни танлашимиз бемехр ёки лоқайд бўлиш каби осон.

Муаммолардан бири шуки, бизлардан кўпчилигимиз биринчи бўлиб ҳаёда этишни истамаймиз, бизга берганларидан кейин берамиз. Муҳаббат кўпинча кўп таъма билан берилади; «Мени севган тақдирдагина сени севаман», деймиз. Ўзга киши биринчи қадам қўйишини ҳар доим кутамиз. Одамлар муҳаббатни бошдан кам кечиришларининг сабабларидан бири ҳам то уларни кимдир севиб қолмагунга қадар кутиб юраверишларидир. Бу мусиқачининг: «Одамлар рақс туша бошлаганларидан сўнг мусиқа чаламан» дейишига ўхшайди.

Ҳақиқий муҳаббат таъмасиз бўлади, у эвазига ҳеч нима сўрамайди. Бир куни суяк илигини кўчириб ўтказиш зарурияти бўлган кичик қизалоқ ҳақида ажойиб воқеани ўқиб қолдим. Унинг бахтига, укасининг қони тўғри келаркан. Шифокорлар болакайга агар янги қон қуйилмаса, опаси нобуд бўлиши мумкинлигини тушунтиришди. Лекин ҳар қандай қон тўғри келмаслиги, айнан унинг қони зарурлигини айтдилар. Болакай ҳеч шак-шубҳасиз опасига ёрдам беришга рози бўлади. Лекин наркоз беришларидан олдин болакай жарроҳдан сўрабди: «Мен ўлганимда оғриқ сезаманми?» Ҳали етти ёшга тўлмаган кичкинтой ўзининг ҳамма қонини ва демак, опасини қутқариш учун ўзининг умрини ҳам бераётганини ўйлаган. Энди сиз шу боланинг опасига бўлган муҳаббатидай тоза, ҳақиқий меҳрни топа оласизми?

– Ҳа. Лекин оилангиз аъзоларини яхши кўриш осонроқ, тўғрими? – деди йигитча.

– Шарт эмас. Айрим кишилар ўз оила аъзоларини нафақат яхши кўрмайдилар, балки уларни кўрарга кўзлари йўқ.

Йигитча бош иргади. У бола чогида ҳеч ким назарга илмай, унга заррача эътиборсиз ўсган ва ўз оиласига нисбатан нафрат билан катта бўлган Милли Хопкинсни эслади.

– Ҳаммамизни ягона Худо яратган, – давом этди Виямс хоним. – Барчамиз бир хил қон ва жисмдан иборатмиз. Аслида барчамиз бир оила аъзоларимиз. Назаримда, муҳаббатнинг маънисини ҳам бошқаларда узингизни кўра билиш қобилияти борлигида.

– Шундай, кўрдингизми, агар Ҳақиқий Муҳаббатта етиш ниятида бўлсангиз, сиз ҳеч бир гап-сўзсиз, эвазига ҳеч нима талаб этмай муҳаббатни ҳадя этишга ҳозир бўлишингиз даркор. Акс ҳолда, бу муҳаббат эмас. Совға, агар у пул эвазига берилса, совға бўлмайди, Муҳаббат эса шарт билан берилса, муҳаббат бўлмайди. Шу сабабли ҳадя ва муҳаббат қувончини туйишнинг муъжизавий усулларида бири — шунчаки яхши иш қилиш амалидир.

– Нимани назарда тутаяпсиз? – сўради йигитча.

– Шунчаки яхшиликлар қилиш, ҳаёт қувончларидан ташқари, ҳеч қандай бошқа сабабларсиз, ўз-ўзидан ҳадя қилиш. Кучада гамгин кўринган одамни кўриб, унга гулдаста совға қилиш. Ёки бировга ширин сўз айтиб, унинг кайфиятини кўтариш. Инсонни ажаблантирадиган ва унинг чеҳрасида табассум уйғотадиган омил — шунчаки меҳрибончилик кўрсатишдир. Бу эса муҳаббатни яратади. Муҳаббатни кимга берган бўлсангиз, албатта бутун умр эсида қолади.

Йигитча қисқа ёзувлар ёзди. Унга «Яхшиликларни шунчаки қилинг», деган сўзлар ёқиб кетди.

– Шунчаки ҳадя этиш ва яхшиликни «шунчаки» қилиш ҳаётингизга ростдан муҳаббат киритишига кўмаклашди, деб ҳисоблайсизми? – сўради у.

– Албатта. Бу ўзимга нисбатан муносабатимни ўзгартирди. Умр бўйи ўзимни қурбон санардим, лекин ҳадя қилиш қуввати ёрдамида, гарчи мажруҳ бўлсам-да, бошқалар учун қилишим мумкин бўлган кўп нарса борлигини ва ўзгалар ҳаётини яхши томонга ўзгартира олишимни тушуниб етдим.

Сиз қачон бўлса ҳам, бировга шунчаки қайгуриб, ҳеч қандай яширин мақсадсиз, бегараз нимадир қилганмисиз?

Йигитча бош ирғади.

– Албатта.

У бир неча ҳафта олдин ёшгина жувон зинапоядан юқорига аравагани қийналиб итараётганидаги воқеани хотирлади. Ҳамма ишга шошаётгани боис, уни пайқамай, ёнидан ўтиб кетишарди. У тўхтаб, аёлга аравачасини зинапоядан чиқаришга кўмаклашиб юборди.

– Ўзингизни қандай ҳис қилгансиз? Ўзингиздан хурсанд бўлгансиз, шундайми?

Йигитча яна бош ирғади. У ўзида йўқ шод эди. Аёлга ёрдам бергани унга қувват бағишлагандек эди.

– Бу ҳада қуввати, – деди Вилиамс хоним. – У нафақат муҳаббатни ҳис этиш, балки ҳақиқий севги муносабатларини қуришга ёрдам беради.

– Нима учун? – сўради йигитча.

– Бу оддий: ўзаро муносабатларда нимани олишга эмас, балки нимани беришга эътибор берсангиз, ҳеч янглишмайсиз. Барча ўзаро муносабатлар мазмунмаъноси бериш ва олишда, розимисиз?

– Ҳа.

– Мабодоберишганисбатан кўпроқ олишни истасангиз, ҳар қандай муносабатларда, албатта муаммоларга дуч келасиз. Бошқа томондан, жуфтингизга нима бера олишингиз ҳақида ўйласангиз, зинҳор янглишмайсиз. Бир умрлик ўзаро муносабатларга киришишдан аввал кўпчилик фақат жуфти унга нима қила олиши тўғрисида ўйлайди. Агар улар бошқа тарафдан қараб, «Мен жуфтим учун нима қила оламан?» деган савол берсалар, улардан шунчаки нима олишга эмас, ўзаро муносабатларга қандай ҳисса қўшишга эътибор берган бўлардилар. Бундай яхши кўриш муносабати жуфтликда фақат муҳаббат яратишга ёрдам бера олади.

Йигитча шу ҳақда ўйлаб кўрди ва қанчалик кўп ўйлаган сари, унга бу шунчалик оқилона туюларди. У доимо муҳаббатни ўзга кишилардан олиш мумкин, деб ҳисобларди. Севги ҳиссини бериб туйиш мумкинлиги

унинг калласига ҳеч келмаганди. Эҳтимол, у аввалги узаро муносабатларда айнан шунда янглишгандир; у ўзга бировга нимадир бера олиш тўғрисида эмас, фақат жуфтидан унга нима кераклиги ҳақида ўйлаганди.

– Беш йил илгари бўлиб ўтган мутлақо ақл бовар қилмас воқеани сўзлаб беришимга ижозат берсангиз. Мексикадаги дориларга боғлиқ жанжал ҳақидаги телевизион ҳужжатли фильм кўриб ўтирардим. Гарб мамлакатларида ман этилган талидомид 25 йил ўтса-да, ҳали ҳам шундай буюриларди.

– Бунга ақл бовар қилмайди, – деди йигитча бошини чайқаб.

– Биладан. Кўзларимга ишонмасдим. Шунчалар кўп гўдаклар бемаъни ва даҳшатли тарзда бадбашара этилганлар. Бир миттигина қизалоқ диққатимни ўзига тортди. У етти ё саккиз ёшларда бўлиб, худди мендек оёқсиз туғилган, лекин шу билан бирга, унинг юзи ҳам бадбашара эди. Ўзини эплашга ўрганган бўлса-да, ҳар куни бениҳоя оғриқ сезар ва унинг келажаги гоят гамгин кўринарди.

Қизалоқ меъёрида ҳаракатланиши ва юзини косметик операциясига зарур бўлган тиббий даволанишга чораси йўқ қашшоқ оиладан эди. Унинг протезлари гоят ибтидоий бўлгани етмагандек, ёмон қўйилган ва жуда ноқулай эди. У оғриқдан юришга қийналар, протезларини ечмасдан ўтиролмасди. Ишонасизми, мактаб автобуси ҳайдовчиси унга сунъий оёқларини ечмасдан ўтиролмаслиги сабабли автобусда юришга рухсат этмабди!

Йигитча бу гапга ишнолмасдан бошини чайқади.

– Мен унга ёрдам бериш кераклигини дарҳол англадим. Бир куни муҳаббат — фақатгина ўзингни бошқаларда топа олишинг ва ўзингни танигандан қувонишингдир, деб ўқигандим. Шу пайтгача бунинг маъносини ҳақиқатда англамагандим. Мен бу қизалоқда нафақат шунчаки мажруҳ ва омадсиз қизни, балки унда ўзимни кўрдим. Бизни умумий майиблик боғлаб турарди. Умримда биринчи бор азобларимнинг қандайдир мақсади борлигини ўйладим.

Кейинги бир неча ой давомида бу қизалоқ учун янги сунъий оёқлар яшаш ва унинг ўтира олишига ёрдам берадиган зарурий физиотерапевтик даволашга пул йиғиш компаниясини бошладим. Унинг жисмоний бадбашаралигини тўғрилаш учун пластик операция қилишга ёрдам беришни ҳам беҳад истардим. Шу боис кечалар, лотереялар, хайрия бозорлари ташкил этардим ва кимдан бўлса ҳам, қаердан бўлса ҳам хайрия маблағлари сўрардим. Саккиз ойдан кейин маблағ йиғдим ва ҳатто йирик жарроҳ-косметологни зарурий операцияни бешул қилишга кўндирдим.

Даволаш чоралари ва янги оёқлар қўйилганидан сўнг у билан учрашишга бордим ва у мени кўргани заҳоти кўзларида тўла ёш билан бўйнимдан маҳкам қучганча хитоб қилди: «Раҳмат, раҳмат, раҳмат», бу такрор ва такрор давом этди. Ўшанда шунчалик муҳаббатни илк бор ортиги билан сездимки, узимни тутолмай ҳўнграб йиғлардим. Бу қизни бағримга босганча ўша кундагидай ҳеч қачон авваллари қувончдан йиғламагандим.

Кекса хитой мендан: «Кимда майиблик кўпроқ? Юролмайдиган ёки гапиролмайдиган, эшитолмайдиган ё кўролмайдиганми ёхуд кулиш, йиғлаш ва севиш қобилиятидан маҳрум кимсадами?» дея сўраган чоғида нимани назарда тутганини фақат ўшанда англай бошладим. Биринчи бор англадим, ҳатто жисмоний мажруҳлик ҳолатимда ҳам, бошқа ҳамма кишилар сингари, мен ҳам ич-ичимдан худди шундай эканман. Шу кунни шахсий қийинчиликларим ва оламдаги барча ёлгон ва огир меҳнатга қарамасдан, юрагимизни муҳаббатга тўлдиролсак, ҳаёт шунчалик ажойиб бўлиши мумкинлигини англадим.

Бир йилдан сўнг меҳрибон, гамхўр, ажойиб инсон бўлган эркакни учратдим. У мен бориб турадиган маҳаллий жамоатчилик марказида ижтимоий ходим эди. Биз дарҳол бир-биримизга ёқдик, нима бўлганини билмайману, лекин биринчи нигоҳданоқ нимадир содир бўлди. Тез орада биз яқиндан дўстлашиб қолдик ва бир неча ой ўтиб, ҳақиқатда мен орзу этган мўъжиза рўй берди... у мени рақсга таклиф этди.

Бир йилдан кейин турмуш қурдик ва ҳозир икки нафар ажойиб фарзандимиз бор. Мана, курдингизми, кекса хитой ҳақ эди — ҳар бир муаммо ўзи билан бирга умрингизни бойита оладиган катгароқ ҳадя олиб келади. То ўзингизнинг бир бўлагингизни ҳадя қилишга қодир экансиз, то нима биландир бировга ёрдам бера оларкансиз, муҳаббатни топишга лаёқатлисиз.

Шу куни йигитча Виямс хоним билан учрашган чоғда ёзганларини қайта ўқиб чиқди.

Ҳақиқий Муҳаббатнинг учинчи сир — ҳадя қилиш қуввати.

◆ Муҳаббатга эришмоқчи бўлсангиз, уни оддийгина ҳадя этиш зарур! Қанча кўп меҳр берсангиз, уни шунча кўп оласиз.

◆ Севиш — ўзингнинг бир парчангни бепул ва беминнат ҳадя этиш демақдир.

◆ Меҳрингизни осонгина амалда кўрсатинг.

Ўзаро муносабатларга киришишдан аввал ўзингиздан биров сизга нима бера олиши тўғрисида эмас, сиз унга нима беришингиз мумкинлигини сўранг.

◆ Бутун умр давом этувчи бахтли севги муносабатларининг сирли ифодаси доимо нима олиш мумкинлигига эмас, нима бера олишингизга эътибор қаратишдан иборат.

Тўртинчи сир

ДЎСТЛИК ҚУВВАТИ

Йигитчанинг рўйхатидаги тўртинчи одам Виям Бэкмен эди. Жаноб Бэкмен матбуотда мақолалари мунтазам кўриниб турадиган эркин журналист эди. Шунингдек, «Дўстлар ва севишганлар» бестселлери ҳам унинг қаламига мансуб эди. У бўйи баланд, озгинроқ, юзи узунчоқроқ бўлса-да, йигитни ўз уйида кутиб олаётган чоғда чехрасида қувонч барқ урарди.

– Ҳақиқий Муҳаббат сирлари, – тан олди жаноб Бэкмен, – ҳаётимни буткул ўзгартириб юбордилар. Мен билан умргузаронлик қиладиган инсонни топиш умидида ўша ягона ўзига хос ўзаро алоқаларни ўн йилдан ортиқ изладим. Узоқ муддат давомида бу ҳеч қачон рўй бермайдигандэк туюларди. Лекин ҳақиқий Муҳаббат сирларини ўзлаштириб олганимдан бир йил ўтгач, нафақат орзуимдаги аёлни топдим, балки бунинг устига, оилам ва дўстларим билан муносабатларим буткул ўзгарди.

– Қандай қилиб ўзгарди? -

– Биласизми, барча ўзаро муносабатларим қалинлашди ва мустаҳкамланди.

Йигитча гумонсираб турарди.

– Бу сирлар ҳаётингизга шунчалар қаттиқ таъсир кўрсатдими?

Жаноб Бэкмен жилмайди.

– Худди шундай. Биламан, бу хаёлпарастларча эшитилса-да, уларни синаб кўрганингизда, сўзларим чинлигига ишонасиз.

Гарчи ҳар ўнта сир турлича кўмаклашган эса-да, биттаси, айниқса муҳим экани маълум бўлди, ҳойнаҳой, мен учун энг кераги бўлиб чиқар. Бу... дўстлик кучи эди.

– Дўстлик кучи? – такрорлади йигитча. – Айнан нимани назарда тутяпсиз?

– Биласизми, одатда, севгининг маънисини икки инсон орасидаги романтик алоқада, деб ҳисоблардим. Мени тўғри тушунинг, бу аслида шундай. Лекин муҳаббат — бу бошқа кўп нарса ҳамдир. Унинг маънисини бир-бирига зарур келганда ёнма-ён бўлишда, шунинг учун ҳақиқий муҳаббат оддий романтик алоқадан ортиқроқ бу яна дўстлик ҳамдир.

Йигитча ён дафтарчасини олиб ёза бошлади, жаноб Бэкмен эса сўзида давом этарди.

– Бошқа кўп кишилар сингари яхши кўриб қолишим мумкин бўлган қизни имкон бўлган ҳамма жойда излардим. Мен ёлғиз кишилар йиғиладиган жойларга, кечалар ва тунги клубларга борардим. Гарчи кўп аёллар билан учрашиб, танишсам-да, барибир тилаганимни учратолмадим. Бир куни оқшом пайтида шаҳар марказидаги кафеда ёлғиз ўтирганимни хотирлайман. Тўсатдан ёнимдаги стулда кекса хитой пайдо бўлиб қолди.

У стаканини кўтарди ва «Салом» деди, мен ҳам унга жавобан стаканимни кўтариб қўйдим. Биз сўзлашиб кетдик. Мендан уйланганлигимни сўради. Унга: «Йўқ» дедим. «Нима учун?» – сўради у. «Чунки ўзимга керагини ҳали учратмадим», – дедим.

Шунда у мени вазиятни анча чуқурроқ ўйлашга мажбур этган бир сўз айтди. У: «Балки сен уни нотўғри жойлардан излаётгандирсан!» – деди.

– Нотўғри жойлар? – такрорлади йигитча. – «Нотўғри жойлар» дегани нимаси?

– Мен ҳам айнан шу саволни бердим, – деди жаноб Бэкмен. – Мен унга эрга чиқмаган аёллар кўп бўлган кафе ва тунги клубларга борганимни айтдим.

У менга ажабланиб қаради ва хандон ташлаб кулиб юборди. Бунинг нимаси кулгили эканини сўрагандим, у мендан: «Сен кафе ёки тунги клубда бирортаси билан танишдингми?» – деб сўради.

«Бир нечта аёл билан», – дея жавоб бердим. Лекин бу танишувларнинг бирортаси ҳам бир неча ҳафтадан ошмаганини тан олишга тўғри келди.

– Кафе ёки тунги клубда бирортаси билан учрашишнинг ёмон жойи борми? – сўради йигитча.

– Мутлақо йўқ, – деди жаноб Бэкмен. – Баъзан балки омад юришиб қолар, лекин кекса хитой айтишича, агар узоқ давомли муносабатлар ва муҳаббатга интилсанг, яримқоронги, тутун билан тўлган, шовқин-сурон кучлилигидан сени эшитишлари учун бақириб гаплашишга тўғри келадиган жойда, ҳойнаҳой, уларни топиш мушкулроқ бўлар экан.

– Булмаса, тузукроқ жой қандай бўлар экан? – бирор қиз билан танишиш ниятида кафе ва тунги клубларга тез-тез бориб турувчи йигитча ошиқиб сўради.

– Биласизми, бу ўзингизга боғлиқ.

– Нима демоқчисиз?

– Кекса хитой менга: «Агар ҳақиқий севгини топиш ниятингиз бўлса, аввало чин дўстни топишингиз лозим», – деб тушунтирганди. Бу ниҳоятда оддий, лекин шундай бўлса-да, бу ҳақда илгари ҳеч ўйламагандим. Биз кўпинча муҳаббат учун кучли жисмоний майл талаб этилади, деб ҳисоблаймиз. Жисмоний майл ҳақиқий оилани таркиб топтиришда аҳамиятсиз демоқчимасман, лекин агар биз ҳақиқий муҳаббатни истасак, мабодо бутун умр давом этувчи севгини хоҳласак, инсоннинг ташқи кўринишидан ўзга жиҳатларини ҳам пайқашимиз зарур.

Ҳақиқий муҳаббатнинг илдизи жисмоний майлда эмас, балки дўстликда. Фаранг ёзувчиси Антуан дэ Сент-Экзюпери айтганидек, севиш — бу бир-бирига қараш эмас, балки биргалиқда бир йўналишга қарашдир. Ҳатто Инжилда ҳам, агар икки киши бир-биридан норози бўлса, улар биргалиқда саёҳатга чиқолмайдилар, деб ёзилган. Умумий қарашлар, мақсадлар ва қизиқишлар, ўзаро ҳурмат ва завқланиш — узоқ давом этувчи меҳрли муносабатларнинг асосидир.

– Бу ростдан ҳам шунчалик муҳимми? – сўради йигитча ёндафтарчасидан нигоҳини узиб.

– Бунга шубҳа қилмасангиз ҳам бўлади. Кунлардан бирида Америка дорилфунунларидан биридаги бир гуруҳ социологлар ҳақиқий севги муносабатларини вужудга келтиришда дўстликнинг нақадар муҳимлигини намоиш этишди. Улар эллик йилдан зиёд биргаликда бахтиёр умргузаронлик қилган юзларча жуфтдан бундай муваффақиятга қандай эришганликларини сўрашганда, жавобларидан дўстлик энг етакчи омил экани намоён бўлди. Ҳар бир сўралган одам жуфти унинг энг яқин дўсти эканини айтди. Бу жуфтликларнинг барчаси умумий қарашлар ва қизиқишлар, умумий мақсад ва ҳаётий йўналишларга эга эдилар. Қолган ҳаммаси, шу жумладан, жисмоний гўзаллик ва моддий мол-мулк охир-оқибатда бунчалар муҳим эмаслиги кўринди. Севги муносабатларини айнан дўстлик бутун умрга мустаҳкамлайди.

Айнан шу мени «Дўстлар ва севишганлар» китобини ёзишга илҳомлантирди. Кўпчилик ҳозиргача муҳаббат жисмоний майлдан вужудга келади, дея ҳисоблаб янглишадилар, лекин жисмоний гўзаллик абадий эмас, у кун сайин сўлиб бораверади.

Бошқа томондан, дўстлик ва ҳурматдан пайдо бўлган муҳаббат кун сайин мустаҳкамланиб боради. Айтингчи, ёлгончи ва хиёнаткор аёл қандай қилиб гўзал ёки аёлига қўл кўтарувчи эркак қандай жозибали бўлиши мумкин?

Шундай экан, узаро муносабатларда фақат жисмоний майлга эътибор бергандан кўра, сенинг қарашларинг ва мақсадларингга муштарак жуфт излаганинг маъқул.

Йигит розилик билдиргандек бош ирғади. У ички сезги билан бунинг шундайлигини биларди. Доктор Пачиа билан учрашганидан кейин у ўзининг орзусидаги аёлни тасаввурида жонлантирди. Рисоласидаги жуфтининг сифатлари орасида ўзи ёқтирадиган сайр қилиш ва табиатни севиш хислати мужассам топиши керак, деб ҳисобларди.

– Сизни англадим, – деди йигитча. – Лекин барибир шундай дўстни топиш керак-ку, гапимга қўшиласизми?

– Қўшиламан, – жавоб берди жаноб Бэкмен. – Лекин дўстларни орттириш учун дўстона муносабатнинг ўзи кифоя. Яқин дўстларни орттириш учун қизиқишлари ва қарашлари сен билан муштарак инсонларга дўстона муносабатда бўлиш керак.

– Буни амалда қўллашдан кўра гапириш осонроқ, – деди йигитча.

– Нима учун? Сиз нималарга қизиқасиз ва бўш вақтингизда нима билан шугулланишни ёқтирасиз?

– Мен дам олиш кунлари саёҳатга чиқишни ҳамда виндсерфингни (сув тўлқинлари устида тахтачада учиб спортини) ёқтираман. Яна операга боришни яхши кўраман.

– Хўш, дўстларни тезроқ қаерда топишингиз мумкин — тутун тўлган кафедами ёки туристлар клубидами, виндсерфинг билан шугулланувчилар даврасидами ёки опера ишқибозлари орасидами?

– Нима ҳақда гапирётганингизни англаб турибман, – деди йигитча.

– Хўш, ҳеч қандай чуқурроқ қизиқиши ёки севган машғулоти бўлмаган кишилар ҳақида нима дея оласиз?

– Улар ўзларига қандайдир қизиқишлар ёки машғулотлар топиш тўғрисида ўйлаб кўришлари даркор. Ўзлари гоят ёқтирган машғулот, – бу спорт соҳаси бўладими, масалан, футбол, теннис, сузиш, велосипедми ёки бошқа соҳаларми, масалан, рақс, театр ёки сайру саёҳатми, ҳатто сиёсат бўлиши ҳам мумкин, бунинг аҳамияти йўқ, топсалар бўлди. Ўзингни қизиқтирган машғулотни топган заҳотинг қизиқишлари муштарак бўлган бошқа одамлар дарҳол топилади, чунки орангизда қандайдир умумийлик мавжуд бўлади. Башарти бошқа инсон билан умумий жиҳатларингиз йўқ экан, у билан яқин муносабатларда бўла олишнинг иложи ҳам йўқ.

– Буни гапирганингизда жуда оддийдек эшитилади.

– Бу шунчалар оддий бўлса-да, кўпинча буни кўздан қочирамиз. Одамлар ўз жуфтини — эр ёки хотин топиш дардига ҳаддан ортиқ мубталодирлар, бунинг ўрнига,

дўстлик ришталарини боғлашга интилганларида эди, унинг кетидан муҳаббат муносабатлари ҳам келишини билиб олардилар.

– Лекин сиз биров билан дўст бўлишингизнинг ўзи — у сизга ёқиб қолади ва шундай муносабатлар пайдо бўлади, дегани эмас-ку, — деди йигитча.

– Тўғри, сиз мутлақо ҳақсиз. Лекин агар сиз дўст бўлмасангиз, муносабатларингиз давомли бўлиши ҳам гумон.

– Ахир икки инсон аввал бир-бирини севишиб ёки бошқачароқ айтсак, улар бир-бирига жисмоний майл билдириб тургандан кейин дўстлашишлари мумкин бўлган воқеалар ҳам учрайди-ку, — деди йигитча.

– Ҳа. Албатта, шундай бўлиши мумкин, — тан олди жаноб Бэкмен, — ва кўпинча шундай бўлади ҳам. Моҳият шундаки, дўстлик — ҳар қандай давомли муносабатларнинг муҳим унсуридир, чунки у муҳаббатнинг муҳим қисмидир.

Айнан шу туфайли бу инсон билан бир умр яшашга тўғри келишини ўйлаб кўраётиб, ўзингизга: «Бу менинг энг яқин дўстимми?» деган саволни беришингиз мумкин. Башарти «йўқ» жавоби бўлса, бу инсонга бутун умрингизни бахш этишдан олдин жуда диққат билан ўйлаб кўриш даркор.

Йигитча ёндафтарчасига нималарнидир ёзди ва нигоҳини кўтарди.

– Оилавий муносабатлар билан боғланиб бўлган одамлар ҳақида нима дея оласиз? — деб сўради у. — Ҳойнаҳой, улар дўстлик қуввати тўғрисида ўйлашга кечикишган бўлишса керак?

– Ҳеч ҳам ундаймас, — жавоб берди жаноб Бэкмен. — Кўп муносабатлар дўстлик туфайли қутқариб қолинган. Дўстликни қуриш мумкин, фақат биргаликда бажаришингиз мумкин бўлган умумий қизиқишлар, қандайдир умумий жиҳатларни топиш керак. Ҳар иккала инсон яна дўст бўлиши ва муносабатларни тиклаши мумкин, чунки дўстлик ривожланган сари муҳаббат ҳисси ҳам ўсиб бораверади.

– Сунгги савол, — деди йигитча кетишга шайланаркан. — Сиз орзуингиздаги қизни учратдингизми?

Доктор Бэкмен жилмайди.

– Албатта, – деди у. – Мен унга уйландим ҳам. Рейчелни туристик клубда учратдим. Аввалига унга нисбатан жисмоний майлим бўлмади, балки унда ҳам шундай бўлгандир, лекин биз бир-биримизни яхшироқ билиб олганимиздан кейин нимадир ўзгара бошлади. Биз бир-биримиз билан бирга бўлишни ёқтирардик; у мен учун муҳим бўлган нарсалар тўғрисида гаплаша оладиган биринчи аёл эди. Умумий қизиқишларимиз ва ўхшаш қарашларимиз шунчалар кўплигини билиб олдик ва худди ҳамфикрлардек эдик. Яқин дўстларларга айландик, кейинчалик эса, кунларнинг бирида уни севишимни ва у билан бутун умр биргаликда яшашни исташимни англадим.

Йигитча уйига келганидан кейин жаноб Бэкмен билан учрашуви чоғида ёзганларини ўқиб чиқди.

Ҳақиқий Муҳаббатнинг тўртинчи сир — дўстлик қуввати.

◆ Ҳақиқий муҳаббатни топишдан аввал чин дўстни топиш даркор.

◆ Севиш дегани бир-бирига қараш эмас, оламга бир йўналишда биргаликда қараш демакдир.

◆ Бировни ростдан ҳам севиш учун ташқи кўриниши учун эмас, унинг ким эканлиги учун яхши кўриш керак.

◆ Дўстлик — муҳаббат уруғлари ўсадиган тупроқдир.

◆ Агар муносабатларга муҳаббат киритмоқчи бўлсанг, аввал дўстликни киритиш даркор.

Бешинчи сир

ИНСОН ҚҰЛИ ҚУВВАТИ

Кейинги кун эрталаб йигитча рўйхатдаги яна бир киши, доктор Питер Янг билан учрашмоқ учун шаҳар касалхонасига келди. Доктор Янг касалхонанинг бош жарроҳи эди. У бўйи баланд, калта текисланган, сақич каби қора сочли ва кўзлари чуқур, келишган қора танли киши эди. Йигитча унинг хонасига кирганида, доктор ўрнидан туриб, у билан мулойим, лекин қаттиқ қўл сиққанча саломлашди.

– Салом, сизни кўрганимдан хурсандман, – деди доктор Янг.

– Мен ҳам, – деди йигитча. – Мен билан учрашишга вақт ажратганингиз учун сизга раҳмат.

– О, сизга раҳмат, – деди доктор Янг йигитчага утиришни имо билан таклиф этаркан. – Чой ичасизми ёки қаҳва?

– Мумкин бўлса, чой, – деди йигитча.

– Бир дақиқа, – деди доктор Янг, эшикни очди ва котибасига икки кишилик чой буюрди.

– Хуш, яна бир бор айтиб беринг-чи, – сўради доктор Янг, – кекса хитой билан айнан қачон учрашдингиз.

Йигитча ҳикоясини сўзлаб бўлганидан сўнг чой келтирдилар. Доктор Янг йигитчага пиёласини узатди.

– Кекса хитой жентльменини ўн беш йил бурун учратганман, – деди у. – Ўшанда эндигина жарроҳ мутахассислигини олиб, гуё ҳамма нарсани биладигандек

эдим. Менинг ишимдан бошқа ташвишим йўқ эди — беморларни кесиб, муаммосини йўқотиб, яна тикишни билардим, холос. Бу ишлар қўлимдан дурустгина келарди, лекин бирор марта беморнинг каравотига ўтириб, у билан суҳбатлашмагандим.

– Ростданми? Нима учун? – сўради йигитча.

– Чунки буни вақтни бой бериш деб ҳисоблардим. Беморлар билан ўтириб гаплашиш ҳамшираларнинг иши деб ўйлардим. Ҳатто иш ўрганувчи шифокорлар беморлар билан узоқроқ қолиб кетишса, уларни уришиб берардим. Биламан, бу кулгили туюлса-да, менга ҳамиша малакали жарроҳнинг усталиги унинг қўлларида, деб ўргатишган. Менинг хато фикрда эканлигимни англашимга кўмаклашиш учун гайриоддий кекса хитой билан суҳбатлашиш зарур бўлди — малакали жарроҳнинг усталиги унинг қўлларида эмас... юрагида экан.

Йигитча эътибор билан тингларди, доктор Янг эса давом этарди:

– Кунлардан бир кун эрталабки кўрикни ўтказаётган эдим. Уша куни эрталаб то бир палатага кирганимда бемор ёнида ўтириб, унинг қўлини ушлаб ўтирган санитарни кўрмагунимча, одатдан ташқари ҳеч нима бўлмаганди.

– Сизнинг бошқа қиладиган ишингиз йўқми? – дедим унга мен.

Санитар мен томонга оҳиста ўтирилиб қаради. Уша лаҳзадаги унинг нигоҳларини ҳеч қачон унутолмайман. Тўқ жигарранг кўзларини тўппа-тўғри менга қадаган куйи жавоб берди.

– Ҳа. Башарти ўз ишингиз билан шугулланмас экансиз, кимдир уни сиз учун бажариши керак.

Қандай жаҳлим чиқиб кетганини айтишнинг ҳам ҳожати йўқ.

– Энди менинг гапларимга қулоқ солинг... – дедим мен.

Лекин гапимни тутатмасимдан у қўлини кўтарди-да, секингина шивирлади:

– Илтимос, ҳозир эмас. Бу жувон ёрдамга муҳтож.

Қоним қайнаб кетди. «Бу санитар мен билан шундай гаплашишга қандай ҳадди сиғди», – дея уйлардим. Бу бемор саратон хасталигига дучор бўлганди. Биз унинг миясида операция қилиб бўлмайдиган шиш борлигини аниқлагандик.

– У яқинда... – дея гап бошладим.

Лекин гапимни тугатишимга қўймай, қўлини кўтарди ва яна бир марта деди:

– Ҳозир эмас, илтимос. Ҳозир эмас.

Мен палата эшиги ёнида унга нима ҳақида уйлаганларимнинг барини айтаман, деб тургандим, лекин у ташқарига чиққанида, тўппа-тўғри кўзларимга тикилганча деди:

– Доктор, у яшайди.

– «У яшайди» деганда нима демоқчисиз? – жавоб беришни талаб этдим мен. – Унинг миясида операция қилиб бўлмайдиган шиш бор.

– Сиз қачон бўлса ҳам ўлаётибди деб уйлаган беморингиз тузалаётганига гувоҳ бўлганмисиз? — сўради у.

– Ҳа, албатта, – дедим мен. – Лекин...

– Нима деб ўйлайсиз, бу тузалишга нима сабаб бўлди?

– Ҳеч бир тушунчага эга эмасман, – жавоб бердим мен сабрсизлик билан. – Бу аномал ҳодисалардир.

– Йўқ, доктор, – деди у. – Бу мўъжиза! Бундай мўъжизаларни нима яратади? Муҳаббат! Муҳаббат, – деди у, – бутун Коинотда энг кучли даволовчи, ҳар қандай доридан кўра кучлироқ қувватдир. Муҳаббати йўқ жарроҳ шифокор эмас, оддий механикдир.

Шунда у қўлимга бир варақ тутди ва деди:

– Агар шифокорликни ўрганиш ниятингиз бўлса, шу кишилар билан учрашмогингиз даркор.

Қоғозга қарадим. Унда фақат унта кишининг исм ва телефон рақамлари ёзилган эди, ҳолос. Ёзувдан нигоҳимни узган чоғимда эса қария гойиб бўлганди.

Чолнинг гапларидан шунчалар жаҳлим кўзигандики, уни топиш ва у ҳақда барча уйлаганларимни айтиш

умидида тўппа-тўғри маъмур хонасига йўл олдим. Лекин булимимизда қандайдир хитой санитар ишлагани тўғрисида ҳеч бир маълумот йўқ эди. Аввалига, эҳтимол, ёзувлар адашиб ёзилгандир деб ўйладим, баъзан компьютер хато ўтказди ёки шунга ўхшаш ҳодисалар бўлиб туради, лекин мен таърифлаган кекса хитой ҳақида ҳеч қандай ёзувлар йўқ эди. Бу иш билан шуғулланишни эртаси кунга қадар йиғиштирдим.

– Хуш, нима воқеа рўй берди? – сўради йигитча.

– Ҳамшира қўнғироқ қилиб, зудлик билан келишимни сўради... миясида операция қилиб бўлмайдиган шиши бор аёл каравотида ўтирар, унинг иштаҳаси очилган ва ўзини анча яхшироқ сезаётганини айтарди. Мен кўзларимга ишонмасдим; ахир бир неча ойдан бери боши айланиши ва кўнгли беҳузурлигидан азият чекаётган ва атиги икки кун илгари миясида амалда бефойда операция ўтказишган эди.

У менга миннатдорчилик билдириб, ҳойнаҳой, операция муваффақиятли ўтган бўлса керак, деди. Бундай бўлиши мумкин эмасди. Бу мўъжиза эди! Бу аёл учун кекса хитой нима қилганини тасаввур этолмайман, лекин биламан, у ҳеч шубҳасиз, нимадир қилган. Калламга у ҳақда ниманидир аниқлашнинг фақат ягона усули борлиги келди: у менга берган рўйхатдаги одамлар билан учрашим зарур.

Албатта, бу одамлар кекса хитой билан учрашган эканлар ва улар ҳақиқий Муҳаббат сирлари тўғрисида сўзлаб бердилар. Бу сирлар тўғрисида илгари ҳеч эшитмаганим боис, табиийки, бунга жуда ишончсизлик билан қарадим, лекин шу билан бирга, кекса хитой беморимни қандай даволай олганини билишга тобора қизиқишим ортиб борарди. Мен ҳеч қачон саломатлик ва даволашда муҳаббатнинг ўрни ҳақида ўйламаганман; ахир тиббиёт институтида муҳаббат ва нозик ҳислар ҳамда тузалиш жараёни орасида қандайдир алоқа борлиги тўғрисида бизни ўргатишмаган. Лекин у бор. Қария тўла ҳақ эди, муҳаббат — бу ниҳоятда кучли даволовчи қувватдир.

– Ростданми? – деди йигитча.

– Ҳа, худди шундай. Буни исботлаш учун тадқиқотлар ўтказилган. Масалан, ўтказилган тадқиқотлар кўрсатишича, бахтли оилавий муносабатлари бор кишилар мураккаб хасталиклар билан бошқаларга нисбатан ун фоиз кам кўрсаткичга эга бўларкан. Ўзларини кимдир яхши кўришини сезган беморлар тезроқ ва муваффақиятли равишда тузалар экан.

– Ажабо, бўлиши мумкинмас, – деди йигитча.

– Ҳа, бўлиши мумкинмас, – деди доктор Янг. – Мен каби даволаш билан машғул касбдаги кишилар учун ҳам гоят қувонарли ҳодиса. Ҳақиқий Муҳаббат сирлари тўғрисида билиб олганимдан кейин ўз шахсий ҳаётимдаги ўзгаришларни секин-аста пайқай бошладим.

– Айнан нималарни? – сўради йигитча.

– Ҳар хил нарсаларни. Оилам ва дўстларим билан муносабатларим яхшиланди, севган қизим билан муносабатларни тикладим. Эҳтимолки, энг катта ўзгаришлар иш фаолиятимда рўй берди. Мен беморларимда қуруқ касаллик тарихи рақамларини эмас, одамларни кўра бошладим. Айниқса, тиббиёт соҳасидаги энг ажойиб сирлардан бири... инсон қўли қуввати эди.

– Инсон қўлининг муҳаббатга нима дахли бор? – сўради йигитча.

Қўл теккизишда жуда катта қувват бор. У кишиларни бирлаштиради ва тўсиқларни бузади, биз унга ҳаммамиз таъсирланиб жавоб берамиз.

Яқинда тадқиқотчилар Лондон касалхоналаридан бирида қизиқарли текширув ўтказдилар. Бош жарроҳ, одатда, ўз беморларини уларнинг саволарига жавоб бериш ва операциянинг умумий характерини тушунтириш учун ҳар операциядан олдин кечки пайт кўриқдан ўтказарди.

Текшириш давомида жарроҳ ҳар бир бемор билан сузлашаётган чоғида унинг қўлини бир неча дақиқа ушлаб ўтирарди. Ишонасизми, бу беморлар бошқаларга нисбатан уч баробар тез тузалишарди!

Курдингизми, биз бировга гамхурлик қилиб қўлидан тутсак, унинг ҳам, ўзимизнинг ҳам физиологиямиз ўзгаради — стресс гормонлари даражаси камаяди, асаб тизими бўшашади, иммун тизими ҳолати яхшиланади ва бу ҳатто ҳиссиётларимиз ва кайфиятимизга ҳам таъсир қилади.

Буларнинг барчаси ҳақида билиб олганимдан сўнг касалхона палаталарида «қўл теккизиш» дастурини бошладим. Беморлар билан ишлайдиган ҳар бир кишини уларнинг қўлларини ушлаш ва бағрига босишга ундай бошладик. Бу дастур шунчалик муваффақиятли бўлдики, у ҳатто руҳий хасталар палатасига ҳам тарқалди. Церебрал фалажлик хасталигига чалинган бир бемор, кичкинагина болакайни эслайман. У ногиронлар аравачасида ўтирарди. Мен уни учратганимда бағримга босдим, тўсатдан у мен билан гаплашишга ҳаракат қилди, унинг кўзлари ёшга тўлиб, мени кучоқлаб олди. Тиббиёт ходимларининг айтишича, бу болакай уч йил мобайнида биринчи бор кимгадир жавоб бериши экан.

– Бу ажабланарли ҳол, – деди йигитча.

Доктор Янг кулимсиради

– Руҳшунослик факультети қўл теккизиш қувватига шунчалар қизиқиб қолдики, бир неча йил аввал кўчада яна битта текширув ўтказдилар. Телефон будқаси ёнидаги аёл қўнгироқ қилиб олиши учун ўткинчилардан майда пул сўрарди. Жуда кам кишилар унга ёрдам кўрсатишди. Кейин ўша аёл одамларнинг қўлини ушлаб, ёрдам сўради, қаранг-а, у кўмак сўраган кўп кишилар — аёллар ва эркаклар ёрдам бермоққа кўндилар.

Энди қўл теккизиш, бағрига босиш ва қўлларни ушлаш муҳаббат олиш ва беришда нима учун муҳимлигини англадингизми? Бу бизни жисмоний, ақлий ва ҳиссий жиҳатдан ўзгартиради. Шу сабабли қўл теккизиш муҳаббатни кўп миқдорда олиш ва беришда нақадар муҳимдир.

Йигитча бош ирғади, ўз оиласи ва дўстлари билан жисмоний алоқаси қанчалар камлигини эслаб, четга боқди. Унинг оиласида бунақа ҳоллар жуда кам бўлган.

Одатда у онаси билан учрашганида бетидан енгил ўпар, отасининг қўлини сиқиш билан кифояланарди, лекин бу ростакам илиқлик ёки нозик ҳиссиётлардан мосуво эди.

– Қўл теккизиш ва бағрига босиш осонмас, – деди у докторга утирилиб.

– Нимага? – сўради доктор Янг. – Фақат ўз кучоғингизни очишингиз даркор. Буни ҳар бир киши қила олади.

– Ҳа, лекин уша инсон бу таъсирга қандай жавоб бериши номаълум. У сени нари итариши, ҳатто бу қилигинга душманлик муносабатини билдириши мумкин.

– Унда тўсиқларни бузишга ҳаракат қилиш учун янада кўпроқ сабаблар бўлади. Эсингизда бўлсин, муҳаббатга жасорат керак. Сени нари итаришлари ёки оғриқ етказишлари хавфига тайёр бўлиш зарур, лекин сен кўпинча ғалаба қозонасан. Одамлар сенга ёрила бошлайдилар. Башарти биз ҳаммамиз бошқаси биринчи қадам ташлашини кутиб утираверсак, нима буларди?

Ўз бағрингни одамларга очган тақдирдагина қалбингни ҳам очаётгандек бўласан. Ушанда инсон қўли қуввати билан алангаланган муҳаббат кучини ҳис қиласан.

Шу кун кечқурун йигитча ёзувларни такрор ўқиди:

Ҳақиқий Муҳаббатнинг бешинчи сир — инсон қўли қуввати.

◆ Инсон қўли — бу тўсиқларни бузадиган ва ўзаро муносабатларни мустақкамлайдиган муҳаббатнинг энг кучли ифодаланишларидан бири.

◆ Инсон қўли жисмоний ва эмоционал аҳволни ўзгартиради ва одамларни муҳаббатга мойилроқ қилади.

◆ Инсон қўли танани тузатиш ва юракни иситишга ёрдам бера олади.

◆ Бағрингни очган чоғингда, қалбингни очасан.

Олтинчи сир

«ЭРКИНЛИК БЕРИШ» ТАМОЙИЛИ ҚУВВАТИ

Икки кун утгач, йигитча шаҳар марказидаги кичик қаҳвахонада рўхатидаги олтинчи одам Жудий Реншоу билан ўтирарди.

Реншоу хоним утгизлардан хиёл утган ёш жувон эди. У турмушга чиққан ва икки фарзанди бор эди. У анча басавлат, қоматлари кўркем аёл бўлиб, бениҳоя гўзал деб бўлмаса-да, йирик қўй кўзли, кичкина бежирим бурни ва кишини лол қилувчи табассумли чеҳраси ёқимтойгина эди.

– Ҳақиқий Муҳаббат сирлари тўғрисида илк бор ун бир йил муқаддам эшитгандим, – деди у йигитчага. – Менда қийинчиликлар мавжуд эди; ярим йилдан зиёд муддат давомида учрашиб юрган севгим билан эндигина айрилишгандик. У мен билан учрашишни бас қилиш зарурдек туюлаётганини айтган чоғида, буткул тушкунликда қолгандим. Овқат ҳам еёлмай, ухлолмай, ишда ҳам диққатимни жамлолмай қолгандим. Шунчалар озиб-тузиб кетганимдан айрим танишлар мени ҳатто танитай қўйишди ҳам. Орадан ҳатто бир ой ўтса ҳам, бизнинг муносабатларимиз тутаганига ҳеч кўниколмасдим.

Кейин бир куни черков қаршисидаги майдондаги ўриндиқда ўтирган чоғимда кекса хитой яқинлашди ва ёнимга келиб ўтирди. У киссасидан қоғоз ўрами чиқариб,

каптарларга емиш бера бошлади. Каптарлар уни қуршаб олиб, ташлаётган нон ушоқларини чўқишарди. Тез орада уларнинг сони бир неча юзга етди. У менга утирилди-да, саломлашди.

– Сиз каптарларни яхши кўрасизми? – деб сўради у. Мен елкамни қисдим.

– Унчалик эмас, – жавоб бердим мен. – Лекин кўриб турибманки, сиз уларни яхши кўрар экансиз.

У жилмайди.

– Мен кичкиналигимда, – деди у, – қишлоғимда каптарларни боқувчи киши бўларди. У қушлари билан гоят фахрланарди ва дўстларига уларни нақадар севишини айтарди. Кунлардан бирида у мен ва бошқа болаларга ўз каптарларини кўрсатаётган чоғида, агар у қушларини шу қадар яхши кўрар экан, нима учун уларни қафасда сақлашини сўрадим. У: «Агар улар қафасда бўлмаганларида, мендан учиб кетардилар», дея жавоб берди.

Лекин барибир буни тушунолмасдим. Қандай қилиб кимнидир яхши кўриш ва унинг эркига қарши қафасда сақлаш мумкин? Менинг Ватанимда шундай мақол бор: «Агар кимнидир яхши кўрсангиз, уни эркинликка чиқаринг. Башарти у сизнинг ёнингизга қайтса, у сизники; акс ҳолда, у ҳеч қачон сизники бўлмаган».

Йигитча ручкасини ва ёндафтарчасини олиб ёза бошлади, Реншоу хоним эса давом этарди.

Чолнинг ҳикоясида мен учун ўзгача маъно касб этган қандайдир жуда ғалати ҳис бор эди. Нимагалигини билмайман-у, аслида у бошимдан кечираётган савдолардан мутлақо беҳабар эди. Лекин унинг ҳикояси мени ҳаяжонга солди, чунки у мендаги вазиятга гоят яқин эди. Севган кишимни ёнимга қайтиши учун мажбурлашга уринардим. У гўё мен билан қолсагина ҳаммаси яхши бўлади, деб ҳисоблардим. Ҳозир шуни ўйлаб қарасам, шунчаки ёлғиз қолишни истамаган эканман. Ахир бу севги эмас-ку, шундайми? Бу шунчаки ёлғизликдан қўрқув ҳисси.

Чол орқасини ўтирганча каптарларни боқишда давом этарди. Бир неча дақиқадан сўнг унинг гапларини ўйлаб

кўргач, суйганингни озодликка қўйиб юбориш осон эмаслигини айтдим. У бош ирғади.

– Лекин, – деди у, – агар уни озодликка чиқаролмасангиз, сиз уни севмайсиз.

Биз шу ҳақда бироз сўзлашиб ўтирдик ва айтишга шу чоғда у ҳақиқий Муҳаббат сирлари тўғрисида гапирди. Бу менга ҳаддан зиёд галати эшитиларди, чунки доимо ҳаётда муҳаббат ё бўлиши, ё бўлмаслиги лозим, деб ҳисоблардим.

Бизда муҳаббат ва севги муносабатларининг бўлишига, бу қандайдир таъсир кўрсатиши мумкинлигига ишоналмасдим.

Биз умримиз китоби саҳифаларини ўзимиз ёзишимизни фақат кейинроқ англадим. Тақдирни юлдузлар эмас, фикрларимиз, қарорларимиз ва ҳаракатларимиз бошқараркан.

Масалан, мен доимо севги билан тўла муносабатлар топган чоғимда муҳаббат қувончларини ҳис қиламан, деб хаёл қилардим. Лекин барчаси остин-устин бўлиб кетди: айнан муҳаббат қувончини бошимиздан кечираётган чоғимиздагина ҳақиқий севги муносабатларини яратар эканмиз.

Чол кетишидан аввал қўлимга бир қоғоз бериб... — давом этди Реншоу хоним.

– Унда ўнта исм ва телефон рақамлари ёзилган рўйхат бормиди? – сўзини бўлди йигитча.

Реншоу хоним кулимсиради.

– Албатта. Мен уларнинг ҳар бири билан навбатма-навбат учрашдим ва секин-аста ҳақиқий Муҳаббат сирлари тўғрисида кўпроқ билиб олдим. Қанчалар ажабланарли бўлмасин, улар менга ростдан ҳам ёрдам берди.

– Нимада ёрдам берди?

– Эҳтимол, ўзим ниманидир узгартира олишимни, мен қурбон эмас, тақдиримнинг бекаси эканимни англашимнинг ўзи фавқулодда ёрдам берган бўлса керак.

– Барча сирлар у ёки бу тарзда ёрдам берган бўлса-да, ўша дамдаги ҳаётимда, айтиқса энг кўп кўмаклашгани... «эркинлик бериш» тамойили қуввати бўлди.

Яхши кўришга мажбурлаш мумкин эмас. Биз суйган инсонларни эркинликка чиқаришимиз керак, акс ҳолда ўша каптарвоздан тузукроқ бўлмаймиз. Башарти кимнидир яхши кўрсангиз, унинг озод бўлишига йўл қўйиш керак. Эркин тарзда шахсий қарорга келиш, биз истаганча эмас, ўзи тилаганича эркин яшашига имкон бериш керак.

Суйган кишингни эркинликка чиқариш ҳар доим ҳам осонмас, лекин ўзга йўл йўқ. Агар бундай қилмасанг, жаҳддор, зolim ва тушкун аҳволда қоласан. Муносабатлар тутаган чоғдагина озодликка чиқариш ҳақида гапирмаяпман, ҳали ўзаро муносабатлар мавжудлигида эркинликка чиқариш даркор.

– Нима демоқчисиз? – сўради йигитча. – Агар ўзаро муносабатлар бор бўлса, бошқа одамни озодликка чиқаришнинг нима ҳожати бор?

– Чунки ҳар биримиз учун кенглик керак, инсонлар ўзаро муносабатларда эркин бўлишлари лозим, чунки акс ҳолда улар ўзларини тузоққа тушгандай ҳис этадилар. Агар кимнидир ҳақиқатда яхши кўрсанг, унинг истаклари ва эҳтиёжларини ҳурмат қилиш керак.

Биз кимгадир маҳкам осилиб олсак, уни ҳиссий жиҳатдан бўғиб қўйишимиз мумкин, бу одатда муҳаббат туфайли эмас, рашк, ўзига ишончсизлик ва қўрқув туфайли содир бўлади.

– Шу боис «озодликка чиқармоқ» сўзи орқали «инсонга эркинлик бериш»ни назарда тутар экансиз-да, – деди йигитча.

– Ҳа. Гарчи бу ҳали ҳаммаси эмас. Нафақат жисмоний боғланганликдан, балки муҳаббатга халал берувчи барча нарсалардан халос бўлиш лозим.

– Масалан? – сўради йигитча.

– Масалан, инсонлар ҳақида ўз хато фикрлар ва хулосалардан халос бўлиш зарур.

– Тушунмаяпман, – деди йигитча ёндафтарчасидан кўзини узиб.

– Башарти бировга ёки шундай кишилар қатламига нисбатан аввалдан хато фикрларингиз бор бўлса, бу уларга нисбатан хулқингизга бетаъсир қолмаслиги

аниқ, ахир. Ҳазимизнинг аввалдан чиқарган хато фикрларимизни сақлашда давом этсак, ўзга инсонга нисбатан муҳаббат билан муносабатда бўла оламизми? Аввалдан нотўғри фикрда бўлмоқ уни ҳали билмасдан туриб унга ҳукм чиқаришни билдиради. Ҳар қандай ҳолатда ҳам кўпчилик аввалдан нотўғри фикрларга эга бўлмоқ хатодир, бу қандайдир кишилар қатлами ҳақида кулгили умумлашмалардир. Инсонларда қанчалик сохта фикрлар бўлишига шунчалар ақл бовар қилмайди.

– Масалан?

– Масалан, «барча қора танлилар жиноятчилар», ёки «барча ирландияликлар тентақдир», ёки «ҳамма аёллар ёмон ҳайдовчилар», ёки «ҳамма яҳудийлар қизганчиқ» каби. Буларнинг барчаси сафсата! Бу ўзгаларга муҳаббат билан муносабатда бўлишга халақит беради.

Яна ўзбилармонликдан халос бўлиш даркор. Ўзбилармонлик ҳақиқий Муҳаббат учун энг катта тўсиқлардан бирилигини кам одамлар англайди.

– Бу айнан нимада кўринади?

– Қанча танишларингиз ҳеч арзимас нарсалар устида қизгин баҳслашадилар? Ҳатто турлича фикрларга сабаб бўлган нарса буткул аҳамиятсиз бўлса-да, улар нима ҳақда баҳслашаётганларини унутсалар ҳам, барибир охири нуқтасигача баҳсни давом эттираверадилар! Улар ҳатто муносабатларини бузиш даражасигача боришса-да, ўз ҳақлигини исботлашни афзал кўрадилар.

– Лекин гоҳида кишини очиқчасига тўғрилаш керак бўлади-ку, тўғрими? – деди йигитча.

– Агар у қайсидир жиҳатдан ҳақ бўлмаса, унга бу хусусда айтиш керак.

– Мен ўз фикрини ҳеч қачон айтмаслик керак, демоқчимасман, – жавоб берди Реншоу хоним, – айниқса, бу сен учун муҳим бўлган нарса хусусида бўлса, аммо ким ҳақ эканининг ўзига хос аҳамияти бўлмаган тақдирда беҳуда баҳс учун вақтинг ва кучингни сарфлашнинг нима ҳожати бор? Ўзга инсоннинг имони комиллигини ҳақиқатда қандайдир аҳамияти борлигини ўзидан сўраш керак. Ўз нуқтаи назарини исботлаб, муносабатларга путур етказиш шартмикан? Башарти

бу саволларга «йўқ» деган жавоб бўлса, баҳслашишга беҳуда куч сарфлаш нимага керак?

Йигитча бу гапда мантиқ борлигини пайқади. У дўстлари ва танишлари билан бўлар-бўлмаслар юзасидан қанча бор баҳслашганини эсларкан, юзлари буришиб кетди.

– Элда бир гап бор, – сўзини давом этди Реншоу хоним, – баъзан ҳаётда сени яхши кўришлари билан ҳақ бўлиб чиқишинг орасидан бирини танлаш зарур бўлади. Ўз кучингни баҳсда голиб чиқиш ёки муҳаббатни қозонишга йўналтириш мумкин. Модомики муҳаббатни танласанг, ўзга биров ноҳақлигини, сен эса майда нарсалар хусусида ҳақлигингни исбот қилишнинг ҳожати йўқ. Бундан халос бўлиш мумкин.

Эсингизда тутинг, муҳаббатнинг мавжуд бўлиши учун севгига ҳалақит берувчи ҳамма нарсалардан халос бўлмоқ керак. Бизнинг манмансирашимиз тўсиқлардан биридир, холос. Газаб, ранжу алам ва шафқатсизликдан халос бўлиш муҳимроқ деб уйлайман.

– Лекин газаб ва аламдан қандай халос бўлиш мумкин? – сўради йигитча.

– Жавоб биргина «кечириш» сўзида мужассам. Башарти ҳақиқий Муҳаббатни истасанг, кечира билиш зарур.

– Лекин ҳисобни тенглаштириб, ўч олган яхшироқмасми? Кўзга кўз, тишга тиш.

– Мабодо ҳаммамиз шундай фалсафага амал қилганимизда, бутун олам кўр ҳамда тишсиз инсонлар билан тўлиб кетарди. Аламзадалик қалбни емиради, кечиримлилик эса муҳаббатга жой очади.

Ер юзида ҳеч кимса ўзини мукаммал зот деб айтолмайди, аммо кечиришни ўрганибгина мукаммал муносабатларни тиклаш мумкин. Ҳар биримиз хатога йўл қўйишимиз мумкин, агар бошқалар сени кечиришини истасанг, уларни ҳам авф этишга тайёр туришинг даркор. Ҳатто энг учига чиққан жиноятчи ҳам ҳаётини беайб гўдакликдан бошлаган. Агар у шунга ўхшаш тарбия олганида, тузукроқ одам бўларди, деб қайси биримиз айта оламиз?

Албатта, эркинлик бериш — унта сирлардан фақат биридир, уларнинг барчаси бирдек муҳим, лекин халос бўлиш қуввати энг зарур чоғда бошқаларга меҳрли муносабатда бўлишга кўмаклашади.

— Лекин одамлар ўз газабини босиш ва қўрқувини энгишга ҳаракат қилиши керак, деб даъво қилмайсиз-ку?

— Албатта, йўқ, — деди Реншоу хоним. — Газаб, қўрқув, ранж — буларнинг барчаси инсоннинг табиий ҳиссиётлари ва уларнинг ҳаётда ўз ўрни бор. Мен фақат, агар меҳрни ҳис этмоқчи бўлсанг, салбий ҳиссиётлардан халос бўлмоққа ҳозир бўлиш зарурлиги ҳақида айтмоқчиман. Уларни тутиб турган чоғимизда ўзимизга суйишга халақит берувчи эмоционаллик яратгандек бўламиз.

Халос бўлиш қуввати узоқ ўтмиш даврида узилган муносабатларнинг ҳиссий оғриқларини нафақат энгиб ўтишга ёрдам берди, балки кейинчалик жуда кўп оғир вазиятларда менга кўмаклашди. Отам касалхонада вафот этган кунни эслайман. У саратон касаллигининг энг юқори даражаси билан хасталанган, оғриқдан азобланарди. Умримда бу энг қайғули куним эди ва отамнинг вафот этмаслигини жуда хоҳлардим, шу билан бирга, унинг азоб чекишини ҳам истамасдим. Гоҳида меҳр «озодликка чиқариш» маъносини билдиришини юрагимдан билардим.

Шу куни учрашувдан кейин оқшомда йигитча ўтириб, барча ёзувларини ўқиб чиқди. Хотиралари қалқиб чиқаверди; олти ёшлигида ота-онасининг ажрашиб кетишлари ва сўнгги бир неча йиллар мобайнида қизлар билан омадсиз муносабатлар. Кекса хитой билан учрашганидан сўнг у нафақат ўзини биров билан ўзаро муносабатларга боғлашдан қўрқиши, балки ёлғизликдан ҳам шунчалик чўчишини англади. У ўтмиш оғриқларини сақлаб, умрини шундай давом эттириб яшолмасди. Оғриқ ва қўрқувдан халос бўлиш ҳамда ҳар бир кунни тоза варақ каби янғитдан бошлаш фурсати етганди. Лекин қандай қилиб? У доктор Пачиа билан учрашган чоғида ёзганларини яна бир кўриб чиқди ва ўтмишда орттирган

негатив онг ортидаги қарашларини енгиб ўтиб, янги аффирмациялар ва позитив қарашларга ўзгартириш йўлини топди.

Шунда, худди муъжиза каби қалласига тўсатдан қуйидаги аффирмация келди: «Бугун барча қўрқувларимдан халос бўламан, ўтмиш менга ҳукмронлик қилолмайди. Бугун янги ҳаёт бошлайман».

У янги аффирмацияни Реншоу хоним билан учрашув чоғида ёзган ёзувлари ниҳоясига қўшиб қўйди, кейин уларни яна бир такрор ўқиб чиқди:

**Ҳақиқий Муҳаббатнинг олтинчи сир -
«халос бўлиш» тамойили қувватидир.**

◆ Агар кимнидир яхши кўрсангиз, уни эркинликка қўйиб юборинг. Башарти у сизга қайтиб келса, у сизники, мабодо келмаса, у ҳеч қачон сизники бўлган эмас.

◆ Ҳатто ҳақиқий муҳаббат муносабатларида ҳам инсонларга шахсий кенглик керак.

◆ Агар яхши кўришни ўрганишни истасанг, аввал кечиришни ўрганишинг ва ўтмиш ранжлари ҳамда қайгулардан халос бўлишинг керак.

◆ Муҳаббат қўрқувлардан, нотўғри фикрлардан, манманликдан ва миннатдан халос бўлмоқни билдиради.

◆ «Бугун барча қўрқувларимдан халос бўламан, ўтмиш менга ҳукмронлик қилолмайди, бугун янги ҳаёт бошлайман».

Еттинчи сир

МУЛОҚОТ ҚУВВАТИ

Кўпчилик инсонларга хос муаммолардан бири Куларнинг сева билмасликларида эмас, балки ўз хиссиётларини ифодалай олмасликларидадир. Муҳаббат ва севги муносабатларини яратиш учун ўз хисларингни ифодалай билиш зарур. Бу мен учун энг катта муаммо бўлгани аниқ. Мана шулар боис мен учун ҳақиқий Муҳаббатнинг энг катта сирларидан бири — мулоқот қуввати бўлди.

Йигитча рўйхатидаги еттинчи Крис Палмер исми киши қаршисида утирарди. Жаноб Палмер — ўрта бўйли, озгин, кулранг сочли ва очиқ-мовий кўзли, эллик ёшлардаги такси ҳайдовчиси эди.

Туш пайти эди, улар такси тўхташ жойи яқинида кўчадаги ўриндиқда ёнма-ён ўтириб, бутерброд ердилар.

— Ажабланарли жойи шундаки, менда шундай муаммо борлигини кекса хитой билан учрашгунимга қадар, ҳатто англамаганман ҳам, — деди жаноб Палмер. — Тун бошланиб, уйга қайтаётганимда, у қўл кўтариб машинамни тўхтатди. Вокзалга етказиб қўйишимни илтимос қилди, Нью-Йоркка соат 11:20 да кетадиган поездга етиб бориши керак экан. Йўлим гарчи бошқа томонга бўлса-да, уни элиб қўйишга розилик билдирдим.

Биз аниқ бирон нарса юзасидан эмас, шунчаки оддий нарсалар — янгиликлар, об-ҳаво, спорт ҳақида суҳбатлашиб кетдик. Секин-аста инсонлар орасидаги

муносабатлар ва муҳаббат мавзусига ўтдик. Мен унга бу мавзуда гаплашгим йўқлигини айтдим, ўша пайтда хотиним билан оғир фурсатларни бошдан кечираётганим боис, бу ҳақда ўйлашни истамасдим. Шунда у менга узоқ вақт ёдимда қоладиган бир гап айтди:

– Инсонлар азият чекадиган энг кўп тарқалган хасталиклардан бири — бу бир-бири билан мулоқот қилишни билмасликларидир, — деди.

Табиийки, мен буни тушунтириб беришини сўрадим. Шунда у менга ўгирилиб деди:

– Мен хотинига яхши кўришини сўнгги марта қачон айтганини эслолмайдиган одамни танийман. Хотини қилаётган хизмати учун унга сўнгги бор қачон миннатдорчилик билдиргани ҳам унинг ҳатто ёдида йўқ. Бу киши ўзини жуда кучли деб ҳисоблайди, лекин ёстиқдошига севишини айтишга ҳам жасорати етмайди. Шундай ҳолатни тасаввур эта оласизми?

Мен буни ўзимга яққол тасаввур эта олардим, чунки унинг таърифи худди ўзимга тўғри келарди.

– Ишончим комилки, унинг қанчалик севишини хотини билади, — дедим мен.

– Балки билар, балки билмас, — жавоб берди у. — Балки унга ҳар замонда бу ҳақда эслатиб туриш керақдир. Бировдан «раҳмат» эшитиш ёхуд кимдир сени севишини айтганини билиш нақадар муҳимлигига ишонмайсиз. Бу инсон табиати бўлагидир, ҳар бир инсон уни қадрлашларини сезиши керак.

Мен бу ҳақда ҳеч қачон ўйламаганимни айтдим. У менга қараб турди-да, деди:

– Бу ҳақиқий Муҳаббат сирларидан биридир... мулоқот қуввати.

Мен ундан тушунтириб беришини сўрадим, лекин ўша дамда вокзалга етиб келдик. Чол чиқиб, менга қайрилиб деди:

– Элтиб қўйганингиз учун сизга раҳмат. Бундай ҳайдовчи билан машинада юриш менга ёқимли бўлди.

Мен эсанкираб қолдим. Такси ҳайдай бошлаганимдан буён ҳеч бир инсон менга бунчалик миннатдорчилик билдирмаган ва машина ҳайдашимни мақтамаганди.

Ушанда у йўлкира ҳақини тўлади ва «Яна бир бор раҳмат сизга», деди. Пулни қайталаб санаганимда, икки баравар ҳақ тўлаганини пайқадим. Мен уни чақириб, ортиқча берганини айтганимда, у жилмайиб: «Йўғ-э, қизиқмисиз», деди ва қайрилиб нари кетди.

Шунда пулларга қараб, «Ҳақиқий Муҳаббат сирлари» деган сарлавҳа ҳамда унта исм ва телефон рақами ёзилган мактубга кўзим тушди. Таксидан сакраб тушдим, бу мактуб унга керак бўлиши мумкинлигини ўйлаб, қариянинг кетидан югурдим. Вокзал биносига кирдим-у дарҳол маълумотлар хонасига бордим, унга етиб олишга умид қилиб, Нью-Йоркка 11:20 да поезд қайси платформадан жўнашини аниқламоқчи бўлдим. Маълумотлар бюросида жадвални текшириб кўриб, менинг, ҳойнаҳой, адашганимни, 11:20 да Нью-Йоркка жўнайдиган ҳеч қандай поезд йўқлигини айтишди! «Аслида, – дейишди улар менга, – кейинги поезд Нью-Йоркка фақат эртага эрталаб жўнади».

Кейинги кун чолнинг рўйхатидаги ҳамма одамларга қўнгироқ қилиб чиқдим ва уларнинг барчаси қарияни танишларини ҳамда Ҳақиқий Муҳаббат сирларидан бохабарликларидан ҳайрон қолдим. Бир неча ҳафта давомида галма-гал рўйхатдагиларнинг ҳар бири билан учрашдим ва бу сирлар тўғрисида кўпроқ билиб олдим. Ушанда унча ишанолмаган кайфиятда бўлсам-да, бу сирлар ростдан ҳам менга ёрдам бердилар. Улардан бири, айниқса, мулоқот кучи яхши томонга ўзгаришимга сабабчи бўлди.

Биласизми, масалан, ўзаро муносабатларда муаммолари бор инсонлардан ўз ишқалликларининг сабаби нимада, деб ҳисоблашларини сўрашган чоғда уларнинг барчаси қийинчиликларимиз мулоқотда, дея бир хилда жавоб берадилар. Бу ҳақиқат! Биз бир-биримизга ўз ҳисларимиз ҳақида гапирмаймиз, ўзгалар бизга айтмоқчи бўлган сўзларни эшитмаймиз. Кўплар ҳатто таом ейиш чоғида ҳам индамайдилар, бунинг ўрнига телевизор қаршисида ўтириб овқатланадилар. Бу кун сайин давом этаверса, ростакам мулоқотдан маҳрум бўламиз ва оқибатда ҳақиқатда яхши кўришни бас қиламиз.

Йигитча ёндафтарчасига нималарнидир ёзди, жаноб Палмер эса давом этарди:

– Яхши кўришни ўрганиш учун аввал муомалани ўрганиш керак, мен эса буни ҳеч қачон тўғри бажаролмасдим. Ўз муаммоларимни ичимда сақлардим ва биров билан ҳиссиётларимни кам бўлишардим. Чол билан учрашганимдан бир кун ўтиб, хотинимга уни яхши кўришимни айтмоқчи бўлдим. Сўнги бор унга бундай сўзларни айтганимни ҳатто эслолмадим ҳам. Бир неча бор айтишга оғиз жуфтлайман-у, лекин нима учундир айтолмайман. Охир-оқибатда кўпроқ ҳаво ютдим-да, «Сени севаман» дея тезда айтвордим. Хотиним гўё биринчи бор кўраётгандек менга тикилиб қолди. У шунчалар лол қолгандики, гапирган гапимни такрорлашимни сўради. Бу сафар енгилроқ кўчди. Унинг кўзлари ёшга тўлиб, мени қучиб олди ва: «Мен ҳам сени севаман», деди.

Бу шунчалар ёқимли эдики, гарчи анча кеч тушиб қолган бўлса-да, коллежда ўқийдиган ўғлимга қўнгироқ қилиб, уни яхши кўришимни айтдим. У улғая бошлаганидан бери бу учта сўзни унга қачон айтганимни билмайман. У телефон гўшагини кўтарганида: «Саймон, сенга қўнгироқ қилганимнинг сабаби шундаки, сени яхши кўраман, демоқчиман. Ўйлайманки, бу ҳақда сенга айтиш фурсати етди», – дедим. Алоқанинг нариги томонида жимлик чўқди, кейин у: «Дада, сизга нима бўлди, ичиб олдингизми? Соат неча бўлганини биласизми?» – деди. Унинг вақти икки соат илгари юриши ёдимдан кўтарилган экан. Мен: «Кечир, ўғлим, сени уйғотиб юбордим, шекилли. Бутунлай ҳушёрман, шунчаки сени яхши кўришимни билдириб қўймоқчи эдим», – дедим. Шунда у: «Буни биламан, дада! Аммо барибир буни эшитиш гоят ёқимли бўлди. Айтмоқчи, мен ҳам сизни яхши кўраман. Энди ухласам майлими?».

Айрим кишиларга бу учта сўз шунча ўзгаришларга сабабчи бўлишини эшитганда кулгили туюлиши мумкин, ҳойнаҳой, улар буни айтиб кўрмаган бўлсалар керак.

Йигитча огир хўрсинди. У шундай кишилардан бири эди. Шу каби сўзларни севгилиси тугул, ҳатто ўз онасига ҳам ҳеч қачон айтолмас эди.

— Агар биз мулоқот қилишни билмасак ва ўз ҳисларимизни ифодалай олмасак, — давом этди жаноб Палмер, — биз меҳрни беролмаймиз ҳам, ололмаймиз ҳам. Бу ҳақда қанча кўп ўйларканман, бунинг нақадар муҳимлигини шунчалик кўп англадим. Ўз хулқимни ўрганиб чиқдим ва нафақат ҳеч қачон бировни яхши кўришимни айтмаганим, ҳатто кимгадир хушомад ҳам қилмаганим ёки одамларга уларни қанчалик қадрлашимни ҳам билдирмаганимга иқрор бўлдим. Хотиним йигирма йилдан зиёд киримни ювиб, овқатимни тайёрласа-да, бирор марта унга раҳмат айтмабман.

Биласизми, шундай ажаб воқеалар рўй берди; ўз ҳиссиётларимни ифодалай бошлашим ва хотиним ҳамда мени қуршаган одамларни нақадар қадрлашим, улар ҳақида қайғуришимни билдирганимдан кейин уларнинг ҳам менга нисбатан муносабати тубдан ўзгарди. Мени қанчалар яхши кўришлари ҳамда қадрлашларини айта бошладилар. Бу бизнинг ўзаро муносабатларимизга ижобий таъсир қилди, энди ростмана ва очиқ мулоқот қила бошлагандим.

— Сиз ҳеч қачон ташвишларингизни бировга айтмаганман, демоқчимисиз? — деди йигитча. — Бу шунчалар муҳимми?

— Ҳа. Буни эслатганингиздан хурсандман. Севиш — бу бўлишиш ва мулоқот қилиш. Бу фақат бировга нисбатан ҳиссиётларингиз билан чегараланмайди. Бу сизнинг умидларингиз, хавотирларингиз ва умуман, муаммоларингизга тааллуқдир. Барча ҳиссиётларингизни ичингизга қамаб ўтирсангиз, ўзингиз индамас ва тушкун аҳволда қолганингиз камдай, яқинларингизга ўз ёрдамларини бериш, яхши кўриш ёки қўллаб-қувватлашга йўл қўймайсиз ҳам.

Йигитча кекса хитойнинг қуйидаги сўзларини эслади: «Ҳар бир муаммо ўзи билан бирга ҳаётни бойитадиган ҳадя олиб келади». Виямс хоним ҳам шу ҳақда гапирганди. Балки бунда ростдан ҳам қандайдир маъно бордир, деб ўйлади.

– Мен заррача шубҳа қилмайман, – деди жаноб Палмер, – меҳрни сезиш ва ўзаро муносабатларни яхшилаш учун инсонлар мулоқот қилишни ўрганишлари керак. Одамлар ўзларини севимли ҳисоблашлари учун уларни қадрлашларини англашлари керак. Энг муҳим кашфиётим шундан иборатки, муҳаббат ёзиб, қайд қиладиган нарса эмас. Одамлар кўпинча кимнидир севсанг бўлди, олдинда бахтга тула ҳаёт сени кутмоқда, деб ўйлайдилар. Аслида муҳаббат беҳаракат эмас, у мисоли бир ўсимликка ўхшайди, ёки ўсади ва гуллайди, ёхуд сўлади ва ўлади. Ҳаммаси унга бўлган муносабатимизга боғлиқ. Мулоқот гўё сувга ўхшайди, усиз ўсимлик қуриб қолади.

Йигитча ўз яқинларига қандай эътибор билан қарашини айтишдан ниҳоятда қўрққан чоғдаги воқеаларни хотирлаб, четга қаради.

– Нима ҳақда гапираётганингизни тушуниб турибман, – деди йигитча жаноб Палмерга қараб, – лекин мулоқотта қандай ўрганиш мумкин?

– Ўзим ҳам мулоқотни билмасдим. Мулоқот қувватини ўрганганимдан кейин муносабатларимни шунчалар яхшиладики, ҳаётим буткул ўзгарди, – деди жаноб Палмер.

– Лекин ҳар бир инсон муомалага ўрганиши мумкинлигига имоним комил. Фақат қўрқувларни енгиш зарур. Айрим кишилар уларнинг сўзлари тентакларча эшитилади ёки ўзга киши уни нари итаради, деб хавотирланадилар. Менга жуда соз маслаҳат бердилар ва уни доимо эсда тутаман. Ўзингизга фақат битта савол беришингиз керак: «Мабодо яқинда вафот этишингга тўғри келса-ю истаган кишинга қўнғироқ қилиб гаплашиш имконинг бор бўлса, кимни танлардинг ва унга нима дердинг... нима сабабдан бунга ҳозироқ киришмаяпсан?»

Ҳар сафар бирор кимса билан учрашувингиз энг охиргиси бўлиши мумкинлигини доимо ёдингизда тутинг, шу боис уларга айтадиган фурсатда истаган гапингизни гапириб қолинг. Ҳаётдаги энг катта хафагарчиликлардан бири — инсон вафот этмасидан бурун унга қандай

муносабатдалигинг ва унинг сен учун нақадар муҳимлигини ўзига айтмай армонда қолишингдир.

Муносабатлар орқали йигилувчи муаммоларнинг олдини олиш учун мулоқотда бўлиш керак. Аслида бундай муаммоларнинг кўпи бир томон ёки ҳар иккала шерикларнинг ўз ўй-фикрлари ҳамда ҳисларини бир-бирига айтолмасликларидан келиб чиқади. Натижада ранж ва газаб йигилиб бориб, охир-оқибатда кимдир ўзидан чиқиб, портлайди. Агар мулоқотга ўрганганимизда эди, майда муаммоларни тадқиқ қилиш ва ҳал этиш жуда осон кечар эди. Бунинг маъноси бизни суйганларга ўз ўй-фикрлари ва ҳисларини ифодалашни ўрганиш ҳамда бошқаларнинг ўз ҳиссиётлари ҳақида гапиришларини эшита билиш демакдир. Одамлар бошқаларнинг сўзларини тинглайдилар, лекин айнан нима дейишларини эшитмайдилар. Шунингдек, агар ўз ҳисларимизни ифодалай олмасак, – тушунтирди жаноб Палмер, – биз ҳатто муносабатга киришолмаймиз, ахир, бирон қизни таклиф этмай туриб, у билан учрашиш қийин, шундайми?

Йигит бош ирғади ва нигоҳини яна четга қаратди. Ўз ҳисларини айтишдан хавотирланиб, қанча имкониятларни бой берганди.

– Аҳволингиз жойидами? – сўради жаноб Палмер бироз сукутдан кейин.

Йигит кўчанинг нариги томонига тикилганча хаёлга чўмганди.

– Ҳа. Ҳаммаси жойида. Шунчаки ўйланиб қолдим, – деди йигитча диққатини яна жаноб Палмерга қаратаркан.

– Биласизми, – деди жаноб Палмер, – биз мулоқотга урганаётганда, ўз кечинма ва ҳиссиётларимизни опшкора ва ростмана бўлишганимизда, ҳаётимиз ўзгаради. Бу ўрмонда адашиб қолган одам воқеасига ўхшайди.

– Бу қандай воқеа? — сўради йигитча.

– Бир одам ўрмонда адашиб қолибди, ўрмондан чиқиб кетиш умидида гарчи ҳар сафар бир нечта сўқмоқ орқали борса-да, уларнинг барчаси аввал уша йулини бошлаган жойга келтираверибди.

Яна бир нечта сўқмоқ қолган экан, у ҳориган ва оч аҳволда қай бирини танлашни билмай, ўйлаб кўриш учун ўтирибди. Қандай қарор қабул қилишни ўйлаб утирса, бошқа сайёҳнинг у томонга келаётганини кўрибди.

Унга: «Менга ёрдам бера оласизми? Адашиб қолдим», – дея қичқирибди. Улар нима содир бўлганини бир-бирларига гапириб беришибди ва ҳар иккаласи жуда кўп сўқмоқлардан юришгани ойдинлашибди. Ўзлари ўтган адаш сўқмоқлардан ўтмасликда бир-бирларига ёрдам бера олишибди. Тез орада чарчоқ ва очликни унутиб, бошларидан ўтган савдолардан кулишиб, ўрмонда биргаликда йўлга тушибдилар.

Умр ўрмонга ўхшайди, гоҳида адашамиз ва нима қилишни билмаймиз, лекин ўз кечинмаларимиз ва тажрибаларимизни биров билан ўртоқлашсак, саёҳатимиз унчалик ёмон туюлмайдди ва яхшироқ сўқмоқ, тузукроқ йўлларни баъзан топа оламиз.

Кечқурун йигитча шу куни ёзганларини қайталаб уқиди:

Ҳақиқий Муҳаббатнинг еттинчи сирини - мулоқот қуввати.

◆ Биз ошкора ва ростгўйлик билан мулоқот қилишни ўрганган чоғимизда ҳаётимиз ўзгаради.

◆ Кимнидир севиш — у билан мулоқотда бўлишни билдиради.

◆ Яхши кўришингиз ва қадрлашингизни одамларга билдиринг. «Мен сени севаман» деган бу уч сеҳрли сўзни айтишдан ҳеч қачон қўрқманг.

◆ Кимнидир мақтаб қўйиш имкониятини ҳеч қачон бой берманг.

◆ Яхши кўрган кишингизга меҳрли сўзларни доимо айтинг, эҳтимол уни охирги марта кўраётгандирсиз.

◆ Башарти сиз яқинда вафот этишингизга тўғри келса-ю истаган кишингизга қўнғироқ қилиш имконингиз бўлса, кимни танлардингиз ва ... нима сабабдан бунга ҳозироқ киришмаяпсиз?

Саккизинчи сир

САДОҚАТ ҚУВВАТИ

Эртаси куни йигитчанинг руйхатдаги саккизинчи киши билан учрашуви тайинланганди. Стэнли Конран жиноятчилик ва ишсизлик кўрсаткичлари ниҳоятда баланд эски шаҳарнинг чекка туманида жойлашган катта мактаб директори эди. Бу ҳудуддаги уйлар тўкилиб кетган, дуконларга тахталар қоқиб ташланган, йўлакларда ахлатлар сочилиб ётарди. Бу яшаш ва ишлашни хоҳлайдиган ҳудуд эмаслиги йигитчага маълум эди. Лекин у мактабга етиб бориб, дарвозадан ичкарига кираркан, худди бошқа оламга тушиб қолгандай туюлди. Текис тарошланган кукат ва чиройли гулзорлар орасидан утган тоза йўлакчалар атрофни қуршаган мавзедаги умумий вайронагарчиликнинг бутунлай акси эди.

Йигитча келганида уни директор хонасига бошлаб утишди. Жаноб Конран баланд бўйли, басавлат киши, (таққан кўзойнаги кенглиги боис юзига таққослаганда кўзлари каттароқдай кўринарди), ўрнидан турди ва йигитча билан илиқ кўришди.

– Йўлни осонгина топдингизми? – деди у.

– Ҳеч бир қийинчиликсиз, – жавоб берди йигитча.

– Марҳамат, утиринг, – деди жаноб Конран. – Хуш, айтинг-чи, кекса хитой билан қачон кўришдингиз?

– Бир неча ҳафта бурун, – жавоб берди йигитча. – У ким ўзи?

– Аслида унинг кимлиги ва қаерданлигини ўзим ҳам билмайман. Лекин агар у бўлмаганида, мен бу ерда бўлмаслигимни биламан, холос.

– Нимага? – сўради йигитча бирор янги гапни билиш умидида.

– Қария билан йигирма йилча муқаддам учрашганман, – дея гап бошлади жаноб Конран. – Бу айни Рождество арафасида булганди. Ишхонамда ўтириш бўлаётган чоғда ёлғиз ўзим идишдаги шаробни секингина тугатаётгандим, бирдан ёнимда кекса хитой пайдо бўлиб қолди. Унга шароб қуйиб берсам, мулойимлик билан рад этди.

Биз гапга тушиб кетдик ва тез орада унга кўнглимни очдим. Ҳаётим боши берк кучага кириб қолганди. Ўттиздан сал ошган бўлишимга қарамасдан, бир ишдан бошқасига, бир муносабатлардан ўзгачасига ўтиб, шунчаки оқим бўйлаб сузардим. Айнан ўша дамда қария ҳақиқий Муҳаббат сирлари тўғрисида гап очди. Ўшанда буларнинг ҳаммаси менга шунчаки ҳазилдай туюлди. Эртасига эрталаб суҳбатимизни элас-элас хотирладим. Қай бир лаҳзада ҳатто чол тушимга кирган деб ўйладим, лекин ўша куни эгнимдаги костюмим чўнтагидан ўнта исм ва телефон рақамлари рўйхати ёзилган қоғозни топдим.

Йигитча жилмайди. Бу унга таниш воқеа эди.

– Қизиқишим қандай ортиб кетганини айтмасам ҳам бўлади. Бу сирли хитой ҳақида кўпроқ билишни истардим, шу боис рўйхатдаги барча кишилар билан учрашдим ва айнан ушалардан Ҳақиқий Муҳаббат сирлари тўғрисида билиб олдим. Ўтмишга назар ташларканман, бу сирлар ҳаётимга қандай таъсир кўрсатганини кўриб турибман. Улар ҳаётимга ва қандай яшаганимга муносабатларимни буткул ўзгартирдилар. Ўзим ҳамда бошқа инсонларга янгича тарзда қарай бошладим. Олам гўё ирkit-кулрангдан ёруғ ва очиқ рангга айлангандай эди.

Йигитча ёза бошлади, жаноб Конран эса ҳикоясида давом этарди.

– Лекин ўшанда менга ҳаммасидан кўпроқ ёрдам берган сир, – деди жаноб Конран, – садоқат қуввати эди. Одамлар кўпинча муҳаббатни романтика ва нозик ҳиссиётлар деб ўйлайдилар, лекин бу ундан кўра каттароқ туйғу. Муҳаббат — бу садоқат.

– Батафсилроқ тушунтириб беролмайсизми, – сўради йигитча ёзувларидан нигоҳини узиб.

– Биласизми, аслида бу жуда оддий; агар сиз ростдан ҳам ҳақиқий муҳаббатни истасангиз, башарти севиш ва сеvimли бўлиш ниятингиз бўлса, ҳақиқатда меҳрга тўла узоқ давомли севги муносабатларини хоҳласангиз, бошқаларга меҳр кўрсатишга ихлосингиз даркор. Давомли муносабатларим йўқлигининг сабабларидан бири шунчаки масъулиятлардан чўчиганлигим бўлиб чиқди.

– Нима учун? – сўради йигитча.

– Бир сўз билан жавоб бераман. Қўрқув!

Йигитча бу сўзни кейинги бир неча ҳафта давомида кўп эшитганди. Қариянинг: «Қўрқув — муҳаббатда энг катта тўсиқ», деганини хотирлади. Ҳақиқий Муҳаббатнинг кўпгина сирлари қўрқувни енгиб ўтиш билан боғлиқ экан, бу рад этишдан қўрқишми, кулгига қолишдан чўчишми, йўқотишдан хавотирланишми, фарқи йўқ.

– Ҳойнаҳой, бунинг илдизлари болалигимда бўлса керак, — изоҳлади жаноб Конран. — Ўн яшарлигимда ота-онам ажрашиб кетишди ва айрилиқ оғриги ва фироқини кўрдим ҳамда ҳис этдим. Мустаҳкам, ишончли уй, оилавий ҳаёт нималигини билмай ўтдим. Бу муаммоларимга ўз таъсирини кўрсатди, деб ўйлайман, ўзимни бирор-бир ишга ҳам, ҳеч бир ўзаро муносабатларга ҳам тўла бағишлолмасдим.

Ушанда ўзингни ўзаро муносабатларга тўла бағишламагунингча, абадий ва ҳақиқий севги муносабатларини яратолмасликни билмасдим. Ростдан ҳам кимнидир яхши кўрсангиз, унга ва у билан бўлган муносабатларга садоқатли бўласиз. Бу инсонга доимо ёрдам бериш учун барча имкониятларни топасиз ва уни барча бошқа нарсалардан устун қўясиз. Агар ҳаётдан ниманидир тиласанг, — деди жаноб Конран, — айниқса, муҳаббатни истасанг, ўз ҳадикларингни енгишга интилиб, сен учун қимматли бўлган инсонга ўзингни буткул бағишлашга тайёр бўлишинг зарурлигига ишончим комил.

Биласизми, ихлоснинг етарли эмаслиги — кенг тарқалган муаммодир. Ахир сиз ўтмишда рад этилиш, кулгига қолиш ёки оғриқни кечирган бўлсангиз, табиийки, бу тажрибани такрорлашдан қочасиз. Шу

сабабли ўтмишда дили огриган одамлар онг ортида бошқа инсон билан ўта яқин муносабатларга киришишга йул қўймасликка аҳд қилишади. Улар йироқлашиш ва йўқотиш эвазига эмоционал жароҳат хатарига йул қўйишга тайёр бўлмайдилар. Уларнинг огриқдан қўрқуви муҳаббат истагидан кўра кучлироқлиги боис муҳаббатдан мосуво, йўқотиш фироқи-ю севги қувончини ҳеч қачон бошдан кечирмай, зерикарли оламда яшайдилар. Охир-оқибатда ўз ҳисларини ўлдириб, муҳаббатнинг иложи борлиги, лекин уни йўқотишдаги огриқ хавфидан чўчиб, тинчгина умидсизликда яшашни афзал биладилар.

– Лекин улар қайсидир жиҳатдан ҳақлар-ку? – деди йигитча.

– Туғрисинойтганда—йўқ. Улар Рождество байрамига ҳеч қандай совғалар керак эмас, чунки уларни йўқотиб қўйишим мумкин, деган болага ўхшайдилар. Шахсан ўзим ўзаро муносабатлардаги асосий муаммолардан бири — инсонларнинг садоқатли бўлишга лаёқатсизлиги деб ўйлайман.

– Нимага экан? – сўради йигитча.

– Ҳар қандай ўзаро муносабатларда ўз юксалиш ва пасайишлари, яхши ва ёмон даврлари бўлади, шундайми?

Йигитча бош ирғади.

– Муносабатларнинг барҳаётлиги шундай даврларни қандай кечиришимизга боғлиқ. Масалан, башарти икки киши ҳар сафар баҳслашаётган чоғда улардан бири муносабатларни узишни пўписа қилса, эртами-кечми бу муносабатлар қадр топмаганлари боис ниҳоясига етади. Бундай инсонлар ўзларидаги мавжуд энг қадрли муҳаббат туйғусига садоқатли бўлмайдилар.

Ўзаро муносабатлар хайрли бўлиши учун муҳаббат уларнинг ҳар иккаласи учун бошқа ҳамма нарсадан муҳимроқ, лавозим ва пулдан ҳам, машина ва кийим-кечакдан ҳам афзалроқ бўлиши зарур. Қисқаси, айрилиш ҳатто вариант сифатида ҳам кўрилмаслиги даркор. Баҳс нақадар қайноқ бўлмасин, томонлардан биронтаси айрилиш билан пўписа қилмаслиги керак. Айрилиш имкониятлардан бирига айланиши биланоқ кўнгилсизликлар кутилиши муқаррар.

Башарти нимага бўлса-да, — бу иш бўладими, муносабатларми, ҳатто футбол командасими, унга садоқатли бўлсангиз, бу ҳатто қийин аҳволда ҳам айрилиш — вариант эмас, деганидир. Муаммо шундаки, баъзан биз шунчаки садоқатли эмасмиз ва шу боис таслим бўламиз.

Ҳарбир инсон меҳр ва меҳрли муносабатларни истади, лекин масала ўзга инсонга меҳр билан муносабатда бўлиш ва ўша ягона ўзига хос муносабатларни топишга қанчалик ихлосмандлигингизда.

— Нимани назарда тутяпсиз? — сўради йигитча ёндафтарчасидан нигоҳини узиб.

— Келинг, бу тўғрида бундай дейман: ҳаётингизда муҳаббат яратиш учун кучингиз етганча барча ҳаракатларни қилиб, ўз қўрқув ва омадсизликларингизга қарши туриш учун етарли даражада садоқатлимисиз? Чунки агар ҳаётингизда муҳаббатни ва ростмана муносабатларни истасангиз, фақат шу тарзда уларга етишишингиз мумкин. Шу сабабли бу муносабатлар сизга тўғри келиши тўғрисида қарор қабул қилган чоғингизда ўзингизга: «Бу одамга ва бу муносабатларга содиқманми?» деган жуда оддий савол беришингиз мумкин.

Қаранг-а, садоқатлилиқ — ҳаётда муҳим унсурдир. Ахир меҳрли она ўзининг фарзандига: «Бугун сени яхши кўраман, лекин эртага нимани ҳис этишимни билмайман», деб айтмайди-ку. Йўқ, у ўз нуридийдасини аҳволи яқшилигида ҳам, ёмонлигида ҳам доимо суюди. Муаммолар фақат бундай садоқатни таъминлолмаган чоғимизда вужудга келади.

Мисол келтиришимга ижозат беринг: икки нафар танишим бор, ҳар иккаласи хотин ва икки фарзандга эга. Улардан бири бутун вақтини ишда ёки гольф уйини ўйнаб ўтказарди, иккинчиси эса хотин ва бола-чақаси билан купроқ вақтини ўтказишга имкон берадиган ишни атайлаб изларди. Улардан қай бири оиласида ҳақиқий меҳрли муносабатларни тезроқ яратишини топиш учун ўзига хос ақлий қобилиятларга эга бўлиш шарт эмас.

— Демак, — деди йигитча, — башарти ўз умринг ва севимли кишиларинг ҳамда сени севган кишилар ҳаётида

муҳаббат ва ишонарли муносабатлар яратиш ниятида бўлсанг, сен учун муҳим бўлган нарсаларга ўзингни бағишлашинг зарур экан.

– Ўзим бундан-да яхшироқ ифодамай олмасдим, – деди жилмайиб жаноб Конран. – Буларнинг барчаси меҳр ва меҳрли муносабатлар бошқа ҳамма нарсадан муҳим бўлиши кераклигига бориб тақалади. Айнан садоқат муҳаббатни яхши муносабатдан фарқлайди. Қачонлардир бир сенатор билан телевизион интервьюни кўргандим. У Иккинчи жаҳон уруши даврида ўзи билан содир бўлган воқеани сўзлаб берганди. Ўшанда у орқа томонидан оғир ва чуқур яраланган экан. Бу воқеани сўзлаб бераётган чоғида унинг кўзларида ёш гилтиллади. «Отам, – деди у, – мени кўриш учун поездда уч кундан ошиқ юрган. У кекса ва оёқлари артрит касаллиги билан оғриган бўлса-да, ўша поездда тик турганча уч кун юрибди, – шу лаҳзада сенаторнинг овози қалтираб кетди. – У... у ҳойнаҳой, оғриқдан ниҳоятда қийналган бўлса керак. Етиб келганида унинг тўпиқлари шишган ва қавариб кетганди... лекин у ниҳоят, етиб келганди».

Мана бу садоқат! Аммо у ўз фарзандлари учун кучлари борича ҳаракат қилиб, кунба-кун ўзларини қурбон қилаётган миллионларча ота-оналардан зинҳор ортиқ эмас. Улар учун ўзларининг шахсий эҳтиёж ва истаклари ҳамда бошқа нарсалардан кўра жигарбандларининг эҳтиёж ва истаклари ортиқдир. Садоқат — ҳақиқий муҳаббатни амалда текшириб кўриш усуллари билан биридир. Башарти инсонга садоқатли бўлмасангиз, демак, уни севмайсиз. Бунинг замирида оддий ҳақиқат мавжуд.

– Бу қизиқ қоида экан, – деди йигитча. – Лекин ундан мустаснолар ҳам бўладими?

– Мустаснони ҳеч тасаввур этолмайман. Энди нима сабабдан муаллимликни танлаганимга қайтмоқ даркор. Аввал айтганимдек, ҳеч ким ва ҳеч нарса билан ҳеч қандай жавобгарликка боғланмай, умр оқими бўйлаб сузардим. Чол билан учрашиб, ҳақиқий муҳаббат сирларидан бохабар бўлганимдан кейин ҳаётимда арзигулик нимадир қилиш истаги пайдо бўлди ва менга кумаклашган билимлар билан бўлишишга аҳд қилдим.

– Бу ишга киришган чоғимда баъзи шубҳаларим бор эди, – тан олди жаноб Конран. – Уша йиллар, яъни йигирма йилча муқаддам, даҳшатли муаммолар бор эди. Айрим болалар гиёҳванд моддалар истеъмол этар ва ҳатто уларни сотардилар. Ҳар куни мактаб ва унинг атрофидаги ҳудудда гуруҳлар орасида тўқнашувлар бўлар, кўп болалар мактабни битираётган чоғда аранг ўқий олардилар. Айнан шу сабабли бу ерга келишни хоҳладим.

– Нима сабабдан бундай мактабда дарс беришни ихтиёр этдингиз? – сўради йигитча.

– Чунки бу кучимни синаб кўриш учун керак эди. Болаларнинг ҳаётини ўзгартиришни жуда ҳам истардим. Мен Балтимордаги энг хароб жойлардан бирида ўтказилган тадқиқот лойиҳаси ҳақидаги воқеани ўқигандим. Шаҳар дорилфунунининг социология профессори талабаларига ўша ҳудуддаги мактабларни ўрганиб чиқиб, ҳар бир боланинг келажагини баҳолашга топшириқ берди. Ҳеч истисносиз барча ҳисоботлар «умид йўқ» деб чиқарилган баҳо билан қайтарилди. Лекин 25 йил ўтганидан кейин бошқа социология профессори бошланган илк тадқиқотларни поёнига етказишга аҳд қилиб, ўз талабаларига бу болаларнинг тақдири қандай кечганини аниқлашни топширди. Уша болалардан йигирма нафари кўчиб кетганликлари боис топилмади, қолган бир юз саксон «болалар»дан бир юз етмиш олти киши юрист, врач дипломларини олиб, қадрли касб мутахассисликларини эгаллаганлари ва юксак муваффақиятларга эришганлари аниқланган. Профессор шунчалик ажабландики, бу ҳолатни чуқурроқ тадқиқ қилишга қарор қилди. Уларнинг ҳар бири билан суҳбатлашиб, «Ўз муваффақиятларингиз учун кимдан миннатдорсиз?» деган саволни берарди. Ҳаммаси бирдек: «Сабоқ берган муаллимадан миннатдорман», деган жавоб беришди.

Ақл бовар қилмайди-ю, лекин ўша муаллима ҳали ҳам ҳаёт, тўқсон ёшга етганига қарамай, тетик ва ақли тукис аёл экан. Профессор у билан учрашиб, бу болаларнинг хароб ҳудудлардан бўлишса-да, ҳаёт шароитларига

қарамасдан, уларга қандай таълим бергани ҳамда 180 дан 176 нафари ниманинг эвазига бунчалик муваффақиятга эришганини сўрабди.

– Аслида, бу жуда оддий, – деди кекса аёл шодон кулиб. – Уша болаларни яхши кўрадим!

– Бу воқеани ўқиб чиққанимда, – деди жаноб Конран, – у юрагимга нозик тегди ва бу муаллиманинг ибрати кетидан боришга мени илҳомлантирди. Садоқат қуввати кўмагида барчасига етишиш мумкинлигини билардим, шу боис таълим олишга қайтдим ва ўқитувчи касбини эгаллаб, хароб тумандаги мактабга ишга келдим. Аввалига бу осон кечмади, орқага чекинишга кўп бор тайёр эдим, лекин инсон нимагадир садоқатли бўлса, орқага қайтишга йўл йўқлигини доимо эсда тутардим. Энди мана, кўриб турганингиздай, мактабимиз билан фахрланса арзийди. Бу болаларнинг, нафақат, яхши таълим олишлари, балки улар ҳақида қайгуриш, уларга меҳр бериш ва бор қувватларини сафарбар этишлари учун содиқлигимиз туфайли уларнинг ҳаётда муваффақиятга эришиш имкони бор.

Кечқурун учрашувдан кейин йигитча ёзганларини қайта ўқиб чиқди:

Ҳақиқий Муҳаббатнинг саккизинчи сир — садоқат қуввати.

◆ Муҳаббат ҳақиқий бўлиши учун унга садоқатли бўлиш керак ва бу садоқат фикр ҳамда ҳаракатларда ўз ифодасини топади.

◆ Садоқат — бу муҳаббатни ростмана текширишдир.

Ҳақиқий меҳрли муносабатларга эга бўлиш учун бу муносабатларга садоқатли бўлиш даркор.

◆ Кимга ёки нимагадир содиқ бўлсангиз, ундан чекиниш — йўл эмас.

◆ Садоқат мустаҳкам муносабатларни мўртларидан фарқлайди.

Тўққизинчи сир

ЭҲТИРОС ҚУВВАТИ

Эртасига йигитча рўйхатдаги тўққизинчи кишининг ишхонасида ўтирарди. Унинг исми Питер Сержент эди. Жаноб Сержент йирик реклама агентлигининг раҳбари бўлиб, унинг шаҳар жанубий-шарқий қисми манзараси тўла кўринадиган энг охириги қаватдаги катта бурчаксимон хонаси бор эди.

– Ҳақиқий Муҳаббат сирлари ҳақида илк бор ун йил бурун эшитгандим, – деди жаноб Сержент. – Буни худди кечагидек эслайман. Ишхонамдаги ишларим кўпайиб кетиб, анча ушланиб қолдим, вақт кеч соат саккиз атрофида эди. Столдаги нарсаларни йиғиштирарканман, хотиним билан ажрашмоқчилигимни унга қандай айтишни ўйлардим. Бу тўғрида бир неча ҳафтадан бери ўй сурардим. Қачонлардир биз бир-биримизни телбаларча севардик. Қачон ва қаердалигини билмайман-у, лекин бунинг ҳаммаси емирила бошланди. Бир-биримизни яхши кўрмай қолганимизнинг қандайдир лаҳзасими, соати ёки куними, бунинг аниқ фурсати бўлганми? Ҳеч бир аниқ хотирлай олмасдим. Биз борини йўқотганимизни билардим, холос. Никоҳимизда Муҳаббат йўқ эди, ўзимизни билмасликка олардик. Ҳатто дам олиш кунлари ҳам кам бирга бўлардик. Ўша оқшомга бу сохталикка чек қўйиш фурсати етди, дея аҳд қилдим. Ягона қарор ажрашиш эди.

Тўсатдан хона эшиги очилди ва фаррош кириб келди, у Бетховеннинг Бешинчи симфониясини ҳуштак қилиб чалаётган кекса хитой эди.

Йигитча кулимсиради.

– Мен ундан нимага бунчалак бахтиёрлигини сўрадим ва у жавоб берди:

«Қандай бахтиёр бўлмай, ахир севаман-ку!»

«Севаман? Бу ўтмишингизда қолмаганми?»

«Муҳаббатим туфайли, – жавоб берди у, – ўзимни ёш ва тетик сезмоқдаман».

«Бу, ҳойнаҳой, гоят ажойиб туйғу бўлса керак», – дедим мен.

«Ҳа, – жилмайди у. – Лекин сиздай одам муҳаббатга мубтало бўлиш нималигини билишига имоним комил».

«Тўғрисини айтганда, бунга кўп вақт бўлди», – жавоб бердим.

«Сиз худди бир танишим каби сўзлаяпсиз, – деди у. – Ўша дўстимнинг оилавий муносабатларда муаммолари бор. У хотинини ташлаб кетмоқчи».

Томоғимга нимадир тиқилгандек бўлди ва кўксим таранглашди, чол эса гапида давом этарди:

«Улар қачонлардир бир-бирларини гоят севганлар, лекин йиллар ўтиб, бир-бирларидан узоқлашдилар. Нима учунлигини биласизми?» Мен бошимни чайқадим. «Чунки улар ҳақиқий Муҳаббат сирларини унутдилар!»

Ўшанда улар тўғрисида биринчи бор эшитдим. У ўнта абадий тамойиллар ёрдамида муҳаббат ва ростмана меҳрли муносабатларни... жуда кўп миқдорда яратиш мумкинлигини тушунтирди. Бунга ҳатто ишонмасдан қарадим. Бу сирлар қандай бўлишидан қатъий назар, улар хотиним билан муносабатларимни ўзгартиришга ёрдам бериши мумкинлигига ишнолмасдим. Никоҳимиз алақачон барбод бўлгандай туюларди, лекин кекса хитойни бир жиҳатдан одоб сақлаб, бир жиҳатдан қизиқувчанлигим боис эшитишимга сабабчи бўлди ва унинг айтганларининг кўпи оқилона фикрлар эканлигини тан олмоғимга тўғри келди. Кетишидан олдин қария ўнта исм ва телефон рақами рўйхати ёзилган бир варақ қоғоз берди ҳамда Муҳаббат сирлари қуввати тўғрисида

кўпроқ билиш истагида бўлсам, шу кишилар билан учрашмоғим зарурлигини айтди.

Қоғозни чунтагимга солиб, нарсаларни йиғиштириб, уйга кетишга чоғланаётганимда, хона эшиги яна очилди ва фаррош аёл кирди. Унга ҳамкасби хонани тозалаб кетганини айтдим. Жавобидан эса гўё баданимда чумоли урмалагандек бўлиб кетди — гапига қараганда, ҳеч қандай ҳамкасби бўлмаганмиш. Бу хоналарнинг ягона фарроши унинг ўзи экан.

Ўша заҳоти маиший хизматлар фирмасига қўнғироқ қилдим ва улар рўйхатда бундай одам йўқлигини тасдиқлашди. Бу тўла жумбоқ эди. Умримда анчадан бери бундай ҳаяжонли воқеалар содир бўлмаганди. Шунчалик қизиқишим ортдики, рўй берган воқеани кимгадир айтиб беришим даркор эди. Гарчи бундай ҳол камдан кам бўлса-да, ишхонамдан хотинимга қўнғироқ қилдим. Аввалига у қандайдир нохуш воқеа рўй берди, деб уйлабди, лекин нима бўлганини айтиб берганимдан кейин худди мен каби унинг ҳам қизиқиши тобора ортиб кетди. Тўғри уйимга йўл олдим, бу бир неча ойлардан бери кечки таомни биргаликда ўтириб еб, ростмана суҳбатлашган биринчи оқшом эди. Биз кекса хитойнинг кимлиги ва ҳақиқий Муҳаббатнинг моҳияти нимадалигини аниқлашга ҳаракат қилиб, гўё саргузаптга бирга кириб қолгандек эдик.

Хотиним билан бирга кейинги бир неча ҳафта давомида қария рўйхатидаги кишилар билан учрашдик ва бу сирлар ҳаётимизга қандай таъсир кўрсатганидан том маънода ҳайратландик. Шундай оддий нарсалар ҳаётда шу қадар муҳим бўлиши мумкинлигига ҳеч қачон ишонмаган бўлардим. Турли нарсалар рўй бера бошлади: нафақат муносабатларимиз яхшиланди ва оиламизга аввалги муҳаббат қайтди. Шунингдек, дўстларимиз, қариндошлар ва ишхонадаги ҳамкасблар билан муносабатимиз ҳам ўзгарди. Кўнлардан бирида уйғониб, нима бўлганини англадим: мен яна севиб қолдим, нафақат хотинимни, балки ҳаётни қайтадан севиб қолдим.

– Бу сирлар сизга ростдан ҳам шунчалар зур ёрдам бердими? – сўради йигитча.

– Ҳа. Ҳар бир сир ҳаётимга янги улчов қушди, лекин ушанда менга ҳаммасидан зиёд ёрдам бергани... кучли эҳтирос қуввати бўлди.

– Эҳтирос?– хитоб қилди йигитча ён дафтарчасидан нигоҳини узиб. – Лекин ўйлашимча, муҳаббат ва жинсий майл бошқа-бошқа нарсалар.

– Тугри, – деди жаноб Сержент. – Лекин эҳтирос жинсий майл билан чегараланмайди. Эҳтирос — бу чуқур қизиқиш ва иштиёқ. Сиз бировни — кимни, ҳатто ниманидир, эҳтирос билан севсангиз, у ҳақда чин дилдан қайғурасиз, унинг соғ-саломат бўлиши учун доимо гамхўрлик қиласиз. Шу сабабли нимагадир нисбатан эҳтиросни йўқотганда муҳаббат туйғусини ҳам йўқотамиз. Башарти бирор кимсага нисбатан қизиқишинг ёки иштиёқинг йўқолса, у одамни севиш қийин.

– Ҳа, ростдан ҳам қийин, – деди йигитча.

– Ҳақиқий меҳрли муносабатлар учун эҳтирос зарур, – тушунтирди жаноб Сержент. – Мана шу сабабдан купчилик ўзаро муносабатлар шундай яхши бошланади. Бошида иккаласи одатда бир-бирини қаттиқ эҳтиросли севадилар. Улар иккаласи одатда бир-бировига ҳаяжон, қувонч ва иштиёқ билан муносабатда бўладилар. Муаммо шундаки, тоза жинсий мойиллик давомли эмас. Зерикарли ҳамда қизиқарлимас бўлиб қолади.

Эҳтирос — муҳаббатни аланга олдирувчи ва озиқлантирувчи ўша сеҳрли учқундир; агар бу учқунни йўқотсанг, муносабатлар аста-секин ўлади. Дарҳол бўлмаса ҳам, лекин қандайдир вақт ўтган сари бу албатта руй беради. Муносабатлар меҳрдан бошланади, ҳаммаси сеҳрли равишда давом этади, бир куни уйғонганинда, эҳтирос йўқолганини сезасан ва энди севмайсан.

Хотиним ва ўзим билан худди шу ҳол руй бергани — эҳтирос, сеҳр ва романтика йўқолди.

– Йўқолган чоғида уларни қайтариш учун нима қилиш керак? – сўради йигитча.

– Уларни яратиш керак! – деди жаноб Сержент.

– Эҳтиросни қандай яратиш мумкин? – сўради йигитча. – Бу танадаги кимёвий жараёнларга ўхшайди деб уйлардим. Улар ёки бор, ёки йўқ.

– Эҳтирос — бу бир нарсага қизиқишни йўналтирувчи шунчаки етиб бўлмас қувонч ёки иштиёқ, — шарҳлади жаноб Сержент. — Уни танадаги кимёвий жараёнлар ёки кучли жинсий майл қўллаб-қувватлаши мумкин, лекин жисмоний эҳтирос, одатда узоқ давом этмайди ва абадий меҳрли муносабатларга асос бўлолмайди. Анча кучли эҳтирос вужудга келади. Бировга нисбатан қизиқиш, ҳаяжон ва иштиёқ билан муносабатда бўлган чоғимизда унга нисбатан эҳтиросни ҳис қиламиз. Инсонлар орасидаги муносабатларда бу доимо сизни қизиқтирган ва қувонтирган ўзга одамнинг сифатлари ва ўзига хос хусусиятларига эътибор қаратишни билдиради.

– Буларнинг барчаси гўзал ва ёқимли эшитилади, — деди йигитча, — лекин баъзан ўзга кишидаги ҳеч нарса сени умуман қизиқтирмайдиган, қувонтирмайдиган даражагача борасан.

– У ҳолда ундаги ростдан қизиқтирадиган ва қувонтирадиган нарсани топиш керак. Акс ҳолда, муносабатлар эҳтиросдан мосуво бўлади ва бу рўй берган чоғда ҳар иккала инсон ўзаро муносабатларда бахтли бўлишига шубҳа бор.

– Биласизми, — овоз чиқариб тафаккур қиларди йигитча, — сизни ҳақсиз, деб ўйлайман. Ўзаро муносабатларимнинг кўпи бошланишга улгурмай тугарди, чунки зерикиб қолардим ва ўзга одамга нисбатан қизиқишим йўқоларди. Бошида ҳаммаси янги, ҳаяжонли эди, лекин бир-биримизни яхшироқ билганимиз сари, муносабатларимиз қуруқ ва зерикарли тус оларди. Бунинг олдини олиш мумкинми? Эҳтирос ва завқ сўниб қолмаслиги учун аниқ нима қилиш мумкин?

– Инсонлар орасидаги муносабатларда эҳтиросни қўллаб-қувватлашнинг бир нечта усули мавжуд, — тушунтирди жаноб Сержент. — Биринчидан, ўзаро муносабатларни қайта тиклаб, ўтмишдаги ҳодисаларни, сиз уни ҳис этган чоғингизни қайта жонлантириш мумкин. Масалан, хотинингиз билан асал ойини бирга

ўтказган меҳмонхонага қайтишингиз мумкин ёки биринчи учрашувда борган ресторанга яна қайта бориш мумкин.

Муносабатларингизга кутилмаган нарсаларни киритиш ҳам мумкин. Гоҳида шеригингизга ҳеч кутилмаган совгалар қилиб, унинг кулгиси ва табассумини чақиринг. Шунда ажиб фаройибот рўй беради... шеригингиз ҳам худди шундай жавоб беради ва чеҳрангизда табассум келтиришга интилади. Тез орада сизнинг муносабатларингиз кутилмаган совгаларга тўлиб кетади. Масалан, хотиним иккимиз ҳеч бўлмаганда ойига бир марта учрашув ўтказишга ҳаракат қиламиз. Бир ойда мен нима билан машғул бўлишимизни танладим, хотиним қаерга боришимизни кейинроқ билди, кейинги ойда хотиним танлади ва ўша оқшом мен учун кутилмаган совга бўлди. Биз бир-биримизга нима содир бўлишидан қатъий назар, ҳар ойда учрашув-совгаларимиз доимий равишда ўтказилишини ваъда бердик. Биринчи бор эҳтирос қуввати тўғрисида билганимда, рафиқам ёқтирадиган ишларни онгли равишда қила бошладим; унга кичкина совга-сюрпризлар сотиб олардим, кўп вақтимни у билан уйда ўтказардим ва унинг ҳаёти билан қизиқардим.

– Демак, ўша пайтгача унинг ҳаётига қизиқмаган экансиз-да? – сўради йигитча.

– Албатта, аввал бошида қизиқардим, лекин кейинчалик ҳаммаси одатий ҳолга айланди. Ҳар бир кун худди кечагидек эди ва эҳтимол, бир хилликда кечган йиллар бир-биримизга нисбатан кечирган эҳтиросни сўлдирган бўлса керак. Ишга шунчалик шўнгиб кетгандимки, хотинимнинг ўзига хос ҳаётига эътибор бермай қўйгандим. Унинг куни қандай ўтгани, нима билан машғул бўлгани ҳақида сўрамасдим, лекин ҳаётига қандайдир қизиқиш билдира бошлашим билан, нимадир рўй берди... у мен билан ва ҳаётим билан кўпроқ қизиқа бошлади.

Ҳар биримизга ҳаётда бахтиёр бўлмоғимиз учун эҳтирос-ла яхши кўра оладиган нарсалар ва инсонлар керак. Биз ўз ишимизни, ўз қарашларимиз ва дам олиш

усулларимизни берилиб яхши қуришимиз мумкин, лекин ҳаммасидан кўра биз учун муҳим бўлган инсонларни эҳтирос-ла севиш керак. Муҳаббат ва бахтнинг моҳияти битта: фақат ҳар куни эҳтирос билан яшаш керак.

Бу оқшом йигит жаноб Сержент билан учрашганида ёзганларини такрор ўқиди:

**Ҳақиқий Муҳаббатнинг тўққизинчи сири —
эҳтирос қуввати.**

◆ Эҳтирос муҳаббатни алангалатади ва унинг сўнишига йўл қўймайди.

◆ Абадий эҳтирос нафақат жисмоний мойиллик, балки чуқур садоқат, иштиёқ, қизиқиш ва қувончли ҳаяжон ёрдамида вужудга келади.

◆ Сиз берилиб ҳис этган чоғингиздаги ўтмиш вазиятларни қайта тиклаб, эҳтиросни қайта тиклаш мумкин.

◆ Кутилмаган совғалар ва ўз-ўзидан содир бўлувчи воқеалар эҳтиросни вужудга келтиради.

◆ Муҳаббат ва бахтнинг моҳияти битта: ҳар куни фақат эҳтирос-ла яшаш керак.

Ўнинчи сир

ИШОНЧ ҚУВВАТИ

Йигит кекса хитой билан учрашиб, ҳақиқий Муҳаббат сирлари тўғрисида биринчи бор эшитганига бир ойдан ошди. Унинг ҳаёти яхши томонга ўзгаришига ҳеч қандай гумони йўқ эди... Лекин у ҳали ҳам ёлғиз, доим ўзига хос муносабатлар топишга умид қилган ниятига ҳали яқинлашмаган ҳам эди. У ҳали ҳам баъзан уларни топишидан шубҳаланарди. Уни қаердадир, кимдир кутаётганига ишонгиси келарди-ю, лекин бунга ўзи шунчаки кафил бўлолмасди.

Рўйхатдаги сунгги Дорис Купер, кексайган аёл эди. У шаҳардан йигирма чақирим шимол томондаги қишлоқдаги унча катта бўлмаган уйда яшарди. Йигитча эрта тонгда машинада йўлга тушиб, у ерга 45 дақиқада етиб борди.

Купер хоним 87 ёшга чиққан бўлишига қарамай, оилавий маслаҳатчи сифатида ҳали ҳам ишларди. У гайратли аёл бўлиб, бардам ва ўз ишини гоаят севиши аён эди. Кўп жиҳатлари билан у йигитчага кекса хитойикни эслатди. Унинг табассуми кенг, денгиз тўлқини рангидаги кўзлари саломатлиги яхшилигидан чақнаб турарди. Унда қандайдир таниш жиҳатлар бор эди. Йигитча уни аввал қайдадир кўрганга ишончи комил, лекин қаердалигини аниқ айтолмади.

Купер хоним йигитчани бағрини очиб кутиб олди.

— Келганингиз учун раҳмат, — деди у. — Яхши етиб келдингиз, деб умид қиламан.

– Жуда зур. Йўлга бир соатдан камроқ вақт кетди, – уни ишонтирди йигитча.

– Марҳамат, киринг ва ўзингизни уйингиздагидек ҳис қилинг, — деди Купер хоним, йигитчани уйга бошлаб кираркан.

– Сиз кўзимга жудаям иссиқ кўринаяпсиз, – деди йигитча. – Илгари бирор жойда учрашмаганми?

– Назаримда, йўқ, – деди Купер хоним. – Баъзан аёллар учун аталган журналларга мақолалар ёзиб тураман.

Купер хоним йигитчани ўз хонасига бошлаб ўтди.

– Бирор нима ичасизми? – сўради у. – Бизда олмали ва апельсинли шарбат, ҳар хил чойлар бор. Қайсинисини танлайсиз?

– Раҳмат, агар мумкин бўлса, апельсинли шарбат ичардим, – жавоб берди йигитча.

Купер хоним ичимлик келтиргани кетди ва йигитчани ёлғиз қолдирди. Хонани кўздан кечиргач, йигитча иккита девордаги жавонни тўлдирган китоблар миқдоридан ҳайратга тушди. Улардан аксарияти руҳшунослик, ўзаро муносабатлар ва муҳаббат билан боғлиқ эди. Хона деворлари илиқ шафтолиранг ва ўрик ранглар билан безатилган, унда эман ёғочидан ясалган катта стол, диван ва учта юмшоқ стул бор эди. Қуёш чиқиши ва океан манзаралари тасвирланган расмлар осилганди, нарироқдаги деворда эса катта безакли тахтачада ёзилган ёзувни йигитча ўқий олмади. Энди ўрнидан туриб, уни ўқиб келишга шайланиб турган чоғида Купер хоним кўзада апелсин шарбати ва иккита стакан қўйилган патнис кўтарганича хонага қайтиб кирди. У юмшоқ стулга ўтириб, ёнидаги йигитчага шарбат тўлдирилган стакан берди.

– Ҳақиқий Муҳаббат сирлари тўғрисида илк бор тахминан эллик йиллар муқаддам билганман, – деди Купер хоним, улар қарама-қарши ўтиргач. – Турмушга чиққанимга бор-йўғи икки йилгина бўлганди, лекин ўзимни ниҳоятда бахтсиз сезардим. Эрим ҳатто бир дамгина ёлғиз ўзимни қолдириши менга ёқмасди. Қанчалик кулгили бўлмасин, мабодо оқшомни дўстлари даврасида ўтказишни ёки якшанба куни бир партия гольф ўйнашни истаса, қаттиқ хафа бўлардим. Назаримда, у бу

билан мендан воз кечаётгандай эди. Биз доимо шу хусусда баҳслашардик; агар у менсиз бирор нарса қилмоқчи бўлса, гўё у мендан ўзини тортаётгандек ҳисоблардим, у эса эркин нафас олишига йўл қўймаётганимни айтарди.

Буларнинг барчаси денгиз қирғоғида икки кун ором олган чоғимиздаги дам олиш кунида ёдимга тушиб кетди. Биз қайтганимизга ўн дақиқа ҳам бўлмаганди, эрим кўҳликкина сариқ сочли аёл, меҳмонхона ходимаси билан суҳбатлашиб турганини кўриб қолдим. Табиийки, дилим сиёҳ бўлиб кетди ва меҳмонхона фойесида даҳшатли жанжал кўтардим — баъзан ўзимдан чиқиб кетаман. Югуриб кўчага чиқдим ва меҳмонхона ёнидаги бог бўйлаб юриб кетдим. Бог ниҳоясида денгизга қараган ўриндиқ бор эди. Уша ерга ўтириб, йиглаб олдим. Биз муносабатларимизни бир амаллаб йўлга қўйиш учун дам олишга чиққандик, лекин ўн дақиқа ўтмай, урушиб қолишга ҳам улгурдик.

У ерда қанчалик узоқ ўтирганимни билмайман, орқамдан бир овоз деди:

«Кечирасиз, аҳволингиз жойидами?»

Мен ўтирилиб қараб, ёнимда турган кекса хитойни кўрдим.

Шивирлабгина жавоб бердим:

«Раҳмат, ҳаммаси яхши».

У денгизга нигоҳ ташлади ва деди:

«У гоят ажойиб, тўғрими?»

Мен денгизга назар ташлаб, уфқ тўқ қизил ранга кираётганини кўрдим. Бу ниҳоятда гўзал манзара эди, лекин кечки осмонни ўзига муносиб баҳолайдиган кайфиятда эмас эдим. Ҳаддан зиёд руҳим тушганди.

Шунда чол деди:

«Менинг Ватанимда шундай гап бор: ҳар бир кечинма ўзида ҳаётни бойита оладиган сабоқни олиб келади».

Мен индамасдим, у барибир гапини давом эттирарди.

«Ҳатто ўзгалар билан муносабатимизда муаммолар бўлса-да, доим сабоқ бор, фақат топиш, топиш керак».

Мен чолга қарадим. У, ҳойнаҳой, эрим билан жанжаллашганимни эшитган бўлса керак.

«Менга қаранг, – дедим, – сиз яхши ниятдалигингизга шубҳам йўқ, лекин аслида мен...»

«Қачонлардир бир танишим бўларди, – гапимни бўлди у, – ажойиб аёл гаройиб одамга турмушга чиқди. Улар бир-бирларини телбаларча севиб қолгандилар, лекин бир неча йил ўтиб, деярли ҳар куни жанжаллаша бошладилар. Муаммонинг моҳияти нимадалигини биласизми? Аёл эрига ишонмасди ва шу боис уни шахсан ўзиники қилиб олиш муносабати пайдо бўлди, кўз ўнгидан йўқолган ёки бошқа аёллар билан гаплашган заҳоти рашк қила бошларкан. Оқибатда у эркин нафас олишга қўймасликларидан ўзини тузоққа тушгандек сеза бошлабди. Бу аёл ўзининг ҳадиклари билан сўйган кишисини ўзидан нари итарарди».

«Нима сабабдан бундай қиларкан? – деб сўрадим. – Эҳтимол, бунинг учун асослари бордир».

«Йўқ, ҳеч асоси бўлмаган. Эри уни алдамасди. У шунчаки эридан кўнгли хотиржам эмасди. Бунинг тушуниши мумкин, аёлнинг отаси хотинбоз бўлгани боис, онасини ташлаб кетганди. Унинг умридаги энг муҳим эркак уни ва онасини ташлаб кетгани сабабли аёлнинг онг ортида бошқа эркакларга ҳам ишонмаслик пайдо бўлганди». Кўксимда қайноқ бир нарса шув этди ва оғриқ пайдо бўлди. Чол гўё менинг ҳаётимни сўзлаб берарди.

«Сиз қизиқ бир нарсани биласиз, – деди у, – муносабатлардаги қийинчиликларимиз кўпинча болалигимиздан асраб қўйган муаммолар оқибати сифатида юзага келади».

«Эҳтимол, ҳақдирсиз, – дедим мен. – Биз барчамиз ўз болалик кечинмалари ҳукмидамиз».

– Фақат ўтмиш ҳукмида бўлишимизга ўзимиз йўл қўйгандагина, – жавоб берди у. – Уша аёл никоҳидаги ўз муаммоларидан чиқарган муҳим сабоқ ҳам шу эди. Келажак худди ўтмиш каби бўлиши шарт эмас. Ўтмиш қандай бўлмасин, қандай ҳаётий тажрибага эга бўлмайлик, ҳар биримиз ўзгаришга лаёқатлимиз».

Ундан ўша аёл ўзгара олдим, деб сўрадим. Унинг никоҳи омон қолдимикан? Қария уларнинг никоҳи нафақат омон қолгани, балки эндигина турмуш қурган кунларидагидан зиёдроқ севишиб қолишганини айтди.

«У бунга қандай қилиб эришди?» – сўрадим мен.

«Ҳақиқий Муҳаббат сирлари орқали», – деб жавоб берди у.

Чол нима ҳақда сўзлаётганини мутлақо англамас эдим, шунда у менга бир варақ қоғоз узатди. Қарасам, унда унта исм ва телефон рақамидан иборат рўйхат бор экан, қоғоздан нигоҳимни узганимда, чол гойиб бўлганди.

Мен кекса хитойнинг қайси хонадалигини аниқлаш мақсадида меҳмонхона фойесига қайтиб кирдим. Эрим гаплашиб турган аёл ҳали ҳам навбатчиликда экан. Ўзим кўтарган машмаша учун ундан узр сўрадим, шунда у эрим яқинроқда қандай ресторанны маслаҳат беришини сўраб турганини айтиб берди. У менга кутилмаган совга қилмоқчи бўлиб, байрам дастурхонига таклиф этиш ниятида экан! Чол ҳақ эди. Айнан менинг ҳадикларим муаммоларим сабабчиси эди. Мен ундан кекса хитой қайси хонадалигини айтиб бера олмайсизми, деб сўрадим, у меҳмонхонада ҳозир хитойликлар йўқлигини айтди. Ҳатто хизматчилар орасида ҳам хитойликлар йўқ экан!

Хонамга борсам, эрим ўша ерда экан. Мен ўз қилигим учун ундан узр сўрадим ва у меҳмонхона хизматчиси билан фақат мени кечки овқатга таклиф этмоқчи бўлган ресторанны суриштириш учун сўзлашаётганини билганимда, қанчалик уялганимни айтдим. Унга кекса хитой билан учрашганим ва ҳақиқий Муҳаббат сирлари тўғрисида сўзлаб бердим. У ниманидир ўзгартиришимиз кераклигини, икки йилдан бери доимий тарзда жанжаллашиб ва баҳслашиб яшашни давом эттириш мумкин эмаслигини айтди. Шу тариқа кейинги ҳафтада сирлар тўғрисида билиш ва чол айтган нарсаларнинг иложи борича аниқлаш мақсадида рўйхатдаги одамларга қўнғироқ қилдим.

– Айнан нималарни? – сўради йигитча.

– Ҳар биримиз ўзгаришга лаёқатли эканимизни.

– Хуш, бу ростдан ҳам шундай эканми? – сўради йигитча.

– Албатта. Ҳақиқий Муҳаббатнинг ҳамма сирлари муҳим, чунки уларнинг барчаси муҳаббат яратиш

ва ростмана меҳрли муносабатлар қуришга ёрдам берадилар, лекин ҳаётимга энг катта таъсир кўрсатгани... ишонч қуввати бўлди.

– Ишонч дейсизми? – деди йигитча. – Унинг муҳаббатга қандай алоқаси бор экан?

– Башарти бировга ишонмайдиган бўлсак, уни яхши кўролмаймиз.

– Нимага энди? – сўради йигитча.

– Чунки ишонч бўлмаса, биз ҳар нарсадан шубҳаланаверадиган, ташвишли ва ўша одам бизга хиёнат қилади, деб доим хавотирланадиган бўлиб қоламиз. Бу муносабатларимизга чидаб бўлмас босим кўрсатади — бир томон хавотирланади, иккинчиси эса ўзини тузоққа тушгандек ҳис қилади.

Бир нарсани эсда тутмоқ зарур — Ҳақиқий Муҳаббат сирларини билсангиз ва ҳаётингизда қўлласангиз, никоҳингиз самарали бўлиш имкони кўп маротаба ортади, чунки ростмана ўзаро муносабатлар яратиш учун нима кераклигини биласиз. Муносабатларингизга юз фойз содиқ бўлганингиздагина турмушга чиқасиз ёки уйланасиз. Башарти жуфтингиз билан мулоқот қилиб ва уни севишингизни ҳар доим билдириб турсангиз, хавфсираш, меҳрсизлик ёки ишончсизликни ҳис қилиш мумкин эмас.

– Демак, сизнингча, башарти бировга ишонмасанг, муносабатлар тугаши муқаррар эканми? – сўради йигитча.

– Жуда тўғри. Мана шу боис мабодо танлаганингизга ишончингиз комил бўлмаса, ўзингизга берадиган энг муҳим саволлардан бири: «Унга тўла ва сўзсиз ишонаманми?» бўлиши мумкин. Мабодо бунга «йўқ» деган жавоб бўлса, ўзингизни бу муносабатларга бағишлашдан олдин уларни диққат билан ўрганиб чиқиш зарур. Бу, албатта, икки томонлама бўлгани маъқул, ўзга биров ҳам сизга тўла ишониши керак.

Ҳар иккала одамнинг ўзаро муносабатларида ишончининг ҳаётининг муҳимлигини энг асосий сабоқлардан бири деб топдим. Нафақат ўзга инсонга, шунингдек, муносабатларнинг ўзига ҳам ишона билиш керак.

– Бу билан нима демоқчисиз? – сўради йигитча.

– Биласизми, айрим кишилар муносабатлар узилиши имконияти хусусида ташвишланадилар. Улар ўзларига: «Бунинг тўғри бўлиши гоётда яхши экан. Унинг узоқ давом этиши мумкинмас», – дейдилар. Ҳозирги кунда шунчаки ажрашишлар кўрсаткичи баландлиги боис ўз никоҳларидан хавотирга тушиб асабийлашадилар. Улар муносабатлар ҳатто бошланмасиданоқ бузилишидан ташвишланадилар.

Йигитча қизараётганини сизди. У кекса хитойга бир неча ҳафта аввал учрашган чоғида айнан шундай деганди. У йўталиб олди.

– Ҳа, улар қайсидир жиҳатдан ҳақдирлар, шундай эмасми?

– Нимада? – деди Купер хоним.

– Ахир ажрашиш кўрсаткичи ҳақиқатда юқори, шу боис самарали никоҳ имкониятлари унча катта эмас.

– Ҳа, никоҳнинг яхши бўлиш имкониятлари унинг ажрашиш билан тугаш имкониятларига нисбатан барибир баландроқ. Диққатингизни ажрашишга йўналтириб, сиз унинг эҳтимоллигини оширасиз, холос. Айнан шу сабабли муносабатларга ишониш муҳимдир; шундай яшаш керакки, ўт кетадими, оламини сув босадими — ўзаро муносабатлар ҳеч қачон тугамасин.

– Бу нимада ёрдам бериши мумкин?

– Эсингизда бўлсин, фикр ва қўрқувлар шунчаки мавжуд бўлганидан амалга ошиши мумкин. Агар сиз хаёлингизда муаммоларни ўйласангиз, қўрқувларингиз хулқингизда акс этади, бу ҳолатда ўзингиз муаммо тугдирасиз. Мен билан ҳам айнан шу ҳол юз берди. Эримга ишонмаганим туфайли хира рашкчи бўлиб қолдим ва уни ўзимдан нари итариб ташладим.

– Сизни тушуниб турибман, – деди йигитча.

– Кўп инсонлар ҳаётларида ҳали пайдо бўлмасларидан туриб, ўзлари муаммоларни вужудга келтирадилар. Лекин бундай муносабат муҳаббат ва бахтга ёрдам бермайди. Бу муаммони ҳал этишнинг ягона усули — ўзингизга, шеригингизга ва ҳаётингизга ишонишни ўрганиш. Бошқа томондан эса, шеригингиз сиздан гумон

қилишига асос қолмаслиги учун ўз хулқингиз билан ишончини оқлашингиз шу даражада муҳим.

— Агар муаммолар илдизи болалигимизда бўлса, инсонларга ишонишни қандай ўрганиш мумкин? — сўради йигитча. — Ҳойнаҳой, уни даволашга йиллар керак бўлар?

— Шарт эмас. Яқинроқ келинг, — деди Купер хоним имлаб, унинг кетидан хонанинг нариги томонига ўтишга таклиф қилди. У йигитча боя пайқаган безакли лавҳачани кўрсатди. У ерда: «Биз ўзгарганимизда, ҳаёт ўзгаради» деб ёзилганди.

— Бу ёзув — мен умуман учратган энг ёрқин иқтибослардан бири, чунки унда ўтмиш қурбони бўлиш шарт эмаслиги айtilган. Ҳар биримиз ўзгаришга қодирмиз. Қария менга айтганидек: «Келажак худди ўтмиш каби бўлиши мутлақо шарт эмас».

Биз Умр китобини ўзимиз ёзамиз. Кейинги саҳифа худди аввалгиси каби бўлиши асло шарт эмас. Биз янги боб бошлашимиз мумкин. Айнан шу Ҳақиқий Муҳаббат сирлари бажаришга — ўзгаришга йул қўяди! Ўтмишда нималар рўй бергани муҳим эмас; муносабатларда муаммоларингиз борми ёки меҳрли муносабатларни топишда қийналяпсизми, Ҳақиқий Муҳаббат сирлари кўмагида ўзгаришингиз мумкин.

Ёлғиз эканликларидан бутунлай руҳи тушган, шунингдек, ҳеч қачон абадий меҳрли ўзаро муносабатларни тополмасликларини ўйлаган жуда кўп кишиларни учратганман. Ўзларини меҳрдан мосуво, бебахт муносабатлар гирдобидида қолган каби сезган кўп инсонларни билардим. Гоҳида улар умидини йўқотишарди, кўнгли қолган, бағритош ва сурбет бўлиб қолишарди. Улар ўзларини қурбонлар деб ҳисоблашгани боис, қурбонлар аҳволига тушардилар ҳамда ўзларини узоқлашган ва яккаликда ёки тузоқдагидай сезиб, қачон бўлмасин, ҳаётларига ғайриоддий нимадир кириши ва ҳаммасини ўзгартиришига умидворликда ҳаёт кечиришарди. Лекин аслида ҳаётингизда ниманидир ўзгартира оладиган ягона инсон — бу ўзингиз. Бошқа ҳеч ким эмас.

Шу тобда киравериш эшиги очилиб, хонага узун пальто кийган кексароқ одам кириб келди. Купер хоним эрини йигитга таништирди. Қария пальтосини ечганида

йигит Купер хоним ва унинг эрини қаерда кўрганини тўсатдан эслади.

– Энди эсладим, – деди у бармоқларини шиқирлатиб.
– Бир ой бурун Марк Элкин ва Соня Спэйднинг тўйида иккалангиз ҳам бўлганмидингиз?

Купер хоним қошини чимирди.

– Ҳа, боргандик. Нима учун сўраяпсиз?

– Сизларни ўша ерда кўрганман. Биргаликда рақс тушганингизни пайқагандим. Ўшанда сизлар шунчалик севишганлардек кўринганингиз ҳақида ўйлагандим ва бунинг сири нимадалигини билишга қизиққанам ёдимда қолган.

– Энди билиб олдингиз, – деди Купер хоним жилмайиб.

– Сиз ҳам тўйда кекса хитойни кўрганмидингиз? – сўради йигитча.

– Кекса хитой Марк ва Сонянинг тўйига келганмиди?
– хитоб қилди Купер хоним.

– Уни айнан ўша жойда учратгандим, – деди йигитча.

Кейинроқ оқшом пайти у ёзганларини такрор ўқиди:

Ҳақиқий Муҳаббатнинг ўнинчи сири — ишонч қуввати.

◆ Ишонч ҳақиқий меҳрли муносабатлар учун ҳаётий муҳимдир. Усиз бир одам хавфсирайдиган, ташвишланувчи ва хатарларга тўлиқ бўлиб қолса, бошқаси эса эмоционал тузоққа тушгандай, эркин нафас олишга имкон беришмаётгандай туюлади.

◆ Агар бировга тўлиқ ишонмасанг, уни ростмана севишнинг иложи йўқ.

◆ Шундай йўл тутингки, сеvimли кишинг билан муносабатларинг ҳеч қачон тугамасин.

◆ У киши сенга тўғри келишини ҳал қилиш усулларидан бири ўзингдан: «Унга тўлиқ ишонаманми?» деб сўрашдир.

◆ Агар «йўқ» жавоби бўлса, зиммангизга масъулият олишдан аввал диққат билан ўйлаб кўринг.

ХОТИМА

Йигитча тўй саҳнасига нигоҳ ташлаганча бир ўзи утирарди. У авваллари ўзи кўрган баъзи бир жуда зўр ёки ҳашамдор тўйларга ўхшамаса-да, бу ерда гала-говур, дўстона муҳит ҳукм суради ва юзга яқин меҳмонлар шодон ва қувноқ кўринишарди. Ансамбль куй чала бошлаган чоғда йигитча ўз хаёлида бундан икки йил аввалги кекса хитойни учратган тўйга қайтди. Ўшанда муҳаббатга қанчалик ҳаёсизларча муносабатда бўлганини хотирлаб, жилмайишдан ўзини тия олмади.

У кекса хитой рўйхатидаги одамлар билан қандай учрашганини эслаб, кулимсирарди. Гарчи уларнинг ҳаммаси чин дилдан ва илҳом бағишлаб гапиришса-да, қалбининг қайсидир тубида гумон соя ташларди. Ҳақиқий Муҳаббат сирлари унга ёрдам беришига ишончи комил эмасди. Лекин улар, ҳеч шубҳасиз, бошқаларга — у каби муҳаббат ва ҳақиқий меҳрли муносабатлар излаб юрган одамларга, ҳаётдан кўнгли қолган ва зерикарли, ёлғизликда умр кечираётган кишиларга, ҳатто бахтсиз, нотинч ўзаро муносабатлар гирдобида қолган инсонларга ҳам кўмаклашганлар.

Йигитча кичикроқ ёндафтарчасига ҳақиқий Муҳаббат сирларини хулосаловчи ва уларни турли ҳаётий вазиятларда қўллашнинг учта алоҳида рўйхатини ёзиб олди ва қийналган дақиқаларда улардан илҳомланиш ҳамда бу сирларни бошқаларга билдириш мақсадида ушбу ёндафтарчасини доимо ёнида олиб юрарди.

Хулосалар қуйидагича эди:

Ҳақиқий Муҳаббатнинг унта сири —
ўз ҳаётингизда муҳаббатни яратинг.

1. Муҳаббатга тўла фикрларни афзал билинг.
2. Ўзингизни ва ўзгаларни ҳурмат қилишни ўрганинг.
3. Диққатингизни нима олишингизга эмас, нима беришингиз мумкинлигига қаратинг.
4. Муҳаббат топиш учун аввал дўст топинг.
5. Одамларни бағрингизга босинг. Қучоғингизни очганингизда юрагингизни ҳам очасиз.
6. Ҳадиклардан, аввалдан хато хулоса чиқариш ва баҳолашдан халос бўлинг.
7. Ўз ҳиссиётларингизни юзага чиқаринг.
8. Садоқатли бўлинг — муҳаббат энг юксак даражадаги устунликка эга бўлсин.
9. Эҳтирос билан яшанг.
10. Ўзгаларга ишонинг, ўзингизга ва умрингизга ишонинг.

Ҳақиқий Муҳаббатнинг унта сири — умр йўлдошингизни қандай таниб олмоқ мумкин.

1. Бир умрлик шерикдан сизга зарур бўлган жисмоний, ҳиссий, ақлий ва руҳий сифатлар унда мужассамми?
2. Уни ҳурмат қиласизми?
3. Унинг эҳтиёжларини қондириш учун нима бера оласиз?
4. У сизнинг энг яқин дўстингиз ҳисобланадими?
5. Бир-бирингизни бағрингизга босганда яхлит бирликда эканингизни сезасизми?
6. Бир-бирингизга ўсиш ва таълим олиш учун кенглик ва эркинлик бера оласизми?
7. Бир-бирингиз билан ростгўй ва очиқ мулоқот қила оласизми?
8. Иккалангиз ҳам ўзаро муносабатларингизга содиқ-мисиз?
9. Муносабатларингизга қатъият ва эҳтирос билан қарайсизми? У сиз учун бошқа ҳамма нарсадан кўпроқ аҳамиятлими?

10. Бир-бирингизга тўла ишонасизми?
Ҳақиқий Муҳаббатнинг унта сири —
муносабатларингизга меҳрни қандай қайтариш.

1. Умр йўлдошингиз эҳтиёжлари ва истаклари тўғрисида ўзингизникидан кам ўйламанг.

2. Ўзингиз ва шерингизни қадрлашни ўрганинг.
Ўзингизга: «Қайси сифатларимни ҳурмат қиламан?» ва
«Жуфтимнинг қайси жиҳатларини эъзозлайман?» деган саволларни беринг.

3. Муносабатлардан нима хоҳлашингизга эмас, уларга ўзингиз нима киритишингизга эътибор беринг.

4. Жуфтингиз билан дўстлашинг. Умумий қизиқишлар, умумий интилишларни изланг.

5. Бир-бирингизга бағрингизни очинг.

6. Ўтмишдан халос бўлинг ва кечиримли бўлинг.
Ҳаётни янги тдан бошланг.

7. Ўз ҳиссиётларингизни очиқ ва ростгўйлик билан ифодаланг.

8. Ўзаро муносабатларга ўзингизни тўла бағишланг.
Жуфтингизнинг устун жиҳатларини қадрланг.

9. Муносабатларингизда эҳтиросни қайта тикланг.

10. Жуфтингизга ишонишни ўрганинг, муносабатларингизга ишонч билдиринг ва шундай йўл тутингки, улар ҳеч қачон тугамасин.

Ҳақиқий Муҳаббат сирларини ўз ҳаётига аста-секин кирита бориб, у ўзгаришлар пайдо бўлаётганини сеза бошлади. Унинг ташқи кўринишида ҳеч бир ўзига хос ўзгаришлар рўй бермаса-да, ҳар ҳолда, муҳим ва чуқур ўзгаришлар содир бўлди.

Оиласи ва дўстлари, ҳатто ҳамкасблари ҳам унинг хулқ-атвори ўзгарганини пайқадилар. У саломлашганида шунчаки қўл сиқиш ўрнига бағрини очиб кўришарди. Инсонлар билан бошқача: диққат билан, ҳурмат бажо келтириб, доимо кўзларига тикилиб гаплаша бошлади. У энди бошқаларга вақт ажратар ва уларга астойдил қизиқиш билдириб, гамхўрлик қиларди. Танишларининг тугилган кун саналарини эслаш ҳамда узоқ кўришмаган кишиларга шунчаки «салом» деб, уларни эсда

тутаётганини билдириб қўйишни ўзига қоида қилиб олди. Лекин ҳаммадан ажабланарли томони шундаки, у баъзан шунчаки беихтиёр яхши ишлар қиларди. У гоҳо гулдаста сотиб олар ва кўчада кетаётган нотаниш аёлга унинг чехрасида уялиш ва ҳайрат кўриш умидида ҳадя қиларди. У бировнинг шунчаки табассумидан яйраб кетарди.

Айрим ҳамкасблари ва дўстлари бу ўзгаришларнинг сабаби нимадалигини ундан сўрардилар. Бу қандайдир янги диний таълимотми ёхуд у катта миқдорда пул олдимиди? Балки у кайфиятни кўтарувчи қандайдир дори қабул қилаётгандир? У кекса хитой ва Ҳақиқий Муҳаббат сирлари тўғрисида сўзлаб берганида кам кишилар ишонардилар. Лекин унинг ҳикоясини ишонқирамай, аввалдан хулоса чиқармасдан эшитганлар ҳам бўлди ва уларнинг ҳаммаси бир неча ойдан кейин миннатдорчилик билдирганча қўнғироқ қилиб, бу сирлар улар ҳаётини қай даражада ўзгартирганларини сўзлаб берардилар.

Кейин, очиқ ҳавода худди чақмоқ чақнаган каби муъжизавий бир нарса содир бўлди. Бир куни оқшом пайти унга қўнғироқ қилишди. Бу бир қиз бўлиб, у билан учрашмоққа изн сўради. Унинг телефон рақамини кекса хитой берганини айтди. «Ҳақиқий Муҳаббат сирлари ҳақида нималардир...», – деди қиз. Эртаси куни йигит қиз билан учрашди ва шу заҳоти уни ёқтириб қолди. Қиз кўзларининг гўзаллиги ва истараси иссиқлиги билан уни мафтун этди. Суҳбатлашганларида у энг муҳим нарсалар тўғрисида эркин гаплашса бўладиган жондош қалбни топганини сезарди.

Мана энди унинг ҳузурига қучоқ очиб келарди, унинг жисмоний гўзаллигини фақат қалбининг нафислиги ҳамда чиройлилиги билан тенглаштириш мумкин эди. Унга назар ташларкан, муҳаббат ҳисси билан эсанкираганча бир лаҳзага тин олди. Ҳақиқий муҳаббат нималигини англаган биринчи ондаёқ шу лаҳзани бутун умрга эслаб қолди.

· Бу умр буйи доимо орзу қилган, лекин қария билан учрашгунча шундай воқеа у билан рўй бериши мумкинлигига асло ишонмаган уша лаҳза эди. Кекса хитой билан яна бир бор учрашиб, унга шунчаки миннатдорчилик билдириб, ҳеч бўлмаганда, ҳаётини ўзгартиришга қанчалик ёрдам берганини билдириш учун йигит нималар қилмасди, дейсиз. Уни тўйга таклиф этишни қанчалик хоҳларди!

Йигит қизнинг қўлидан тутиб рақс майдончасига бошлаб кетаётганида залдагиларнинг ҳаммаси ўрнидан туриб, табассум билан қарсақ чалишарди. У оч кулранг матодан қойилмақом қилиб тикилган костюм кийганди, лекин қизнинг қўлини тутиб бораётганида барчанинг нигоҳи унинг ёнидаги аёлга қаратилганди. Келиннинг эғнидаги оддийгина, лекин башанг, оқ атласдан тикилган елкалари очиқ кўйлаги унинг табиий гўзаллигини тўлдирадди.

Улар майдонча марказига чиқишганида бир-бирларининг кўзларига тикилиб боқдилар. Овозлар ва қарсақлар тинди. Ансамбль ўз қўшигини ижро эта бошлади.

Йигитча атрофини қуршаган ва қарсақ чалиб уларни руҳлантириб турган қариндошлари ҳамда дўстларининг табассумли чеҳраларига нигоҳини қаратди. Хонани гир айлантириб қараб чиққанида, залнинг охирида чиқиш эшиги ёнида ёлғиз турган одам унинг диққатини жалб этди. Бу уша эди! Кекса хитой уша жойда жилмайганча турарди.

МУНДАРИЖА

Кириш	5
Туйдаги меҳмон	6
Учрашув	9
Биринчи сир ФИКР ҚУВВАТИ	18
Иккинчи сир ҲУРМАТ-ЭҲТИРОМ ҚУВВАТИ	27
Учинчи сир ҲАДЯ ҚУВВАТИ	34
Туртинчи сир ДУСТЛИК ҚУВВАТИ	44
Бешинчи сир ИНСОН ҚУЛИ ҚУВВАТИ	51
Олтинчи сир «ЭРКИНЛИК БЕРИШ» ТАМОЙИЛИ ҚУВВАТИ	58
Еттинчи сир МУЛОҚОТ ҚУВВАТИ	66
Саккизинчи сир САДОҚАТ ҚУВВАТИ	74
Туққизинчи сир ЭҲТИРОС ҚУВВАТИ	82
Унинчи сир ИШОНЧ ҚУВВАТИ	89
Хотима	98

УДК: 159.9
КБК 88.37(3)
Ж47

Жексон, Адам
Ж47 **Муҳаббатнинг унта сир:** / А. Жексон; таржимон
Гулчеҳра Муҳаммаджон
- Т. :«DAVR PRESS» NMU, 2013 - 104 б.

ISBN 978-9943-4075-5-8

УДК: 159.9
КБК 88.37(3)

Адабий-бадий нашр

МУҲАББАТНИНГ УНТА СИРИ

Бош муҳаррир Гулчеҳра Муҳаммаджон
Муҳаррир Хосият Ражабова
Мусаҳҳиҳ Дилором Ҳотамова
Саҳифаловчи-дизайнер Азиза Ойназарова

Нашриёт лицензия рақами АИ-№ 213
2012 йил 5 февралда теришга берилди.
4 мартда босишга рухсат этилди. Бичими 84x108 1/32
«Baltica APP» гарнитураси. Шартли босма табоғи 5,46.
Нашриёт ҳисоб босма табоғи 3,85. Адади 2000 нусха.
679-сонли буюртма. Баҳоси шартнома асосида.

Оригинал макет «DAVR PRESS» нашриёт-матбаа
уйида тайёрланди.

«DAVR PRESS» НМУ МЧЖнинг матбаа бўлимида
офсет усулида чоп этилди.

Манзили: Ўзбекистон Республикаси, 100156, Тошкент шаҳри,
Чилонзор тумани, 20^а-даҳа, 42-уй.

Тел: 8(371) 216-9014, 120-1299;

Маркетинг бўлими: 8(371) 120-1233, 420-1233

Web: www.mgp.uz, www.kitoblar.com;

E-mail: davr-press@mail.ru